

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“

ISSN 0350-8102

МАКЕДОНИСТИКА

21

Скопје, 2022

МАКЕДОНИСТИКА

Списанието излегува повремено.

Од издавачот: проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директорка на
Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Редакција: Светлана Давкова-Ѓоргиева (главен уредник),

Веселинка Лаброска, Борче Арсов

Лектура: Светлана Давкова-Ѓоргиева, Веселинка Лаброска

Компјутерска подготовка: Александар Штерјев

Печатница: Графо Пром

Тираж: 300

Списанието е финансирано од Министерството за култура на
Република Северна Македонија

УДК 811.163.3'282'34(497.751)
УДК 811.163.3'282'366(497.751)
УДК 811.163.3'282'373(497.751)

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 21/2022

МИРЈАНА ВЕЉАНОСКА-ТОМОВСКА

ГОВОРОТ ВО СЕЛОТО РОГАЧЕВО

Трудот е примен на 12.7.2022 г.

Р е ц е н з е н т и: проф. д-р Светлана Давкова-Ѓоргиева,
проф. д-р Веселинка Лаброска

ВОВЕД

Рогачево е средно подгорско село завлечено во подножјето на југоисточниот дел на Шар Планина. Областа Подгор ја сочинуваат потшарпланинските села кои се наоѓаат во подножјето на Шар Планина, од градот Тетово на југозапад, па сè до граничното село Јажинце на североисток. Денеска, дел од населените места во Подгор спаѓаат во рамките на Општина Теарце, додека другиот дел (населените места кои според старата територијална поделба спаѓаа во Општина Вратница), денеска се во состав на Општина Јегуновце.

Селото се наоѓа на 800 метри надморска височина. Површината изнесува 23,5 км². Тоа е погранично село оддалечено околу 25 км од градот Тетово и 25 км од градот Урошевац (во Србија). Над Рогачево се издига врвот Љуботен, а низ него течат и реките Калуѓер и Гушаец. Во врска со реката Калуѓер, рогачевци ја спомнуваат и приказната која се пренесува од колено на колено, а се однесува на местото од каде што извира реката, но и на самиот извор. Тие кажуваат дека веднаш по Косовската битка, во шумата над изворот на Калуѓер, престојувале и се криеле монаси (калуѓери), па оттаму, и местото и реката, го добиле името Калуѓер. Тука подоцна е подигнат манастир посветен на Свети Илија каде селаните и денеска излегуваат на 2-ри Август, а мажите подготвуваат манастирски (калуѓерски) ручек бидејќи јадењето мора да го приготват мажи и не смее да се приклучи женска рака. Покрај самиот извор сите од селото ручаат на тој ден, како и сите гости кои се дојдени за манастирската слава. Попладнето сите одат покрај изворот каде се дели јадење со „кутлачи“ од казаните. Тоа е можеби најубав и најстар обичај за целиот Подгор. Поради благодарност кон добитокот, прво морале да ручаат сточарите додека нивните стада пладнувале под сенките на големите дабја во околината. Ако празникот е во посен ден (среда или петок) јадењето било посно. За Илинден се ветувало и се поклонувало и по некое јагне или теле од самите сточари (Јанески 2006: 13).

Западно и северозападно од селото се издига падина на Шар Планина, чии делови се: Тршаноац, Кајчиноац, Дебели Рид, Рудина, Јајце, Кременик, Шишманоац, Мравјаник, Големо и Мало Паќе, Гушаец.

Североисточно од Рогачево, на местото Стар'а-црква, се наоѓа црква посветена на Св. Спас. Пред неа, на истото место постоела стара црква Св. Спас којашто била срушена од Турците, а мештаните долго време не смееле да ја обноват бидејќи се наоѓала покрај патот од каде што поминувале Турците. Изградбата на старата црква завршила во 1893 година (Полог 1976), а во 1993 година, веднаш до старата црква, мештаните изградиле уште една. И двете цркви го носат името на светителот Св. Спас.

Името на селото *Роѓачево* е регистрирано во турскиот опширен пописен дефтер за Тетовската нахија од 1452-1453 година каде селото е запишано со формата Рогачево, а во него се избројани 40 христијански семејства (Соколовски 1976: 75). Со истиот облик селото е забележано и во турскиот опширен пописен дефтер за Тетовската нахија од 1467-1468 година, кога во него се запишани 63 христијански семејства (Соколовски 1971, 378).

Подоцна во литературата и на картите селото е запишано во обликот *Роѓачево* (К'нчов 1970: 511; Јаранов Карта), а Бранкоф го бележи како *Rogatchevo* (Бранкоф 1905: 122). Неговото официјално име е Рогачево (Список 1981: 67).

Селото Рогачево денес спаѓа во Општина Јегуновце, а најблиски соседни села се, Старо Село од едната страна и Јажинце од другата. Во минатото броело од 700 до 800 жители, но денес во селото живеат околу 370 луѓе, додека другите се отселени. Поголемиот дел живеат во Белград (околу 170 жители) и во САД (околу 130 жители), а еден дел се во Тетово и во Скопје.

Рогачево, како што го нарекуваат рогачевци, денес е поделено на четири маала, и тоа: Топилиште, Крс, Горно-м'аало и Долно-м'аало. Ваквата поделба на селото е направена според крстосницата, која го дели на четири дела. Во минатото, жителите главно се занимавале со земјоделство и со сточарство, но денес, сè помалубројни се семејствата коишто се занимаваат со овие гранки.

Материјалот што е предмет на обработка во овој магистерски труд е собиран според *Прашалничојќи за собирање мајџеријал за Македонскојќи дијалектјен ајлас* (Видоески 2000). Прашалникот се состои од неколку делови од кои ние работевме главно според теренскиот дел од Прашалникот, кој е и основна алатка за собирањето на дијалектниот материјал.

Предмет на нашето истражување се фонетските особености на говорот во селото Рогачево, преглед на состојбата на акцентот,

разгледување на граматичките категории на сите зборовни групи, преглед на синтаксичкиот систем, краток осврт на лексиката и на топонимите од атарот на селото според кои, овој говор покажува тесна врска со северните македонски говори, но и со соседните српски говори, а исто така се забележуваат и одделни особености коишто го изделуваат и од северните говори, но и од другите полошки говори. Според поделбата на Б. Видоески на полошките говори на три типа, крајните северни долнополошки села: Рогачево, Старо Село, Вратница, Беловиште и Одри, или т.н. подгорски села, го сочинуваат вториот основен тип (тип Б) полошки говори (Видоески 1998: 149).

При обработката на темата ги користевме и лингвистичките трудови што обработуваат материјал од другите македонски дијалекти на сите јазични рамништа, не само за правење на споредби меѓу одделните македонски наречја, туку и како образец за тоа како треба да изгледа еден магистерски труд од областа на дијалектологијата којшто претставува комплетен опис на говор. Како појдовна точка ни беа трудовите: *Кумановски говор, Кривојаланечкиот говор; Говорот во ѓосџиварскиот крај, Кајларскиот говор, Дојранскиот говор, Радовишкиот говор, Говорот на селото Кула – Серско; Говорот на селото Чифлицик – Демирхисарско, Каршијачкиот говор – Скојско (со посебен осврт на синтаксиса), Кичевскиот говор, Говорот во Мала Преспа, Меѓленскиот говор* и др. трудови (види: користена литература).

Како најзначаен труд којшто во голема мера придонесе за релевантни споредби со другите делови на вратничко-полошките говори и вреднување на опишуваниите јазични црти на говорот на Рогачево, ни послужи монографијата *Вратничко-полошкиот говор – духовна ризница* (од авторите Веселинка Лаброска, Убавка Гајдова, Светлана Давкова-Горгиева, Гоце Цветановски и Дарко Томовски) којашто е објавена во 2012 година и која донесува комплетен дијалектолошки опис врз база на нов дијалектен материјал, исто како и нашиот магистерски труд, што овозможува споредби од синхрониски аспект.

Упатуваме голема благодарност до сите информатори за големото богатство на информации коешто го добивме од нив, не само вистински случки, прераскажувани од колено на колено, туку и народни приказни, во кои е вграден духот на жителите од овој крај, а сето тоа ни помогна да го забележиме изворниот чист говор на селото Рогачево, без што не можеше да се реализира овој труд.

1. ФОНЕТИКА

1.1. ВОКАЛЕН СИСТЕМ

Говорот на с. Рогачево познава шесточлен вокален систем којшто се состои од следниве фонеме:

и		у
	ă	
е	о	Ѡ
	а	

Покрај основните вокали, овде се јавува и темниот вокал од среден ред *ă*, како рефлекс на *ъ *ь *Ѡ *ъ₂ и на *!̣. Дистрибуцијата на овој вокал е карактеристична за поголемиот дел од македонската јазична територија. Овој вокал, освен во северните македонски говори, се јавува и во сите источни и јужни македонски дијалекти, но и на еден тесен појас по западната јазична периферија (Видоески 1978: 81).

/и/

Вокалот */и/* доследно се употребува надвор од акцент, пред членската морфема *-ӣе* кај именките од машки и од среден род: *дрӯгарӣӣе, селанӣӣе, сѣ̄ӣарцӣӣе;*

- зад друга самогласка може да се сретне како */ј/*: *ло̄јца, мо̄ј-мо̄јӣе, ӣво̄ј-ӣво̄јӣе, сӯј (сӯви)* и сл.

Ваква замена забележал и Стаматоски во градскиот тетовски говор, кој нагласува дека оваа промена се должи на брзиот изговор, а по загубата на слоговната вредност на *-и* акцентот е префрлен за еден слог понапред, но пак во согласност со законите на третосложниот акцентски систем: *к'а̄ӣа̄ӣца, м'ӯкен̄ца, л'убен̄ца* и сл. (Стаматоски 1956: 221);

- зад */ч/, /ж/, /ш/*, овој вокал доследно се употребува: *чӣвӣја, жӣв, шӣрок.*

/е/

Во говорот на Рогачево во почетокот на зборот пред */е/* се јавува */ј/*: *јеш, језеро, јелен, јесен*, исклучок се забележува кај *еден* кој се изговара како *едан*. Во градскиот тетовски говор, почетното */е/* ретко се јотува (Стаматоски 1956: 221);

- кај завршокот *-ел /-ӣел* се среќава формата *-ал*: *орал, ӣеӣал, но учиӣел*';
- завршокот *-ец* се среќава како *-ац*: *конац, свеӣац, венац*;
- со завршоците *-ен* и *-ер* се среќаваат повеќе примери: *јесен, камен, ӣрс̄ӣен, девер, ѓуӣӣер* и др.

1.1.1. Вокални групи

При изговорот на две еднакви самогласки во непосреден допир, забележавме доследна употреба:

- аа: *сааӣ, снаа*;
- ее: *вее, жнее*;
- оо: *дубоо, неѓоо*.

Кај изговорот на други самогласнички групи се среќаваат неколку карактеристични ситуации, и тоа кај групите *-еа* и *-оа*.

-еа > *-оа* кај некои глаголи од и-група и е-група во трето лице множина, имперфект: *несоа, седоа, јодоа* и сл.

- еа > -аа: *смрѓаа*;
- оа > -уе, -ој: *чоек, ѓојдо*;
- оа: *ӣоар, дојдоа, заӣоа*.

Вокалот /е/ како втор елемент се среќава во групата *-ае*: *ӣрае, ӣкае, знае, знаемо* и сл.

Од наведените примери можеме да заклучиме дека во рогачевскиот говор вообичаен е изговор на два вокали едно до друго, односно се дозволува постоење на зев односно хиат како и во вратничко-полошките говори во целост (в. Вратничко-полошки говори – духовна ризница 2012: 28–29) ситуација што во други наши дијалекти се отклонува со глајдот /j/ или на некој друг начин (образување дифтонзи и сл.; в. Лаброска 2008: 23).

1.1.2. Од историјата на вокализмот

*Ъ

Малиот ер во силна позиција во рогачевскиот говор е вокализиран во *-а̄*: *да̄н, да̄наска, за̄лва, та̄мно, та̄мница, се та̄мни*.

- во афикси се среќава рефлекс /а/: *Мӣӣроан, Пе̄ӣкоан, Сӣасоан, конац, ѓладан, жедан, едан*;
- во зборовите со суфикс *-ал*: *орал, ӣеӣал, сврдал*;

- во зборовите со суфикс *-ан*: *бесан, болан, ѓладан, жедан, ован*;

- во зборовите со суфикс *-ац*: *живац, ѓлаац, сѓпарац, здравац*.

За разлика од рогачевскиот говор, во гостиварскиот говор малиот ер преминал во /e/ во сите позиции од зборот: *ден, денеска, коѓел, орел, ѓладен, жеден* (Поповски 1970: 29).

*ѓ

Големиот ер во коренски зборови има рефлекс *-ај*: *даи, даждоѓ, сѓн, сѓнишиѓа, сѓнуа, ѓаѓаја, ваѓика, баѓва* и др.

- во зборови со суфиксот *ѓвѓ имаме *-ви* за едн.: *какви, вакви, ѓакви (чук)*;

- во зборови со суфиксот *ѓкѓ имаме *-ак*: *мозак, низак, чеѓврѓак, ѓеѓак, добиѓак, оѓинак, ручак* и др.

Членската морфема за машки род *ѓтѓ, се јавува во формата *-аѓѓ*: *мужаѓѓ, лебаѓѓ, чукаѓѓ*. Во градскиот тетовски говор, членската морфема за машки род еднина е *-оѓѓ*: *сваѓоѓѓ, сѓолоѓѓ* (Стаматоски 1956 : 228).

- предлогот *сѓ > со: *со неѓа, со нуа, со мене*;

- предлогот *вѓ > у: *у село, у школо, у ѓраѓѓ, ке иде у Скоѓје*;

- префиксот *вѓ > у: *удоац, удоѓѓа, унесе, удена*;

- групите *свѓ и *svѓ дале рефлекс *ѓаф-* и *сѓм-*: *ѓѓѓѓѓ, осѓмна*.

*ѓ₂

На местото на секундарниот ер во говорот на Рогачево во коренски лексеми се среќава темниот вокал *ај*: *лаѓа, лаѓе, маѓка, маѓла, баѓник, ѓѓанко* и др.

- пред крајното /r/ се среќава /a/: *веѓар, модар, добар, мокар*;

- пред сонант /л/ се среќава /a/: *рекал, ѓекал, секал, ѓекал*;

- пред сонантот /н/ во лексемата *оѓан* имаме /и/: *оѓин*;

- пред сонантот /м/ се среќава /o/: *седом, осом, седомдесе, осомдесе*;

- исклучок се среќава и во зборот *лоѓѓа*, како што е случајот и со вратничкиот говор (Видоески 1998: 152).

*ѓ (јат)

Како рефлекс на јат се јавува /e/: *бел, беѓе, дедо, деѓѓе, леб, млеко, леѓѓо, ѓлемна, река, ѓледа, ѓреда, девѓѓѓ, десѓѓѓ, зеѓѓ, месо, месец* и др.

нашиот јазик биле внесени од друга дијалектна средина, било директно или индиректно (Видоески 1953: 157).

- како рефлекс на *ѣ зад /ч/, /ж/, /ш/, исто така се јавува /е/: *чедо, честѿо, жейѿва, жейѿвар, шейѿа*.

Вокални *г и *ј

Старото вокално *г во говорот на Рогачево си ја зачувало својата самогласничка функција, односно дало вокално /р/ во сите позиции:

- во почетокот на зборот: *рѣжи, рѣж, рѣѣа*;
- зад лабијална согласка: *врѣба, врѣне, тврѣдо, мрѣда*;
- зад нелабијална согласка: *ѣрѣне, ѣрѣло, ѣрѣнаи, јейѿрѣва, срѣѿ, зрѣно*.

Како замена на старото вокално *ј, во зависност од неговата позиција, се јавуваат различни рефлекси:

- зад лабијална согласка во рогачевскиот говор се јавува рефлексот /у/: *буа, јабука, вук, вуна, музе, ѿуно, муна, ѿузи, ѿужал*'. Ваква ситуација имаме и во тетовскиот говор (Стаматоски 1956: 232). Во соседниот гостиварски говор имаме двофонемски рефлекс за старото вокално *ј, и таму се среќава формата *јабулка* (покрај *јаболко*) каде што имаме премин на *л > ул* (Поповски 1970: 30 – 31);

- зад дентална согласка се јавува рефлексот /лја/: *длјаѣо, слјаза, слјаѿце, ѿлјаѿчник, ѿлјаѿче, длјаѿжина*. Рефлексот /лја/ се среќава само по денталните согласки, односно во примерите каде што во скопскоцрногорскиот и во граничните српски говори се јавува рефлексот /лу/ (Стаматоски 1956: 232);

- зад /к/ и /х/ се јавува рефлексот /ја/: *калк, калне, халѿна*. Континуантот /ја/ за вокалното *ј е распространет на една поширока дијалектна територија во која спаѓаат јужните македонски говори (кајларскиот, леринскиот, костурскиот, гевгелискиот, кукушкиот, серскиот, лагадинскиот и гоцеделчевскиот), западните периферни говори сѐ до Тетово и дел од централните говори (на еден тесен појас по долината на Вардар, од Скопје до Бабуна) (в. Дрвошанов 1993: 29);

- зад /г/ се јавува рефлекс /ли/: *ѣлийѿа, ѣлийѿамо, ѣлийѿина*;
- зад /ж/ се јавува рефлексот /у/: *жуѿо, жуѿиѿца, жучка*.

1.2. КОНСОНАНТСКИ СИСТЕМ

Консонантскиот систем во говорот на селото Рогачево се состои од следниве консонанти:

експлозивни	фрикативи	африкати	сонанти	полувокал
б д г	в з ж х	џ с ѓ	м	ј
п т к	ф с ш	ч ц ќ	н	
			л – л' – љ	
			р	

/в/

Дистрибуцијата на овој глас во говорот на Рогачево е следнава:

Во почетокот на зборот: *вол, вир, вади, вари, вода, вир, вирче, ведро*;

- /в/ е изгубено или вокализирано пред сонантот /л/ во следниве лексеми: *лакно, улезе*, но во примерите *црвлив, владика, влечко*, /в/ се чува.

- пред /н/ се заменува со /у/ во: *унесе, унуџира, унук, унука*;

- пред /р/ се чува: *врба, врело, вршник, врџиш*;

- во интервокална позиција /в/ се губи во најголем број примери: *чук, дубоо, жиоџи, џоџоо, букоо, убајна, каџаџа, секаџа, коач, коем, џоар, биол, џојдо, џојдар, џрџоџи, џојсан, џолојна, суројца*. Со оваа своја особеност рогачевскиот говор се вклучува во зоната на западното македонско наречје каде што во најголем дел од говорите имаме губење на интервокалното /в/ (Конески 1982: 46).

Гласот /в/ се чува и во формите на аористот и имперфектот во множина: *викавме, викавиџе* и сл.

/ф/

Согласката /ф/ се појавила подоцна и се среќава во зборови од туѓо потекло, или пак во понови зборови.

Во почетокот на зборот /ф/ се чува: *фанела, фес, фурна, фийил'*;

- /ф/ се чува и во средината на зборот: *афион, кофа, куфер, ефийино*, но во лексемата *кафе* имаме замена со *в > каве*.

/л/ и /л'/

Во говорот на селото Рогачево, забележан е изговорот на двата гласа, тврдо /л/ и полумекко /л'/.

Пред задни самогласки има изговор на тврдо /л/: *лази, ласийојца, лук, кобила, слама, йлуџ, џлуо, лојца*;

- пред предна самогласка се забележува помек изговор на /л'/: *л'ебайи, џл'ийи, йл'емна, зел'е*;

- пред согласка исто така има изговор на тврдо /л/: *алва, йонедалник, колце, йалийо, болно, силно*;

- изговор на полумекко /л'/ пред согласка забележавме во зборовите: *йол'ко, кол'ко, йол'ски, сел'це, сел'ски, мол'ци*;

- на апсолутниот крај на зборот, изговор на тврдо /л/ забележавме во примерите: *вол, дол, кол, сийол, викал, имал, цел, зел*. За разлика од говорот во селото Рогачево, во градскиот тетовски говор /л/ пред согласка и на крајот од зборот минува во *џ* или глас близок до овој глас: *деџник, доџно маало, дошоџ, расоџ, сеџце* и др. Имено, само лабиовеларното /л/ се изменило во /џ/, додека тоа не е случај со мекото /л'/. Указатели на овој однос се и примерите *кол'ку, йол'ку, жел'ка*, каде би се очекувало *коџку, йоџку, жеџка*, ако /л/ би било тврдо (Стаматоски 1956: 237-238).

*l'

На местото на старото меко *l' во поголемиот број примери се забележува чување на тој глас:

- меко /л'/ се забележува пред задна согласка: *вал'ајца, чеил'а, чел'ад, џркл'ин, кошул'а, кудел'а, йосийел'а, недел'а, сел'анка, кл'уч, кл'ун, йл'ука*;

- пред согласка, во голем број примери, се забележува изговор на меко /л'/: *бришал'ка, доил'ка, сел'ак, лил'ак', йол'ак, шуйел'ка, мешал'ка, жел'ка, бол'ка, бил'ка*;

- во зборови во соседство со согласката /j/ се забележува изговор на меко *л'*, при што глајдот /j/ е аспорбиран во мекиот латерал: *вол'а, зел'е, йол'ак, сел'а, лил'ак, ил'ада, невол'а*;

- изговор на меко *л'* на апсолутниот крај на зборот забележавме во примерите: *сол', кукул', койшел', чешел', крал', йријайиел', учийиел', родийиел'*.

*n'

Што се однесува до старото палатално *n', за говорот во селото Рогачево, карактеристично е неговото затврднување во сите позиции во зборот. Во говорот на рогачевци е невозможно да се слушне полумек или мек изговор на овој глас, а тоа, пак, го прави специфичен и поразличен од соседните села, но и од северните говори, каде што има мек изговор на /n/.

- во почетокот на зборот имаме тврдо /n/ во примерите: *неџов, неџоо, нојзина, нојзино, нивно, нивна*;

- не се појавува ниту аналошко /њ/ на апсолутниот крај на зборот, како што е случајот со другите вратнички говори: *кон, ражен, оџин, камен, корен*;

- кај некои глаголи и кај глаголските именки: *клана, љоклана; јадене, носене, љиене, коџане, оране*;

- во глаголските придавки на -н: *женејѝ, ранејѝ, бранејѝ, ценејѝ*;

- затврднување има и во зборовите со наставките -ње, -ња, на чиешто место се јавуваат наставките -не, -на: *камена, рамена, сирене, дене*. Наставката -иња отсуствува, а на нејзино место се јавува -иќи: *ѝилиќи, ѝрасиќи, ѝтелиќи, јаџниќи, дечиќи*;

/j/

Гласот /j/ се изговара во почетокот на зборот пред /e/: *јеиш, језеро, јелка, јелен, јеребица, јелек*. Исклучок има кај *еден*, којшто се изговара како *едан*. Во градскиот тетовски говор, /j/ во почетокот на зборот пред /e/ се губи (Стаматоски 1956: 236).

- изговор на /j/ има и пред задна самогласка: *јаџне, јабука, јаџода, јазоаџ, јасика, јорџоан, јунаџ, Јован, Јордан*;

Во средината на зборот, меѓу самогласки, пред предна самогласка нема изговор на /j/: *заедно, знае, ѝпрае, ѝркае, броеиш, куйуеиш, сѝоим, коем, смеем, сѝие, мое*;

- меѓу две самогласки, од кои втората е задна, во некои лексеми има изговор на /j/, а во некои нема, па така се среќаваат примери како: *ишија, боја, броја, Сѝојан, ѝоаја, соишија, ѝојас*, но и: *моа, ѝвоа, викаа, скокаа, носеа, кроач, броач*;

На крајот од зборот, /j/ е асимилирано во соседниот вокал кај формите на заповедниот начин: *ѝи – ѝѝиѝе* (лит. *ѝиј– ѝѝиѝе*), *скр'и-се, ѝ'окри-се*. Ваква појава се среќава и во кривоपालанечкиот говор (Стоевска - Денчова 2004: 36).

/x/

Гласот /x/ во рогачевскиот говор, или потполно исчезнал, или пак е заменет со некој друг глас. Според Видоески (1981: 5) овој глас во

северните говори и на поголемиот дел од Западна Македонија наполно се загубил без да остави никакви траги (види и кај: Стоевска-Денчова 2004: 40).

Во почетокот од зборот, гласот /x/ се загубил и пред согласка и пред самогласка: *ајде, адејѝ, алва, оро, оца, убоо, удино, ладно, леб, рани*;

Во средината на зборот, меѓу самогласки, /x/ најчесто се губи: *муа, снаа, рааѝ, сабаале, суо, среа, меур, јуа, ѓрааѝ, сѝаорац, ѓреоѝа*;

- пред согласка во средина на зборот се среќаваат примери каде што /x/ е загубено, но и примери каде што има замена на /x/ со /в/ или со /ф/: *буна, дуна, јана, мана; нивна, нивно, ѝифѝија, бефмо, имавмо, рекофмо*;

На крајот од зборот има замена на /x/ со /в/ или поретко со /ф/ во примерите: *мов, ѓрев, ѓлув, сув, орав, кожурф*; и кај глаголите: *бев, реков, носеф*;

- губење на /x/ на крајот од зборот сретнавме во примерите: *ѓра, сѝра, сирома*.

Почетоците на процесот на губењето на гласот /x/ во нашиот јазик се околу 16 век (Конески 1982: 92).

***tj *kt**

Прасловенските групи *tj *kt во говорот во селото Рогачево го дале рефлексот /ќ/, па така се среќаваат лексемите: *Божик, ѝомок, ноќ, ноќен, вреќа, ѓаќе, куќа, леќа, маќеа, муќенца, меќаа, ѝраќа, свеќа, среќа, ќерка*.

- исклучок има во лексемите: *ѝешиѝера, ѝрочка*;

Рефлексот /ќ/ се среќава и во наставките: *ѝлаќа, фаќа, ѝтелеќе, јаѓнеќе, раб'оѝајќи, с'едејќи, н'осејќи*.

***tъj**

Прасловенската група *tъj исто така дала рефлекс /ќ/: *браќа, свиќа, ѝвреќи, ѝвреќина, цвеќе*.

***dj**

Како рефлекс на групата *dj се јавува /ѓ/: *веѓа, меѓа, меѓу, ѝуѓо, рѓа, ѓосѝоѓа, ѝакуѓере, досаѓа, доаѓа, раѓа, ѝаѓа, рѓосан*.

И групата *dъj дала рефлекс /ѓ/: *ѓаол, лаѓа, луѓе*. Во тетовскиот говор карактеристични се /ќ/ и /ѓ/ добиени кога меконепчените *к* и *ѓ* се наоѓаат пред предните вокали /е/, /и/. Па така имаме: *ќ'исела, ќ'иѝика, д'ејќе, р'уќе, н'оѓе, др'уѓа* итн. (Стаматоски 1956: 234). Вакви примери со /ќ/ и /ѓ/ добиени кога меконепчените *к* и *ѓ* се наоѓаат пред меките вокали /е/, /и/ се среќаваат и во одреден број зборови во рогачевскиот говор: *в'исоќи - вис'оќијаѝ, ш'ироќи - шир'оќијаѝ-шир'оќиѝе, р'уќеѝе, д'ејќеѝе, н'оѓеѝе*.

1.2.1. Консонантските групи и нивни промени

*stj *skj

Прасловенските групи *stj и *skj во примерите забележани од говорот во с. Рогачево дале рефлекс /шт/: *џушиџер, клешџе, шџавел', џушиџи, џошиџеа, кришиџеа, џрошиџеа, оџнишиџе, шџо, нешиџо, нишиџо.*

*zdj *zgj

Групите *zdj и *zgj дале рефлекс /жд/: *џлужд, даждайџ, даждој.* Прасловенските групи *stj *skj *zdj *zgj, рефлекси /шт/ и /жд/ дале и во кичевскиот говор (Лаброска 2008: 32).

*сґ *срѣ

Групата *сґ дала рефлекс -цр: *црв, црвена, црнка, црџал'ка, црџе, црно;*

Групата *срѣ дала рефлекс -цре: *црешина, цреџ, цреџна, црево.*

Групата -вн е заменета со -мн, па оттука следат примерите: *одамна, рамно, џламна, џлемна, џумно, џемно, сџомна;* Оваа група е карактеристична за повеќе наши дијалекти (Тошев 1950: 59).

- регистриравме употреба на групата -мј: *земја, ламја;*
- има дисимилација на мн- во мл-: *млоџо, млозина;*
- согласките /т/ и /д/ се чуваат пред /ч/ и /џ/: *риџче, жиџице, сџиче, кориџице;*
- при изговор на групата -џч и -џи, /п/ се губи, па оттаму имаме: *ченка, ченца, џојше, џојсано и џџуе* (каде што се јавува метатеза – џице);
- не е изменет ниту изговорот на групата -кџ: *лакџи, нокџи, докџур;*
- во групите сџр- и здр- се јавува губење на /т/ и /д/: *зрав, сра, зравје, сесра, зравац, сриџан;*
- не се забележува појава на секундарни /т/ и /д/ во групите ср- и зр-: *сребро, среќа, среда, срамоџа, зрак, зрел;*
- употреба на групата -зј: *лозје, џројзе;*
- употреба на групата -сл: *слива, слеџ;*
- во крајните групи -сџ, -зд, -шиџ, жд, се јавува губење на /т/ и /д/: *радос, џроз, џриш, даш.*

1.3. ПРОЗОДИЈА

Според поделбата на Б. Видоески на полошките говори на три типа, крајните северни долнополошки села: Рогачево, Старо Село, Вратница, Беловиште и Одри, или т.н. подгорски села, го сочинуваат вториот основен тип (тип Б) полошки говори (Видоески 1998: 149).

Северната група говори во поглед на акцентот не е монолитна, па така, според Видоески, западниот дел од овие говори акцентски се приклонува кон западното наречје, а источната група од северните говори има акцент карактеристичен за југоисточното македонско наречје. За западното македонско наречје карактеристичен е акцентскиот тип со фиксиран акцент на антепенултимата – на третиот слог од крајот на зборот независно дали зборот се зголемува со префикси и суфикси. Овој модел се протега не само во западниот дел од северните говори, односно во говорите од Долни Полог, туку и ја надминува јазичната граница меѓу западното македонско наречје и српските дијалекти од призренски тип, опфаќајќи ги говорите во Гора и Сретечка Жупа (Видоески, приредил Марковиќ 2007: 137). Третосложниот акцент е карактеристичен и за рогачевскиот говор.

Овде ќе дадеме примери за третосложно акцентирање кај различни видови зборови:

-именки:

џлава - џлаџе - џлавишиџе; 'образ - 'образџи - 'образи - обр'азиџе; з'еница - зен'ицаџа; к'аџак - к'аџаџи - к'аџаџи; р'ука - р'укиџе - р'уке - р'укиџи; в'оденџа - вод'енџаџи - в'оденџе - вод'енџеџе, с'и'уџало - с'и'уџалоџи - с'и'уџала - с'и'уџалаџи и др.

-придавки:

с'илно - с'илни; џадан - џадна - џадно - џадни; џол'ем - џол'ема - џол'емо - џол'еми; и'арен - и'арена - и'арено - и'арени; в'исок - в'исока - в'исоко - в'исоки; и'и'рок - и'и'рока - и'и'роко - и'и'роки - и'и'рокиџи - и'и'рокиџи - и'и'рокиџи – и'и'рокиџи и др.

-глаголи:

'идем - 'идеш - 'иде - 'идемо - 'идеџи - 'идеџе; и'еиџачим - и'еиџачиџи - и'еиџачи - и'еиџачимо - и'еиџачиџе - и'еиџачиџе; сл'ужим - сл'ужиџи - сл'ужи - сл'ужимо - сл'ужиџе - сл'ужиџе; ч'еиџкам - ч'еиџкаџи - ч'еиџка - ч'еиџкамо - ч'еиџкаџе - ч'еиџкаџе; с'еков - с'ечеше - с'ечеше - с'ековмо - с'ековџе - с'екоџа; р'аб'оџиџав - р'аб'оџиџаџе - р'аб'оџиџаџе - р'аб'оџиџавмо - р'аб'оџиџаџе - р'аб'оџиџаџа и др.

И во случаите кога има појава на дифтонзи важи правилото за третосложно акцентирање, а тоа се однесува на:

1. Глаголски прилог: *в'икајќи, н'осејќи, б'ерејќи, ӣр'чајќи, ул'а̄ајќи* и др.
2. При губење на интервокалните консонанти, кога како втор елемент се јавува вокалот *и*: *ј'алојца (-ој < -ои < -ови)*.

Во овие случаи, во процесот на акцентска адаптација дошло до скратување на должините и до поместување на акцентот на антепенултима (Видоески: 1999: 115).

Во говорот на село Рогачево, не е исклучена појавата на образување акцентски целости, иако тие се во поограничен број. Така, среќаваме примери од типот: *ӣр'и-д̄а̄на, два-м'есеца, ӣо̄и'ов-дӯи, Ро̄гачески-Ливаде, Лош'а-Кар̄ӣа, Голем'а-Нива, Ос̄ӣр'а-Чука* и др.

Предлозите можат да образуваат акцентски целости со именката, но само кога тие претставуваат единствена (семантичка) акцентска целост (Видоески: 2000: 318). Во други случаи се избегнуваат образувањата на акцентски целости со предлог + именка, особено ако се работи за предлогот *у*: *У-к'ука, у-с'ело, до-м'ене, ӣред-н'е̄га* и др.

2. МОРФОЛОГИЈА

2.1. ИМЕНКИ

2.1.1. Граматички категории кај именките

Именките во говорот во селото Рогачево ги разликуваат следните граматички категории: род, број, определеност и (во определен обем) падеж.

Род

Во однос на категоријата род, како и во стандардниот јазик така и во рогачевскиот говор разликуваме три рода: машки, женски и среден род. Граматички показатели на именките од машки род се следните: *-ø, -а, -о, -е*. Примери: *м'уш, ч'уек, ѝ'оѝ, ѝ'еѝшн, в'ук, к'он, ѝ'еѝцл; в'ладика, 'оца, љазда, сл'уџа, с'удија, ар'амија, к'омишија; 'ујко, 'ацо, ср'ико, 'аѝо, Б'орко, К'еко, Лазо, Тевдо; 'ујче, Зл'аѝе, Б'оре, Љ'убе, Симе* итн.

Именките од женски род имаат два граматички показателя за род: *-а* (и во мал број случаи) *-ø*. Примери: *ж'ена, м'ајка, б'аба, д'ејка, св'екрва, к'ума, м'ачка, зм'ија, вр'аѝа, к'уќа, н'ива, ѝензија/ѝенсија; Бл'аџа, В'есна, Добрила, Зл'аѝка, Мара, Сл'авица, Тр'јана; в'ечер (в'ечерѝа), ѝр'олеѝ (ѝр'олеѝва); но: вар (в'арѝѝ), жар (ж'арѝѝ), крв (к'рвѝѝ), ѝоѝѝ (ѝ'оѝѝѝѝ), ѝ'еѝел (ѝ'еѝелѝѝ) ѝ'есѝк (ѝ'есѝкѝѝ)*. Како што се гледа и од примерите, именките со завршок *-ø*, кои во стандардот и во повеќето македонски говори се јавуваат како двородови, во рогачевскиот говор почесто се јавуваат како именки од машки род. Во тетовскиот говор ситуацијата е иста и Трајко Стаматоски ова го нагласува како особеност за овој регион со исклучок на именките *ноќ, вечер, есен и ѝролеѝ* кои можат да се слушнат како именки и од женски и од машки род (сп. *Ноќѝѝ година ми се учини. / Ноќѝѝа влеџоа у нас ајдуци*; Стаматоски 1957: 95). За ситуацијата во другите вратничко-полошки говори видете во: *Враѝничко-ѝолошки џовори – духовна ризница* (2012: 42).

Кај именките од среден род граматички показатели се *-о* и *-е*. Примери: *д'рво, к'олено, к'оѝѝѝо, л'еѝѝо, мл'еко, м'оре, к'уѝѝре, 'око, с'ело, ч'аѝче, ч'ело; д'еѝѝе, д'ејче, ј'ајце, ј'аре, к'олце, ѝр'асе, ѝ'иле, 'уше, ч'окаре*.

Број

Граматичката категорија број во овие говори разликува три вида множина: обична, избројана и збирна. Во однос на збирната множина треба да потенцираме дека се среќава во ограничена употреба, а во одредени случаи само формално.

Обичната множина кај именките од машки род се образува со следните наставки: *-и*, *-е*, *-ој* и *-оф(в)ци/-еф(в)ци*. Со наставката *-и* множина образуваат двосложните и повеќесложните именки од машки род како и дел од едносложните именки: *б'иоли*, *б'убрези*, *в'уци*, *в'рсници*, *џ'луф(в)ци*, *џ'ојдари*, *м'ол'ци*, *м'ужи*, *к'они*, *к'оџли*, *к'ревети*, *'орли*, *џ'еџли*, *р'аб'оџници*, *р'ибари*, *ср'ојници*, *џ'окмаџи*, *'удоџци*. Со наставката *-е* множина образуваат именките од машки род со завршок *-а*: *ар'ами(ј)е*, *к'омиџи(ј)е*, *л'овџи(ј)е*, *суди(ј)е*, *џ'ерџи(ј)е* итн. Со наставката *-ој*, во најголем дел, множина образуваат едносложните именки, но има случаи и кај двосложните: *в'олој*, *д'аџој*, *л'ебој*, *к'љ'учој*, *џ'руџој*, *џ'уџој*, *р'учкој*, *сџ'олој*, *џ'р'оџкој*, *ч'еџ'ој* итн. Со наставките *оф(в)ци/-еф(в)ци* множина образуваат фамилијарните и роднинските имиња како и некои именки што означуваат лица. Примери: *в'уџоџци*, *д'едоџци*, *ч'ичковџци*; *Б'аџоџци*, *К'аџоџци*, *Маџк'оџџци*, *П'еџреџци*, *Р'ик'алоф(в)ци*.

Обичната множина кај именките од женски род, за разлика од стандардот, се образува со наставката *-е*, а кај малкуте по број двородови именки, што завршуваат на консонант, со наставките *-и*, *-ој*. Примери: *б'абе*, *в'р'аџке*, *в'р'аџе*, *џ'р'анке*, *д'ејке*, *џ'аб'уке*, *к'окошке*, *к'озе*, *к'оле*, *к'оџрие*, *к'руше*, *м'асе*, *м'ачке*, *н'оџе*, *н'иве*, *'оф(в)џе*, *џ'енџе*, *р'уке*, *сн'ае*, *џ'р'кве*; *в'ечери*, *н'окој*.

Ова е особеност карактеристична за вратничко-полошките говори во целина (в. Вратничко-полошки говори – духовна ризница 2012: 42).

Наставките за образување множина кај именките од среден род се *-а*, *-ина* и наставката *-иџи*, кај именките што завршуваат на *-е*. Примери: *д'еџа*, *џ'аџа*, *л'озџа*, *с'ела*, *џ'аџра*, *џ'аџнина*, *џ'аб'учина*, *џ'илина/џ'илиџи*, *џ'аџалчина*, *џ'иџина*; *д'р'џиџи*, *каџ'ачиџи*, *клаџин'ичиџи*, *сџ'аџиџи*, *сџ'олчиџи*. Наставката *-иџи* која се сретнува во други наши северни говори (Видоески 1998: 66), не е карактеристична за тетовскиот говор (Стаматоски 1957: 95). Од именките *'око* и *'уше* како множински форми се јавуваат старите двоински форми *'очи* и *'уџи* како што е и во најголемиот број македонски говори.

Именки кои се јавуваат само во еднина или *singularia tantum* се обично именки што означуваат некаква материја, апстрактни поими, именки кои со еднинската форма означуваат збирно единство како и сопствените именки: *в'ода*, *зл'аџо*, *'олово*, *ср'ebro*, *с'ено*; *мл'адос*, *р'адос*, *сџ'арос*; *н'ароџ*, *сџ'ока* итн.

Како именки што се јавуваат само во множинска форма или *pluralia tantum* ќе ги наведеме следниве примери: *џ'аке*, *на'очаре/окал'ке*, *н'оџиџе*, *џ'аниџ'алоне*, *'уџниџе* и др.

Избројаната множина, чии форми претставуваат континуанти на старите двоински форми, се среќава само кај именките од машки род што

завршуваат на консонант, притоа изразувајќи избројлива низа на елементи. Формите на избројаната множина се употребуваат на поголемиот дел од македонската дијалектна територија, освен во југозападните македонски дијалекти (Лаброска 1999: 128). Во рогачевскиот говор оваа множина често се употребува, и тоа најмногу со бројот *два*, но и со сите други броеви, како и со неопределените прилози *колку*, *неколку*. Примери: *два-м'есеца*, *дв'а чуека*, *ѿр'и-ѿеѿла*, *ѿ'еѿ-века*, *ѿеѿ-с'аѿѿа*, *десеѿ-сѿ'ола*, *сѿ'о-д'ана*, *колк'у-ѿива*, *неколк'у-сноѿа* итн.

Употребата на збирната множина во рогачевскиот говор не е многу распространета, односно почесто се среќава формално отколку функционално. Збирната множина доследно се чува и се употребува на целото западно наречје (Лаброска 2008: 48). Така се среќаваат збирномножински форми со наставките *-је*, *-ја*, но нивното восприемање е, пред сè, како форми на обичната множина. Примери, *д'убје*, *сн'оѿје*, *д'рвја*, *л'исја*, *ѿ'ерја*, *кр'илја* и сл. Во кривопаланечкиот говор, пак, како дел од северните говори, како наставки за збирна множина ги сретнуваме *-ја*, *-је*, пр: *д'убје*, *кл'асје*, *кл'асја* и сл., а во некои села пак од именките на *-ин* се употребуваат множински форми на *-ње*: *кркљ'ање*, *б'аз'ање* и сл. (Стоевска - Денчова 2004: 73).

Падеж

Во рамките на оваа категорија ќе ги разгледаме одделните синтетички падежни форми кои опстојуваат во овие говори кај некои од именките. Постоењето и употребата на синтетичките падежни форми, генерално гледано, во овој говор е различно. Во однос на ова треба да истакнеме дека флексивните падежни форми за акузатив-генитив (или *casus generalis*) кај личните имиња и кај роднинските именки од машки род се среќаваат во рогачевскиот говор, а исто така се среќаваат и флексивните форми и за датив кај личните имиња и кај роднинските именки и од женски род.

Дативната флексивна форма кај машките имиња што завршуваат на консонант во рогачевскиот говор завршува на *-у*. Примери: *му реков Пеѿѿару*, *му викам Јосифу*, *му дадов Душану*. Исто така на *-у*, во датив, завршуваат и именките на *-а*: *му зборев Николу*, *му дадов Боѿоју* итн. Кај именките од машки род што завршуваат на *-о* и *-е*, во датив, пред наставката *-у* се јавува *-ѿѿ*: *му реков Борейѿу*, *му наручав Томчеѿу*, *му дадов Трајкоѿу*, *Горейѿу*, *Пеѿреѿу*, *вукѿѿу* итн.

Кај именките од женски род дативната флексивна форма завршува на *-е*: *је дадов Сарѿе*, *је реков Сѿѿојанке*, *Гурѿе*, *ѿеѿѿке*.

Ситуацијата е поинаква во градскиот тетовски говор и во блиските села, сè до Теарце во Подгорот и до Јегуновце во Поселието, каде што нема дативни флексивни форми, туку дативните односи се изразуваат

аналитички, односно со општата падежна форма (*casus generalis*) и предлогот *на*. Примери: *Му реков на Горана, Речи му на Пероџа, Му зедов на Трајчеџа* итн. (Вратничко-полошки говори - духовна ризница 2012: 44 – 45)

Определеност

Категоријата определеност во овие говори се изразува преку тројниот член, што е карактеристика и на западните говори. Во рогачевскиот говор тоа се следниве членски морфема: *-аџи, -џа, -џо, џе; -ав, -ва, -во, ве, -ан, -на, -но, не*.

Членот во рогачевскиот говор е постпозитивен, т.е. се додава како наставка на именката. Службата да го определуваат предметот како познат е онаа особеност што ги врзува сите три членски морфема, а тоа што ги дели е нивната служба да го определуваат предметот и пространствено, по неговото место. По потекло тој доаѓа од показните заменки (Конески 1967: 229 – 230).

Именките од машки род што завршуваат на консонант ги добиваат следниве членски морфема: *-аџи, -ав, -ан: м'ужаџи, м'ужаџф, м'ужан; ч'уекаџи, ч'уекаџф, ч'уекан; џ'уџаџи, џ'уџаџф, џ'уџан*.

Именките од женски род, како и именките од машки род што завршуваат на *-а* ги добиваат следниве членски морфема: *-џа, -ва, -на: ж'енаџа, ж'енава, ж'енана; д'ејаџа, д'ејава, д'ејана; к'укаџа, к'укава, к'укана; с'ујаџа, с'ујава, с'ујана, влад'икаџа, влад'икава, влад'икана; суд'ијаџа, суд'ијава, суд'ијана*. Овие членски морфема ги добиваат и сите именки што завршуваат на *-а* во множина: *д'ецаџа, д'ецава, д'ецана; ма'чињаџа, ма'чињава, ма'чињана; л'исјаџа, л'исјава, л'исјана; кр'ил'јаџа, кр'ил'јава, кр'ил'јана*;

Именките од среден род во еднина ги добиваат членските морфема: *-џо, -во, -но: д'еџеџо, д'еџеџо, д'еџеџо; к'рсџеџо, к'рсџеџо, к'рсџеџо, ј'ајцеџо, ј'ајцеџо, ј'ајцеџо; с'елоџо, с'елоџо, с'елоџо*.

Членските морфема *-џе, -ве, -не* се додаваат на именките од машки и од среден род кои во множина завршуваат на наставката *-и* и на именките од женски род кои, се разбира, во овие говори во множина завршуваат на *-е: м'ужџе, м'уживе, м'ужине, сл'уџеџе, сл'уџеџе, сл'уџене; ж'енеџе, ж'еневе, ж'енене; јаб'укеџе, јаб'укеџе, јаб'укене; 'очиџе, 'очиве, 'очине; 'уџџе, 'уџиве, 'уџине*.

2.2. ЗАМЕНКИ

2.2.1. Лични заменки

Личните заменки во рогачевскиот говор ги имаат истите граматички категории како и во стандардниот јазик, а тоа се лице, род, број и падеж. Формите на личните заменки ќе ги претставиме во следниот преглед:

Личната заменка за прво лице еднина ги има следните форми:

- ја (номинатив)
- мене ми (датив)
- мене ме (casus generalis)

Примери: *И ја се научив со-н'еџа и ѿоарно ми-б'еше. Не, в'ика, м'ајка-ми ѿр'аела ѿаке и м'ене м'и-в'ика Тони ка-м'ајка шо-ѿр'аела да-ѿр'аеш и ѿ'и. М'ене ѿа ми-е-н'езџодно да-р'ечем, е-сеа ѿо-ѿ'ѿмница ќе-ѿ'ечемо леѿ, ама ѿа-ѿ'оубав-је.*

За прво лице множина личната заменка ги има следниве форми:

- ми(ј)е (номинатив)
- нас ни (датив)
- нас не (casus generalis)

Примери: *М'ие смо биле ед'ан-ѿуѿи у н'ија и ѿ'ол'ко. Ни ѿр'але с'ајџије, н'е-моем да-ѿоречем, ф'ала-ем. Нас ни-к'уѿи Виде, ка-л'еџен, мн'оџу е 'убав, ѿ'оџодан, ама з'аѿиѿо нема бр'аник оѿ'удаја?*

За второ лице еднина личната заменка ги има следните форми:

- ѿи (номинатив)
- ѿебе ѿи (датив)
- ѿебе ѿе (casus generalis)

Примери: *Ти м'ицаа идеше 'у нас со ср'ика-ѿи. Тебе Филе ј'оѿиѿе н'ајмноџо ѿе-ж'али.*

Личната заменка за второ лице множина ги има следните форми:

- ви(ј)е (номинатив)
- вас ви (датив)
- вас ве (casus generalis)

Примери: *И св'ака била м'учна, како ве-џл'еала све-ч'еѿири. Па ќе-ви-ѿ'ури да-једеѿе у кал'енчина б'ашка на-св'иѿе. Ама в'ије др'уџи бевѿе, не-ка-д'енешни.*

Трето лице еднина - машки и среден род

- он//ӣој (м.р.), она//ӣоа (ср.р.) (номинатив)
- нему му (датив)
- неџа џа (casus generalis)

Примери: Он и д'ома 'имаше к'ис'елина, од к'авей̄о ц'ѣрно ка-ке-ӣие. Тоа му к'уӣша нему, ед'иначно. Некада он с'ӣие џ'оре, некада доле. Кид-му-е вр'укина, ај̄и, леџалоӣо у-р'уке, ке-ӣобеџне џ'оре. После ӣа-ке-сл'езе доле. Неџа не-џа-мрзи.

Трето лице еднина - женски род

- она, ӣа(j)a (номинатив)
- нојзе (j)e (датив)
- нуа џу (casus generalis)

Примери: Ама 'она д'ека н'ема д'еца н'ејде. Нојзе оӣ-сфе н'еес̄ие, н'ојзе е захв'алуем н'ајвише. На-свей̄и-Никола она у-ӣр'и-с'ааӣ с'ӣануа и м'есуа к'ифле и вр'уки н'а-џ'ос̄ӣи ке-и-ӣ'ури.

Трето лице множина

- они//ӣӣа (номинатив)
- ним ем//им (датив)
- ни(j)a џи//и/ (casus generalis)

Примери: Им-сл'едуа, ӣ'арана, ӣо-'една ӣ'аковка макар'оне, ӣо-'едно, ӣӣ'о-р'ече др'уџо, н'е-знаем ӣӣ'о-рече др'уџо.

2.2.2. Лично-предметни заменки

Во рогачевскиот говор се среќаваат следниве форми на лично-предметните заменки:

Со прашална и со релативна функција се употребуваат:

- кој, ко(j)a, кое, кој (< кои) (номинатив)
- кому (му) (датив)
- коџа џа (casus generalis)
- чив(ф), чива, чиво
- ӣӣо

За неопределеност се употребуваат следниве форми од личнопредметните заменки:

- н'екој, н'екоа, н'екое, н'екој (< некои); н'екој-си, н'екоа-си, н'екое-си, н'екој-си (< некои си); 'едан, 'една, 'едно, 'едни;
- некому (му) (датив)
- н'екоџа (џа) (casus generalis)
- н'ечив, н'ечива, н'ечиво, н'ечиви
- н'еӣӣо

Негираните форми од лично-предметните заменки се следниве:

- *н'икој, н'икоа, н'икое, н'икој* (< никои)
- *н'икому* (*му*) (датив)
- *н'икоџа* (*џа*) (*casus generalis*)
- *н'ичив(ф), н'ичива, н'ичиво, н'ичиви*

Формите на лично-предметните заменки со обопштувачка функција се следниве:

- *св'аки, св'ака, св'ако, св'аки*
- *св'акому* (*му*)
- *св'акоџа* (*џа*)
- *св'ачив(ф), св'ечија, св'ечиво*
- *све; св'ешѿо*

2.2.3. Показни заменки

Во рогачевскиот говор имаме систем од три показни заменки (*овја* - *онја* - *ѿој* (*ѿаја*)), со форми коишто се карактеристични за северните македонски говори.

Формите на показните заменки во рогачевскиот говор се следниве:

- */ѿ'аја* (*ѿаја-чоек*), *ѿ'аја, ѿоа, ѿѿа*
- *н'ему, н'ојзе* (датив)
- *н'еџа, н'уа* (*casus generalis*)
- *'овја, 'оваја, 'ова, 'овја* (< овиа)
- *'овому, 'овојзе/'овејзе* (датив)
- *'овоџа* (*casus generalis*)
- *'онја, 'онаја, 'она, 'онја* (< онаа)
- *'оному, 'онојзе/'онејзе* (датив)
- *'оноџа* (*casus generalis*)

Како што се гледа од прегледот на формите, показната заменка за машки род еднина со -т- корен е хомонимна со формата за женски род еднина, а таа за машки род со -н- и -в- корен е хомонимна со множинската форма за сите три рода.

2.2.4. Заменски придавки

Формите на лично-присвојните заменски придавки во рогачевскиот говор се следниве: *мој, м'о(ј)а, м'ое, мој* (< мои); *наш, н'аша, н'аше, н'аши;* *ѿвој, ѿв'о(ј)а, ѿв'ое, ѿвој* (< твои); *ваш, в'аша, в'аше, в'аши;* *н'еџоф, н'еџо(в)а, н'еџо(в)о, н'еџој//* (<негови); *н'ојзин, н'ојзина, н'ојзино, н'ојзини;* *н'еџов, н'ивна, н'ивно//, н'ин.*

Повратно-присвојната заменка ги има следниве форми: *св'ој, св'о(ј)а, св'ое, св'ој* (< свои).

Качествените заменски придавки во рогачевскиот говор се јавуваат во следниве форми: за прашања *к'акви// к'аквија, к'аква, к'акво, к'акви// к'акви:// к'аквија*; неодредени: *н'еакви, 'неаква, н'еакво, н'еакви// н'еакви://*; за негирање: *н'икакви// ник'аквија, н'икаква, н'икакво, н'икакви// ник'аквија*; со качествено општо значење: *св'еакви, св'еаква, св'еакво, св'еакви*; качествено-показни: *в'акви// в'аквија, в'аква, в'акво, в'акви// в'акви:// в'аквија; ѿ'акви// ѿ'аквија, ѿ'аква, ѿ'акво, ѿ'акви// ѿ'акви:// ѿ'аквија; он'аквија// он'акви, 'онаква, 'онакво, 'онакви// он'акви:// он'аквија*.

Количествените заменски придавки се јавуваат во следниве форми: за прашања: *к'олќаф, к'олќа; к'олќо; к'олќај (< колќави)*; со неопределено значење: *н'еколќаф, нек'олќа; нек'олќо; н'еколќај (< неколќави)*; со одречно значење: *н'иколќаф, ник'олќа; ник'олќо; н'иколќај (< николќави)*; со демонстративно значење: *ѿ'олќаф, ѿ'олќа; ѿ'олќо; ѿ'олќај (< толќави); 'олќаф, 'олќа; 'олќо; 'олќај (< олќави); 'онолќаф, он'олќа; он'олќо; 'онолќај (< онолќави)*.

Општата количествена заменска придавка *сиоѿ, сеѿа, сеѿо ...*, како што е во стандардот, тука не егзистира. Во рогачевскиот говор се користат формите *цел, цела, цело*, а за множина формата *св'иѿе*. Сè уште се среќава петрифицираниот прилог *вјздан*, што произлегува од формата *-вес+ дѿн*.

2.3. БРОЕВИ

Со броевите се означува количеството на предметите, било тоа да е точно избројливо, било да е само приближно определено (Конески 325: 1967).

Формите на броевите во рогачевскиот говор се следниве: *'едан// један, 'една// једна, 'едно// једно; два, две; ѿри, ч'еѿири, ѿеѿ, шес, с'едом, 'осом, д'еветѿ, д'есеѿ, един'аесе, дван'аесе, ѿрин'аесе, ч'еѿѿрн'аесе, ѿеѿн'аесе, шесн'аесе, седомн'аесе, осомн'аесе, дв'аесе, дваес-едан// дваес-један, дваес-дв'а, дваес-ѿр'и; ѿр'иесе, ч'еѿир'иесе, ѿ'е(д)есе, ш'иесе, сед'омдесе, ос'омдесе, дев'едесе, сѿо, дв'есѿа, ѿр'исѿа, ч'еѿѿрсѿо, ѿ'е(ѿ)сѿо, ш'есѿо, с'едомсѿо, 'осомсѿо, д'еве(ѿ)сѿо, 'иљада, м'иљоан*.

За бројот *еден*, како и во стандардот, имаме форми за машки род *едан// један*, за женски род *една* и за среден род *едно*. И, како што може да се забележи, има различни форми, односно во рогачевскиот говор овој број се јавува како *едан*, а може и како *један*. За бројот *два* исто така имаме и форма за женски и за среден род – *две*, а позната е и формата *обѿа* за м.р. и *обеѿе* за женски и среден род, форма која се употребува само членувана. Специфични форми имаме и за броевите *седум* и *осум*, кои во говорот на Рогачево, како и во другите вратнички говори се

среќаваат како *с'едом*, *'осом*. Истите форми се и кај броевите *седомн'аесе*, *осомн'аесей*; *сед'омдесей*, *ос'омдесе*, *с'едомстїо*, *'осомстїо*.

Броевите од 11 до 19 главно ги имаат истите форми како и во стандардот со тоа што во поголем дел случаи во изговорот крајното *-ї* се изоставува: *дван'аесе*, *їприн'аесе*, *їейїн'аесе*, но и *їейїнаесей*, *шеснаесей* итн.

Истото важи и за десетичните броеви од 20 нагоре. Единствено различна е формата на бројот 60 *и'иесе*. Во сложените состави со единиците најчесто се губи сврзникот *и* како и крајните гласови на десетичниот број; сепак има примери и со зачуван сврзник: *дваес-дв'а*, *їтриес-и'ес*, *шесес-'едан* // *дв'аесей* *'и-два*, *їтриесей* *'и-шес* итн.

За формите на стотките треба да се нагласи дека тие се употребуваат скратено: *дв'естїа*, *їпр'истїа*, *ч'ейїрстїо*, *їе(ї)стїо*, *и'есстїо*.

Броевите *'иљада* и *м'иљоан*, кои претставуваат именки, имаат род, број и определеност: *'иљаде*, *иљ'адаїа*, *-ва*, *-на*; *иљ'адеїе*, *-ве*, *-не*; *миљ'оани*, *миљ'оаної*, *-ов*, *-он*; *миљ'оаниїе*, *-ве*, *-не*.

За изразувањето на одредена бројност на лица од машки род во овие говори се употребуваат следниве форми: *дв'ајца*, *їпр'ојца*, *чейїв'орица*, *їейїина*, *и'есїина*, *с'едмина*, *'осмина*, *дев'ейїина*, *дес'ейїина*. Може да се забележи дека последните форми се образуваат со наставката *-ина*, за разлика од стандардот каде што се употребува суфиксот *-мина*. Овие форми се членуваат како и именките со што се додаваат членските морфеми: *-їа*, *-ва*, *-на*: *дв'ајцаїа*, *їпр'ојцава*, *чейївор'ицана*, *осм'инаїа* итн.

Приближна бројност во рогачевскиот говор се изразува со следниве сложени форми: *дв'а-їри*, *їри-ч'ейїири*, *їе-чес*, *сед'ом-осом*, *їри-чейїарин'аесе*, *седом-осомн'аесе*. Приближна бројност на десетиците се изразува со помош на наставката *-ина*: *дес'ейїина*, *дваес'ейїина* // *дв'есстїина*, *їтриес'ейїина* // *їпр'есстїина*, *їедес'ейїина* // *їедесстїина*, *стї'оїїина*. Како што се гледа имаме двојни форми од десетиците, со целосен и со скратен десетичен број.

2.4. ПРИДАВКИ

2.4.1. Граматички категории кај придавките

Придавките во рогачевскиот говор ги имаат следниве категории: род, број, определеност и категоријата степен.

Род

Категоријата род кај придавките во овие говори е парадигматска, односно секоја придавка се јавува во сите три рода, со исклучок на некои придавки од туѓо потекло, особено од турскиот јазик. Во еднина имаме

различни форми на придавките за трите рода, а формални показатели се следниве: *-ø* или *-и* за машки род, *-а* за женски род и *-о* за среден род. Примери: 'убаф-'уба-'убо; *блaк-бл'аџа-бл'аџо*, *к'озји-к'озја-к'озјо*, *ч'учеки-ч'учека-ч'учеко*, *ц'рвен-ц'рвена-ц'рвено*, *ш'урски-ш'урска-ш'урско*, *с'елски-с'елска-с'елско*.

За придавките од машки род што завршуваат на наставката *-ен* во стандардот, треба да нагласиме дека во Рогачево завршуваат на наставката *-ан*. Примери: *б'олан*, *џ'ладан*, *л'адан*, *м'иран*, *р'аџан*, *ш'ресан*, *б'акаран*, *с'илан*, *'укусан*, *ч'енкаран*. Исто така може да се сретнат придавки од машки род во еднина што завршуваат на *-и* што всушност претставува остаток од сложената придавска промена во стариот јазик, состојба што е актуелна во српскиот јазик. Пример: *ј'уџџак к'онојни*, *чераши'и-леј* и сл.

Број

Множината кај придавките од сите три рода, со одредени исклучоци, се образува со наставката *-и* (која ако се најде зад вокал преминува во */j/*): *бели* (*с'удој*, *к'ошуа'е*, *к'учина*), *високи* (*б'орој*, *б'андере*, *д'рвја*), *д'рвени* (*с'удој*, *л'ојце*, *сш'олчики*) *ш'анки* (*ч'ерџе*), *'убај* (*л'уди*, *ж'ене*, *д'еца*) и сл. Придавките кои завршуваат на суфиксите *-лији*, *-џији*, кои се од турско потекло и кои не разликуваат род, множината ја образуваат и со наставката *-и*, но и со наставката *-е*: *џолемџие* (*л'уди*), *фалб'аџие* (*ж'ене*), *каба'ејли*: (*комише*), *касм'ејли*: (*деца*) и сл. Треба да потенцираме дека овие придавки стојат на границата помеѓу именките и придавките и дека нивната припадност кон едната или кон другата категорија зборови ја определуваме во зависност од функцијата што ја вршат во реченицата.

Исклучок од образувањето множина со наставката *-и*, имаме кај придавките од женски род. Сè уште среќаваме примери каде множинските форми на придавките од женски род се образуваат со наставката *-е*, што всушност значи дека изедначувањето на родовите во множината на придавките не е напoлно извршено во дел од овие говори. Примери: *јуџџане вреке* и сл.

Определеност

Категоријата определеност во рогачевскиот говор, како и кај именките така и кај придавките, се изразува преку тројниот член со следните членски морфеме: *-аџи*, *-аџ*, *-ан*, кај придавките од машки род, *-џа*, *-ва*, *-на*, кај придавките од женски род и *-џо*, *-во*, *-но* кај придавките од среден род во еднина. Во множина кај сите три рода на придавките се додаваат членските морфеме: *-џие*, *-ве*, *-не*. Примери: *белиаџи* - *белиаџф* - *белиаџан*, *белайџа* - *белава* - *белана*, *белоџо* - *белово* - *белоно*, *белиџие* - *беливе* - *белине*, *кр'ујниаџи*, *кр'ујниаџф* - *кр'ујниаџан*, *кр'ујнаџа* - *кр'ујнава* - *кр'ујнана*, *кр'ујноџо* - *кр'ујново* - *кр'ујноно*, *кр'ујниџие* - *кр'ујниве* -

кр'уйнине итн. Тука забележуваме членски морфемии кај придавките од машки род различни од стандардниот јазик. Како и кај именките така и кај придавките, членските морфемии *-аӣӣ*, *-ав*, *-ан* се карактеристични за говорот на Рогачево и за другите околни вратнички говори.

Степен

Категоријата степен кај придавките во рогачевскиот говор се изразува со претставките *ӣо-* за компаратив и *нај-* за суперлатив. Примери: *ӣодебел - ӣод'ебела - ӣод'ебело - ӣод'ебели / н'ајдебел - најд'ебела - најд'ебело - најд'ебели*, *ӣоубаф - ӣо'уба: - ӣоубо// ӣо'убо: - ӣоубај// ӣо'убај / н'ајубаф - нај'уба: - н'ајубо// нај'убо: - н'ајубај// нај'убај*. Кај придавката *убав* може да дојде до губење на *-о* од компаративната претставка *ӣо-* бидејќи е во контакт со друг вокал, па добиваме скратени компаративни форми: *ӣ'убаф - ӣ'уба: - ӣ'убо: - ӣ'убај*.

Кај релативните придавки нема категорија степен.

2.5. ПРИЛОЗИ

Прилозите во рогачевскиот говор имаат свои специфики, пред сè, во однос на нивната форма. Тука ќе дадеме преглед на пофреквентните и поспецифични прилози во овие говори според нивната функција:

Како прилози за време ги среќаваме следниве: *в'ечер, н'авечер, ӣр'иквечер, д'аном, д'ан'аска, д'ан-д'ан'аске, в'аздан, јес'еноске, ӣрол'еӣоска, з'имоске, л'еӣоске, л'еӣово, з'имава, нед'ељава, зод'инава, ка// каӣӣ// к'ада// к'ада, к'асно, н'екада, н'икада, н'екна, н'оком, н'океска, 'одма, л'ани, ол'омнани, ӣр'еклани, ӣон'аӣреа, с'инојка, 'акиам, ӣ'агаја, ӣ'оӣроа, ј'уӣре, уӣр'енӣа, јуӣр'евечер, з'а(д)уӣре, ч'ера// ј'учера, ӣрекој'учера, с'е(з)а, 'уочи*.

Покарактеристични прилози за место во рогачевскиот говор се следниве: *б'лизо, в'амо, з'оре, д'оле, д'алеко, дека, од'озгора, од'оздола, 'озгора, 'оздола, н'аамо, н'аӣамо, наӣамо-н'аамо, н'агоре, н'адвор, н'егде, н'игде, скр'аја, 'овде, 'онде, 'одовде, 'одонде, 'однасад, ӣ'уе, оӣ'удаја, кол'нооколо, св'егде, 'унуӣра*.

Прилози за начин кои почесто се среќаваат во овие говори се следниве: *к'ако// ка, н'екако, н'икако, одв'ај, скр'иш(к)ом, наз'аӣӣгазом, на'оиако// н'оиако, на'оиачки, ӣ'аке, в'аке, ӣакузере, ӣам'ан, н'ичком*.

Од прилозите за количество кои се употребуваат почесто во овие говори ќе ги наведеме следниве: *а'ла, к'олко, ӣ'олко, 'онолко, м'ило, м'л'ого, ј'ошӣе, ӣ'ојке, ед'ан-ӣуӣ, дв'аӣуӣа*.

Дел од прилозите во овие говори ја познаваат категоријата степен. Како и кај придавките, степенот се изразува со претставките *ӣо-* за компаратив и *нај-* за суперлатив. Примери: *ӣ'орано - н'ајрано, ӣ'окасно -*

н'ајкасно, и'облизо - н'ајблизо, и'обрџо - н'ајбрџо, и'убо: - нај'убо, и'оџоре - н'ајџоре, и'он'аамо, и'ошамо, и'онуиџра.

2.6. ГЛАГОЛИ

2.6.1. Граматички категории кај глаголите

Системот на глаголите во нашиот јазик, како во дијалектите така и во стандардниот јазик, има најсложена граматичка структура. Додека кај некои менливи зборови дошло до упростување на формите, кај глаголите не само што не дошло до упростување туку се развиле и нови форми.

Граматичките категории кај глаголите се: вид, време, начин, лице, род, број, залог.

2.6.1.1. Категорија време

Во говорот во селото Рогачево, граматичката категорија време се изразува низ следниве прости и сложени глаголски форми: сегашно време (*и'резенти*), минато определено несвршено време (*им'иерфекти*), минато определено свршено време (*аорисити*), минато неопределено време (*и'ерфекти*), идно време (*кондиционал praesentis*), минато-идно време (*кондиционал praeteriti*), идно прекажано време.

2.6.1.1.1. Презент (*сегашно време*)

Презентот во рогачевскиот говор се образува со следниве наставки:

еднина	множина
1 л. -м	1 л. -мо
2 л. -и	2 л. -иџе
3 л. -ø	3 л. -в/ф/џ

Во рогачевскиот говор се чуваат сите три глаголски групи како што е во стандардот. Како поважни карактеристики на презентските форми во овие говори ќе ги издвоиме следниве:

- Во 1 лице еднина наставката -м се прибавува кон основниот вокал на глаголската група на која припаѓа дадениот глагол, а не кон вокалот -а како што е во стандардот;
- Наставката за 1 лице множина гласи -мо;
- Во 3 лице множина сегашно време гл. форма завршува на -в/ф или -џ. Исто така, најчесто доаѓа и до вдолжување на вокалот пред наставката -в/ф/џ;

Примери од презентските форми на глаголите од сите три групи ќе дадеме во следниов преглед:

a-група

1. <i>p'aboĩam</i>	1. <i>rab'oiĩamo</i>
2. <i>p'aboĩaai</i>	2. <i>rab'oiĩaiĩe</i>
3. <i>p'aboĩia</i>	3. <i>rab'oiĩia:v/f/ŷ</i>

e-група

1. <i>'okem</i>	1. <i>'okemo</i>
2. <i>'okeai</i>	2. <i>'okeiĩe</i>
3. <i>'oke</i>	3. <i>'oke:v/f/ŷ</i>

i-група

1. <i>m'esim</i>	1. <i>m'esimo</i>
2. <i>m'esiai</i>	2. <i>m'esiaiĩe</i>
3. <i>m'esi</i>	3. <i>m'esi:v/f/ŷ</i>

Формите на глаголот **сум** во сегашно време се следниве:

1. <i>сам</i>	1. <i>смо</i>
2. <i>си</i>	2. <i>све</i>
3. <i>је</i>	3. <i>са</i>

'Ако шĩĩ'рка, ама са-ĩо'убај. н'екада 'одма и'еќер им-ĩĩ'урам н'екада сами з'ема:v. Ја ѓи-ĩр'аем у-едно-с'уде ѓа, ол'кај-в'аќе, з'олеми. Ама ѓ'рскам н'амерно со-в'ода, не н'а-з'ејĩим. Гл'еда на-ĩĩ'оа, само ѓ'р'обуа. А ѓ'иїер ... ја-ĩ'ојќе сам на с'увицĩĩ. На-свеĩи-Никола она у-ĩĩр'и-с'ааĩĩ с'ĩĩ'ануа и м'есуа к'ифле и вр'уќи на-з'осĩи к'е-и-ĩĩ'ури. К'ол'ко е 'оĩасна, 'оĩасна е. С'арма ако-ѓ'адеи, барем ѓ'р'иѓреј-ѓу м'ало, зн'аеи. Рано с'арма не-с'е-ĩĩ'ура и з'р'а. Све м'оеи да-ĩĩ'урии, ал'и ѓ'оа не. - И н'ино, шĩĩ'о-фали, ми в'ика м'ене. В'икам, ниш не-ĩĩ'и-фали, само м'ало е л'адно.

Формите за сегашно време се исти и во дел од другите северни говори (Вратничко-полошките говори – духовна ризница 2012: 53–45), освен во посеверните села од кривоаланечкиот говор каде што ситуацијата е поинаква. Тука наставката *-м* во првото лице еднина се јавува само кај глаголите од *a*-група, а глаголите од *e*- и *i*-група имаат наставка *-у*: *'еду*, *м'есу*, *н'осу* и сл. Оваа наставка која е замена за некогашната наставка *-*o* (*он*), ја има и во кумановскиот говор (Видоески 1962: 195) во кратовскиот, овчеполскиот, говорот во Скопска Црногорија (Видоески 1954: 184), а исто така и во соседните српски дијалекти.

2.6.1.1.2. Имперфект (мина̄то о̄пределено несвршено време)

Основното значење на имперфектот е тоа што со ова време се искажува минато дејство што ни се претставува во своето одвивање, во траење.

Во рогачевскиот говор формите на имперфектот се образуваат со следниве наставки:

еднина	множина
1 л. - <i>ф</i> (- <i>в</i>)	1 л. - <i>вмо</i>
2 л. - <i>ше</i>	2 л. - <i>ф̄ӣе</i>
3 л. - <i>ше</i>	3 л. -(<i>ј</i>) <i>а</i>

Карактеристична за рогачевскиот говор е наставката -*вмо* за прво лице множина во имперфектот, која се разликува како од стандардната -*фме* и така и од наставката во тетовскиот градски говор -*фмо*.

а-̄рӯӣа

1. <i>̄л'едаф(в)</i>	1. <i>̄л'едавмо</i>
2. <i>̄л'едаше</i>	2. <i>̄л'едаф̄ӣе</i>
3. <i>̄л'едаше</i>	3. <i>̄л'едаја</i>

е-̄рӯӣа

1. <i>̄ј'адоф(в)</i>	1. <i>̄ј'адовмо</i>
2. <i>̄ј'адеше</i>	2. <i>̄ј'адоф̄ӣе</i>
3. <i>̄ј'адеше</i>	3. <i>̄ј'адо(ј)а</i>

1. <i>̄и'оаф(в)</i>	1. <i>̄и'оавмо</i>
2. <i>̄и'оеше</i>	2. <i>̄и'оаф̄ӣе</i>
3. <i>̄и'оеше</i>	3. <i>̄и'оаја</i>

1. <i>̄и'иф</i>	1. <i>̄и'и(в)фмо</i>
2. <i>̄и'иеше</i>	2. <i>̄и'иф̄ӣе</i>
3. <i>̄и'иеше</i>	3. <i>̄и'ија</i>

и-̄рӯӣа

1. <i>н'осеф(в)</i>	1. <i>н'осевмо</i>
2. <i>н'осеше</i>	2. <i>н'осеф̄ӣе</i>
3. <i>н'осеше</i>	3. <i>н'осе(ј)а</i>

И с'едовмо, с'едовмо и в'ика: - знаеш се̄га ш̄ӣо-ке-̄з̄у-з'а̄ӣојдем се̄га м'ајку-̄ӣи да-р'або̄ӣа? ... ӣа 'едни н'екна шо-̄ӣи-̄п'рагеше, ӣа меси ш̄ес̄ӣо, ӣа н'е-знам шо-м'у-̄ӣури, како-м'у-̄ӣури, 'имаше ӣуе за̄ӣисано све, и ӣосле в'аке-в'е ̄ӣ-оноди и ̄ӣ-исече, с'иро:ј. Некна не-̄ӣ-ис̄еков н'емаше в'реме.

2.6.1.1.3. Аорист (мина̄ѿо о̄ределено свршено)

Основното значење на минатото определено свршено време е да искажува минато дејство што го сфаќаме во неговата завршеност, во присуство или со учество на оној што зборува, во еден определен момент во минатото. При образување на аористот најчесто се употребуваат форми од свршени глаголи, но има и ретки примери каде што во ова време се употребуваат и форми од несвршени глаголи (Конески 1967: 420 – 423).

Аористот во рогачевскиот говор се образува од перфективни глаголи. Аористните форми на глаголите се образуваат со следниве наставки:

еднина	множина
1 л. - <i>ф</i> (- <i>в</i>)	1 л. - <i>вмо</i>
2 л. - <i>ѿ</i>	2 л. - <i>фѿѿе</i>
3 л. - <i>ѿ</i>	3 л. -(<i>ј</i>) <i>а</i>

Во рогачевскиот говор раздели формираат само глаголите од *е*-група, додека глаголите од *а* и *и*-група не формираат раздели, односно завршуваат на нивниот основен вокал -*а* и -*и*.

а-група

1. <i>в'икнаф(в)</i>	2. <i>в'икнавмо</i>
2. <i>в'икна</i>	2. <i>в'икнафѿѿе</i>
3. <i>в'икна</i>	3. <i>в'икнаја</i>

Глаголите од *е*-група, според вокалот на основата, ги формираат следниве раздели: *а*-, *е*-, *о*- и *ѿ*-раздел.

е-група

е-раздел

1. <i>'умреф(в)</i>	1. <i>'умревмо</i>
2. <i>'умре</i>	2. <i>'умрефѿѿе</i>
3. <i>'умре</i>	3. <i>'умреа</i>

а-раздел

1. <i>сѿ'анаф(в)</i>	1. <i>сѿ'анавмо</i>
2. <i>сѿ'ана</i>	2. <i>сѿ'анафѿѿе</i>
3. <i>сѿ'ана</i>	3. <i>сѿ'анаја</i>

1. <i>'исѿоаф(в)</i>	1. <i>исѿоавмо</i>
2. <i>'исѿоа</i>	2. <i>исѿоафѿѿе</i>
3. <i>'исѿоа</i>	3. <i>исѿоаја</i>

о-раздел

1. 'исекоф	1. ис'еков(ф)мо
2. 'исече	2. ис'екоф̄ӣе
3. 'исече	3. ис'еко(ј)а
1. ѵ'омеѣоф(в)	1. ѵ'ом'еѣоовмо
2. ѵ'омеѣе	2. ѵ'ом'еѣоф̄ӣе
3. ѵ'омеѣе	3. ѵ'ом'еѣо(ј)а

ø-раздел

1. 'измиф(в)	1. 'измивмо
2. 'изми	2. 'измиф̄ӣе
3. 'изми	3. 'изми(ј)а
1. ч'ув/ф	1. ч'увмо
2. ч'у	2. ч'уф̄ӣе
3. ч'у	3. ч'уја

Глаголите од *и*-група во аорист, исто како и глаголите од *а*-група не формираат раздели, односно завршуваат на основниот вокал *-и*.

и-група

1. (з)̄р'еишф(в)	1. (з)̄р'еишвмо
2. (з)̄р'еиши	2. (з)̄р'еишф̄ӣе
3. (з)̄р'еиши	3. (з)̄р'еишија
1. м'есиф(в)	1. м'есивмо
2. м'еси	2. м'есиф̄ӣе
3. м'еси	3. м'есија

И 'укључив ш̄ѣорей̄ ел'екѣричан и 'имам ѣав'ичиќи ѵ'уно м'али. *И* џи-р'асѣе̄гли 'ол'кај ве. *И* и-џи-'осѣаев нојзе, а ѣѣ'анкоѣо, ѣѣа ѣом'екѣӣе џи-'осѣаив Бр'аней̄у у-ѣѣ'анирче. *А* ј'едоа и к'омѣири. *И* св'иѣе се-нај'едоа. *И* ѣ'осле се-нај'едоа и ѣ'р'ојде вр'еме и ѣ'а ј'оѣе ѣ'ос'акаја. *И* ѣ'осле ка-зав'ришија, вика, абе б'або к'ажи ш̄ѣо-си-ѣ'раела, н̄е н'е-л̄ажи. *Сеа* н'е:сѣа ѣ'очнала, на ова, на комѣј'уѣер, ѣа едни н'екна шо-џи-ѣ'раеише, ѣа меси ѣ'есѣо, ѣа н'е-знам шо-м'у-ѣ'ури, како-м'у-ѣ'ури, 'имаше ѣ'уе заѣ'исано св'е, и ѣ'осле ваке ве џи-'оноди и џ-'исече, с'иро:ј. *Ѓи*-исече и 'озџора марџар'инче ем-ѣ'ури, а 'унуѣра џи-'исече, ем-ѣ'ури, с'иренце, марѣадела, н'е-знам, ј'ајце, знаеш ш̄ѣ'о-било 'убо.

2.6.1.1.4. Перфект I (минай̄о нео̄пределено време)

Значењето на минатото нео̄пределено време е да изрази дејство кое се одвивало во минатото, но без да побуди при тоа претстава за одреден момент кога се одвивало дејството каков што е случајот со минатите времиња (Конески 1981: 461).

Перфектот во рогачевскиот говор како и во стандардниот јазик се образува со формите на глаголот *сум* во сегашно време и глаголската *л*-форма. Примери:

1. <i>сам с̄иал</i>	1. <i>смо с̄иале</i>
2. <i>си с̄иал</i>	2. <i>све с̄иале</i>
3. <i>с̄иал</i>	3. <i>с̄иале</i>

Порано, в'икам, смо-̄праеле со в'ода, сеа не, со з'еј̄иин, ̄иа с'ечени, в'акви, ̄и'акви.

Не, в'ика, м'ајка-ми ̄праела ̄и'аке, мене ми-в'ика Тони, ка-м'ајка шо-̄праела да-̄праеш и ̄и'и. Сам-̄о̄ӣӣекла ̄и'рӣӣӯӣа, ама ми-̄џ'ори мл'о̄џо, а 'она ̄иа с'ака ̄и'в'рдо да-б'иде, ка-'ова да-б'иде ̄и'в'рдо, да-к'рџка.

Ке-им-'ӯџо̄ӣвим ка-н'е-са-д'ома, ̄и'о̄јке сам-̄џ'о̄ӣвела, сеа не.

И ̄ӣам'ан Виде в'ише на 'ајродрум - н'еес̄ӣе е с̄ӣӣг̄нал ̄и'ашуи, ама без-в'иза. Е ̄и'осле в'иза̄ӣа с̄ӣӣг̄нала, они д'ома н'е-биле. И-̄џа-вр'ака:в н'иза̄ӣ, зн'аеш, ̄ӣоа в'иза̄ӣа.

Перфектот во рогачевскиот говор како и во вратничко-полошките говори во целина е често употребувана глаголска форма бидејќи таа се употребува во првото и во второто лице за изразување временска нео̄пределеност (*Сам-̄о̄ӣӣекла ̄и'рӣӣӯӣа*) на некој минат настан таму каде што во некои западни македонски говори би имале употреба на конструкциите со *имам* и *сум* (Видоески 1998: 247). Во третото лице, пак, изразува и прекажаност како и во стандардниот македонски јазик (*Е ̄и'осле в'иза̄ӣа с̄ӣӣг̄нала, они д'ома н'е-биле*).

2.6.1.1.5. Плусквамперфект (̄ипредминай̄о време)

Плусквамперфектот се среќава во овој говор, но неговата употреба е толку ограничена, што речиси и не постои. Се образува со имперфектни форми од глаголот *сум* и глаголската *л*-форма. Примери:

1. <i>б'ев(ф) к'ӯӣл</i>	1. <i>б'евмо к'ӯӣле</i>
2. <i>б'еше к'ӯӣл</i>	2. <i>б'еф̄ӣе к'ӯӣле</i>
3. <i>б'еше к'ӯӣл</i>	3. <i>б'еа к'ӯӣле</i>

Ова време се среќава во вратничко-полошките говори, иако не е толку честа неговата појава (*Врай̄ничко-̄олошкӣӣе џ'овори – духовна*

ризница 2012: 57), пример: еднина 1. *б'еф н'абрал*, 2. *б'еше н'абрал*, 3. *б'еше н'абрал*; множина: 1. *б'ефмо н'абрале*, 2. *б'ефѝе н'абрале*, 3. *б'еи н'абрале*.

2.6.1.1.6. Перфект II и плусквамперфект II (има-конструкциии)

Има-конструкциите се покарактеристични за западните македонски говори, особено за охридско-струшките говори, но ги има и во вратничко-полошките говори (*Врајѝничко-ѝолошкиѝе г'овори – духовна ризница* 2012: 58).

Карактеристично за македонскиот јазик е тоа што перфектот од свршени и несвршени глаголи развил две паралелни форми. Едната форма, која е застапена во сите македонски говори, се прави со помошниот глагол *сум* и глаголската *л*-форма и овој перфект се нарекува *сум-перфект* (перфект I). Втората форма се образува со помошниот глагол *има* и глаголска придавка, и овој перфект се нарекува *има-перфект* (перфект II).

Перфект II се образува со помошниот глагол *има* во сегашно време и глаголската придавка во среден род. Примери:

1. <i>имам ѝиено</i>	1. <i>имамо// и(ј)амо ѝиено</i>
2. <i>имаи ѝиено</i>	2. <i>имаѝе ѝиено</i>
3. <i>има ѝиено</i>	3. <i>имаи ѝиено</i>

Плусквамперфект II се образува со помошниот глагол *има* во имперфект + глаголската придавка. Примери:

1. <i>имав(ф) куѝено</i>	1. <i>имавмо куѝено</i>
2. <i>имаше куѝено</i>	2. <i>имафѝе куѝено</i>
3. <i>имаше куѝено</i>	3. <i>имаја куѝено</i>

Имавмо с'абрано за цела-зима дрва, ама бр'го ѝи-изгоревмо дека мнозина се -с'абраи, не-мислевмо дека Американци ќе дојде:в.

2.6.1.1.7. Конструкции од типот сум / бев дојден

Конструкциите од овој тип се обични и во другите балкански јазици, така што значи дека за формирањето на овие конструкции во македонскиот јазик влијаела балканската јазична средина. Во нашиов случај, односно за рогачевскиот говор, може да кажеме дека одредено влијание имал албанскиот јазик, во кој ваквите конструкции се чести. Примери:

1. <i>сам једен</i>	1. <i>смо једени</i>
2. <i>си једен</i>	2. <i>све једени</i>
3. <i>е једен</i>	3. <i>са једени</i>

1. бев(ф) дојден	1. бевмо дојдени
2. беше дојден	2. бефѝе дојдени
3. беше дојден	3. беа дојдени

Он год'инава дв'а-ѝуѝа б'еше д'ојден, 'иначе ѝр'еко една-г'одина 'ишал. Прек'олани со Ленку беа д'ојдени, ама он сеа у-ѝензија је и сам б'еше д'ојден.

2.6.1.1.8. Идно време

Идното време во рогачевскиот говор се образува исто како и во стандардниот јазик, со партикулата *ке* и со сегашно време од глаголот, како од свршени така и од несвршени глаголи.

1. <i>ќ(е) идем</i>	1. <i>ќ(е) идемо</i>
2. <i>ќ(е) идеш</i>	2. <i>ќ(е) идеѝе</i>
3. <i>ќ(е) иде</i>	3. <i>ќ(е) ида</i>
1. <i>ке сѝанем</i>	1. <i>ке сѝанемо</i>
2. <i>ке сѝанеиш</i>	2. <i>ке сѝанеѝе</i>
3. <i>ке сѝане</i>	3. <i>ке сѝана</i>

Туе-д'амна, н'еесѝа ѝр'ае леѝ, н'авечер к'асно оѝ-каѝ-ке-д'ое. Мене ѝа ми-е-н'еззодно да-р'ечем, е-сеа ѝо-ѝѝамница ке-ѝ'ечемо л'еѝ, ама ѝа-ѝ'оубав-је. Један ѝуѝ ке-једе јуѝреѝо сѝ'уден ке-се-ѝр'оѝа. Ај-м'амо ја ке-м'есуам ка-ке-д'оем. Д'обро, ѝоарно.

Ка-к'олце ке-'осѝане ун'уѝра и Сара ке-и-с'ече и м'ицки и ке-и-ѝ'урим у-ѝл'асѝично и н'екој-ѝ'уѝ ке-им-се-једе, дошле од-н'еѝдека, ке-им-ѝи-'изваим.

Цел ке-ѝа-'исѝечем на-ѝѝ'ореѝ, ѝа-ке-а-сѝр'оѝам, дл'аѝаѝа, ѝосе ке-му-ѝ'урим з'ејѝиче, ке-му-'издробим лук и ке-се-в'ари и со зејѝинчеѝо и со л'укчеѝо, знаеш ѝѝо-'е-сл'аѝко.

2.6.1.2. Категорија вид

Во врска со граматичката категорија вид, разликуваме два вида: свршен (перфективен) и несвршен (имперфективен) вид. Во македонскиот јазик има повеќе начини на трансформирање на глаголите од едниот во другиот вид, а тоа најчесто се прави со префиксација и со суфиксација.

Образување на свршени од несвршени глаголи најчесто се прави со суфиксот *-на*: *ла̄ӣа - ла̄ӣна, вика - викна, маца - мацна, ѿика - ѿикна, седи - седна, ѿиро̄ӣа - ѿиро̄ӣна* и др.

Образување свршени од несвршени глаголи се прави и со префиксација: *једе - наједе/изеде, ѿие / ѿо̄ӣие, носи / донесе, иде - дојде, ѿече - исѿече, дробѿи - издробѿи* и др.

2.6.1.3. Категорија начин

Во современата лингвистичка литература категоријата начин претставува надредена категорија во однос на категоријата време, па затоа глаголските форми се определуваат врз основа на нивната модалност. Категоријата начин се однесува на односот на говорителот кон дејството што го соопштува. Разликуваме исказен, заповеден и можен начин. Со исказниот начин се искажува реален однос (*За Василица се собира:в з̄рӯӣа људи и иде:в ѿо-к'уке н'из-с'ело и собира:в ӣѿо-ке-ем-д'аде:в: орис, комѿир, месо, сирене, урда - ӣѿо д'ал з̄ос̄ӣод.*), со заповедниот, желбен или заповеден однос (*Под'ај-ми-з̄а л'е̄ѿчѿѿо. Пр'инеси в'одица и б'урни р'уке̄ѿѿе.*) и со можниот начин се искажува можност да се изврши дејството под некој услов. (*Па ја-реков, ѿа-сол и-ле̄ѿ да-једеш мајко, ја не-ѿѿи-кварим, ама ја-не-би-с'едела ѿѿе више*).

2.6.2. Именски форми на глаголот

Како именски форми на глаголот ќе ги прикажеме нефинитните глаголски форми кои се среќаваат во рогачевскиот говор.

2.6.2.1. Глаголска придавка

Глаголската придавка во рогачевскиот говор, како и во стандардниот јазик, се образува со наставките: *-н, -на, -но, -ни* или *-ѿѿ, -ѿѿа, -ѿѿо, -ѿѿи*. Со наставките на *-ѿѿ* се образуваат глаголски придавки од глаголи чијашто основа завршува на сонантот /*н*/. Глаголските придавки во еднина имаат различни форми за сите три рода, додека во множината имаат една форма за сите три рода.

Како вокал на основата на глаголските придавки може да се јават *-а* или *-е*. Вокалот *а* се јавува кај глаголите од *а*-група и кај глаголите од *е*-група, *а*-раздел со општ дел на *-н*. Примери: *(из)бе̄з̄ан, (из)викан, (за)ко̄ѿан, (из)рендан, (ис)ѿѿе̄ѿан, (за)ле̄з̄ан, седна̄ѿѿ, сѿѿана̄ѿѿ, ѿадна̄ѿѿ*. Од глаголите што завршуваат на *-ува* оваа наставка се скратува во *-уа*, па така и при образувањето на глаголската придавка од овие глаголи имаме форми: *к'ӯѿуан, к'ажуан* и сл.

Вокалот *-е* како вокал на основата се јавува кај глаголските придавки образувани од глаголи од *е*-група, *и*-група и од глаголите со

општ дел на вокал. Примери: *д'ојден, н'ајден, њ'ечен, с'ечен, њ'раен, 'умрен; в'арен, к'рѣен, к'рѣен, к'уѣен, м'уѣен; 'измиен, 'исѣен, с'ѣен, скр'ѣен, 'оцкриен; ж'еней, см'еней, к'аней, р'аней, ц'еней.*

Во рогачевскиот говор, формите на глаголските придавки од аористната основа на глаголите го губат вокалот на општиот дел: *бран ('обран), дран ('одран), њран ('оѡран), клан (з'аклан)* итн.

2.6.2.2. Глаголски прилог

Глаголскиот прилог во рогачевскиот говор, како и во повеќето западни говори се образува со наставката *-јќи*, со разлика во поглед на акцентот. Акцентот на глаголскиот прилог во овие говори паѓа на третиот слог од крајот на зборот. Примери: *берејќи, в'икајќи, џ'ледајќи, 'идејќи, њ'асејќи, с'акајќи, ѡ'рчајќи, ул'аџајќи, ч'аѡејќи*. Ова е специфика карактеристична за вратничко-полошките говори во целина (Вратничко-полошките говори, духовна ризница 2012: 40).

Основниот вокал кај глаголите од *а*-група е *-а*, додека кај глаголите од *е*- и *и*-група е секогаш *-е*. Треба да истакнеме дека глаголскиот прилог во рогачевскиот говор не се употребува често.

2.6.2.3. Глаголска именка

Глаголската именка во овие говори се образува од несвршени глаголи со наставката *-не* која се додава на основните вокали: *ј'идене, д'иване, з'емане, из'лаѡгане, каж'уане, ѡ'иене, ѡ'оене, ѡ'редене, ѡ'реѡ'раане, с'ѡ'иене, ѡ'к'аене, ѡ'ѡ'ркане, о'ѡ'лод'уане*. Може да видиме дека карактеристична е наставката *-не*, наместо *-ње*, како што е во стандардот. Оваа наставка е добиена со затврднување на *-н*, како резултат на тоа што гласот *-њ* се среќава многу ретко во рогачевскиот говор. Образување на глаголска именка од несвршени глаголи со наставката *-не* има и во говорот во селото Кула - Серско (Јаброска 2003 : 70).

Глаголски именки образувани од свршени глаголи среќаваме малку, односно станува збор за супстантивизирани глаголски именки со наставката *-ние*: *вид'ение, ѡ'ребреж'ение* и сл.

2.6.2.4. Глаголска л-форма

Глаголската *л*-форма како една од неличните глаголски форми што влегува во градење на сложените времиња, се добива со наставките *-л, -ла, -ло, -л'е*. Во говорот во селото Рогачево, а воопшто и во стандардниот јазик, постојат свршени и несвршени *л*-форми како од несвршени, така и од свршени глаголи.

Примери од глаголски *л*-форми од несвршени глаголи се следниве: *брал, в'икал, џ'л'едал, д'ржал, 'иѡрал, 'ишл, н'осел, ѡ'ил, ѡ'ечел, р'абоѡѡл,*

ч'иш'ал и сл. Сам-џу-в'идел иш'аја ж'ена; Сам бил и знаем к'ако е иш'амо; Си чул за-Трџуша Самојл'оф? Он-и'ечел р'аки(ј)а, на'јубаа; Куиуал н'иве низ-Поселје.

Примери од глаголски л-форми од свршени глаголи се следниве: *в'икнал, к'уишл, 'озраел, иш'аднал, иш'раишл, р'екал, сш'анал, с'оишл, 'умрел, ф'арл'ил, ф'аишл.* Примери: *С'абрал иш'арш'алиише и цом да-џа-н'ема; Си чул за-Трџуша Самојл'оф?; Куишл к'ола н'оа; Пр'аишл иш'аре ио-бац'анак-му Маркоиша и сл.*

Од дадените примери може да се забележи дека глаголската л-форма е образувана некаде од аористната, некаде од имперфектната форма, без разлика дали глаголот е свршен или несвршен. Кај формите образувани од аористна основа се чувствува повеќе заокруженоста, свршеноста, траењето на дејството (Конески 435: 1987).

2.7. ПРЕДЛОЗИ

Предлозите се неменливи службени зборови со кои се искажуваат различни односи меѓу зборовите. Во јазиците што немаат падежи, како што е нашиот јазик, тие претставуваат мошне значајно средство за искажување на службите на зборовите. Во рамките на предлозите ќе наведеме дел од предлозите со нивните фонетски варијанти:

више: Се-н'осишв више-к'олена.

над: Пр'ојде н'ад-к'ука.

у: Почнаа да-идев у-Н'емачка.

у: у-м'ене, у-иш'ебе, у-н'еџа; у-н'ас.

на: Падна на-к'аменаиш. Падна на-н'еџа.

ио: Ке д'ојде ио-П'еишоан. Трмкеише 'иде-ф ио-н'уа.

зад: 'Оишиде з'ад-с'ело. 'Оишиде з'ад-р'идош.

од: Се вр'ака од-Ск'ошје. Од-десн'а-срана е нашиш'о-месш'о. Прекој"учера сл'езе од-ил'анина.

низ: Пр'ојде низ-с'ело. Ш'еишаше низ-дв'ор.

ио: Д'ан ио-д'ан, џодина. Година ио-џодина се осш'аре.

уочи: Дојде у'очи ср'еда.

около: Ќе д'ојде 'около-В'елидан.

̄при: Ќ-идем ̄при-н'еџа. Дојди ̄при-м'ене.

за: 'Иде за-Ск'о̄је. Да-'облечиш за-Б'ожик̄ клаин'икики н'о̄ј.

нак̄ј: Иде н'ак̄ј-с'ело.

од: Кука̄ӣа од-̄и'а̄ика-ми б'еше ̄ос̄ӣара.

од: 'Излезе од-в'ода. Ѓи-вайс'уаа у-б'оја од-љ'уӣше од-'ора.

̄о̄крај: П'о̄крај-В'ардар смо-љ'ӯӣеле.

̄о: Се врӣӣи ̄о-некол'ко' д'̄а̄на.

̄о: Се-з'едоа ̄о-една-џ'одина.

̄ред: 'Обично д'оа̄џа ̄ред-Б'ожик̄.

̄реко: П'онира ̄р'еко-л'е̄ӣо.

низ: Пр'ојде низ-с'ело̄ӣо.

со: Га 'удре со-с̄ӣ'а̄ӣџ̄ӣ. Т'̄рла̄ӣа биле со-и'ума ̄о̄к'ирани, д'убоа, а кол'ибе̄ӣе со-сл'ама ̄р'аени.

ме̄ју: 'Имаше д'ос̄ӣа сл'о̄џа ме̄ју-н'арода̄ӣӣ.

Како специфични предлози за рогачевскиот говор ќе ги издвоиме *више, около* и *уочи* од кои првиот предлог е карактеристичен за северните говори во целина (Видоески 1998: 67).

2.8. СВРЗНИЦИ

Сврзниците се службени зборови коишто врзуваат зборови или реченици во составот на една сложена реченица (Конески 1967: 535).

Според структурата на сврзниците, се разликуваат прости (*а, и, но, ̄а, ̄ӣа*) и сложени (*иако, за да, без да, ̄иака ӣӣо*).

Најважна е поделбата на сврзниците според односот меѓу зборовите или речениците што ги сврзуваат и врз таа основа ги делиме на две големи групи:

- сврзници што поврзуваат зборови или реченици со истороден однос – координациски;

- сврзници што поврзуваат зборови или реченици меѓу кои постои нерамноправен однос – главен наспрема зависен член – субординациски (Бојковска, Минова-Ќуркова, Пандев, Цветановски, 2008).

Координациски сврзници кои се среќаваат во рогачевскиот говор се следните: составните (*и, ӣа*); спротивните (*а, ама, ӣуку, меѓуӣоа, не̄о*) и разделните сврзници (*или/али/ал', или-или, ал'-ал', и-и, ни-ни, ний-нӣи, де-де, ӣу-ӣу, било-било, час-час, ка̄да-ка̄да*).

Субординациски сврзници кои се среќаваат во рогачевскиот говор се следните: исказни (*дека, ӣӣо, како, да*); временски (*када/кад/ка, чим, ӣукуӣӣо, о̄ӣ ка, ӣред да, док, док да, додека*); причински (*заӣӣо, ӣоӣӣо, дека*); следични (*ӣӣо, ӣаке да*); условни (*ако, да*); целни (*да, за да*); начински (*како да*).

За функцијата на сврзниците во рогачевскиот говор ќе се осврнеме во делот за синтакса на сложената реченица.

3. СИНТАКСА

Терминот **синтакса** потекнува од грчкиот јазик и значи редење, составување (на зборовите). Синтаксата е дел од науката за јазикот што ги проучува јазичните единици повисоки од зборовите (збороформите), а тоа се синтагмите и речениците, па и текстот (дискурсот) главно, на планот на изразот (формата), но не запоставувајќи ја содржината (значењето) (Минова - Ѓуркова 1994).

Основна единица во синтаксата е реченицата, помала од неа е именската група (синтагмата), а поголема е сложената реченица.

3.1. ИМЕНСКА ГРУПА (СИНТАГМА)

Именската група претставува непредикативна синтаксичка единица чиј конститутивен член е именка или збороформа со именска функција (заменка, но и придавка и број). Конститутивниот елемент го определува карактерот на групата (Минова - Ѓуркова 1994).

Синтаксичката шема на именската група како задолжителен елемент го вклучува центарот или главата, т.е. именскиот елемент што може сам да ја претставува. Од другите членови се издвојуваат оние јазични средства со кои се сигнализира референцијалната карактеристика на именската група, односно средствата со кои соопштуваме дали станува збор за определен или за неопределен предмет, лице и сл., на пример, *масиџа, оваа маса, ѝше луѓе* и сл. Ваквите средства се нарекуваат детерминатори. Покрај нив, постојат и помошни детерминатори, кои можат да се употребат заедно со нив. Пример, *сиѝе ѝше деца, сеѝо ѝшоа* и сл. Јазичните средства со кои се стеснува обемот, а се збогатува содржината на именката центар се нарекуваат модификатори.

Според тоа, шемата на именската група изгледа вака:

- помошни детерминатори (сите)
- детерминатори (овие)
- броеви, бројни именки (тројца)
- присвојни заменски придавки (нивни)
- редни бројни придавки (први)
- качествени придавки (добри)
- релативни придавки (маалски)
- именка центар (другари)

- друга зависна именска група како постмодификатор (од детството)

- зависна дел-реченица (што не ги забораваат)

Целата оформена именска група гласи: *Сиие овие ӣројца нивни ӣрви добри маилски дрӯгари од деӣсиво̄ио шӣо не ги забораваат̄ дојдоа на ӣпрославиа̄.* Значи според тоа може да се каже дека под именска група и нејзини еквиваленти ги подразбираме сите непредикативни делови од реченицата, па дури и оние што учествуваат во создавањето на еден од двата основни вида прирок: глаголско-именскиот, и тоа како негов именски дел (Минова - Ѓуркова, 1994).

3.1.1. Категории на именските групи

Во рамките на именската група ќе се задржиме на нејзините граматички категории.

Категориите на именската група поделени се на две групи: Во првата група спаѓаат категориите зависност и обраќање, кои се однесуваат на функциите на ИГ во реченицата, а во втората група спаѓаат: родот, бројот и определеноста кои решаваат за структурата на ИГ (Минова - Ѓуркова, 1994).

Родот на именската група зависи од родот на именката центар. Имињата парадигматски по род, т.е. придавките, придавските заменки и броевите се приспособуваат кон родот на конститутивните членови на именската група, вршејќи согласување по форма.

Во рогачевскиот говор, именските групи се усогласени по род *један чуек, убај жене, бела вода* итн. Исклучок претставува случајот со заменката *ӣаја* која во оваа форма се употребува како заменка и за женски и за машки род *ӣаја дејка, ӣаја чуек* и сл., па се добива впечаток дека со именките од машки род нема усогласување.

Категоријата број или количествена карактеристика на именската група располага со свои непосредни лексички показатели кои се делат на три групи:

- броеви кои донесуваат објективна информација за количеството од избројливи елементи: *дв'е-руке, ӣе-чес сн'о̄иа, две-ӣав'ичӣки* и сл.

- квантификатори (количествени определувачи) кои се базирани на субјективната оценка на говорителот: *мло̄го, малко, ӣол'ко, ол'ко*, (Зимоске н'аварна *мло̄го снег*).

- Партитиви кои се јавуваат како: единици на мера (*кило, лиџар, метар, самџим* и сл.)

- Лексеми со кои се означуваат делови на нешто и имиња на садови (*чаши вода, калени гџра, џегло комџоџ итн.*)

Информација за определеноста и за неопределеноста на именуваните предмети, лица и сл. се дава со членските морфемии, како и со именските и придавските заменки, но и со нивно отсуство (Минова - Ѓуркова, 1994). Пример:

- *Нашиџџи џџорейџ је млого убав, - Еџе-џу џеџел'арџџа, - Има џџуе едно дејченце.*

Според поделбата на **референцијата** на надворешнојазична и внатрешнојазична референција или: егзофора и ендофора (Минова - Ѓуркова, 1994) ќе се осврнеме на начините на изразување на овие референции во рогачевскиот говор. Во надворешнојазична референција ги сметаме специфичната, генеричната и уникалната додека како внатрешнојазична, го сметаме упатувањето во текстот, односно анафората и катафората.

Прво ќе ја разгледаме граматичката категорија 'посоченост' кај ИГ во рогачевскиот говор, т.е. граматичките средства со кои се изразува референцијалната карактеристика на ИГ. Исто, треба да нагласиме дека референцијалната карактеристика не спаѓа само во доменот на ИГ, туку таа може да се утврди дури на нивото на реченицата. Затоа, морфолошкиот израз на определеноста кај именските зборовии во македонскиот јазик, т.е. членот, покрива само дел од начините на посочување, т.е. членот е само еден од експонентите на референцијалната карактеристика на ИГ.

Според степенот на идентификација на ИГ тие можат да бидат: 1) без референција, предикативно употребени како називи на множество особинии што му се припишуваат на референтот на друга ИГ (види повеќе во т. ИГ во предикативен однос); 2) генерично употребени: Лекарите се хумани. 3) употребени како називи за даден елемент кој објективно постои, е индивидуализиран, но не е идентификуван; и 4) определени, т.е. да означуваат еден единствен објект кој е познат и за говорителот и за соговорникот.

Маркирани по посоченост се сите синтагми кои се употребени референцијално, а немаркирани по посоченост се предикативните синтагми. Кај ИГ маркирани по посоченост се издвојуваат оние маркирани по определеност, т.е. кои претставуваат називи за

идентификувани предмети. Во овој дел од трудов, ќе се осврнеме на ИГ маркирани по посоченост во рогачевскиот говор.

3.1.2. Именски групи со идентификуван референт

ИГ која изразува идентификуван предмет може да биде изразена со конститутивни членови маркирани по определеност, а такви се личните заменки за прво и второ лице еднина. Обично, кога не се работи за посебно истакнување во текстот, личните заменки се испуштаат, а првото и второто лице се изразени преку самите морфолошки глаголски наставки. Примери: *Ла-в'икам*, *'овја са лејџ'ичики и се џејш:в, брџо*; *Ти-да-јџрујши*; (со употреба на лични заменки); *Ќе-и-расцејкам*; *Од-б'ашча ќе-с'јбереш*; (само со глаголска наставка).

Освен личните заменки, инхерентно оспособени да го идентификуваат референтот на ИГ се сопствените имиња. Под сопствени имиња ги подразбираме и човечките и месните имиња како и името на господа. Примери: *Пиевмо со-Р'адмилу и со-св'акајџа*; *Виде н'е-н'осел н'икада*; *И у-Т'ејшекс н'осела*.

Групите кои се во вокатив се исто така инхерентно маркирани по определеност. Примери: *Бабо, сум-јџи-н'ајунил два-ј'акејџа*; *'Осјџај јџ'ајџо, н'е-можеш јџ'оа*.

Конститутивните членови на вокативните ИГ најчесто се лексеми кои се маркирани по определеност и кога се надвор од вокативната ИГ (најчесто се лични заменки за второ лице, сопствени имиња, називи на сродство, професионални титули). Инаку, како што се гледа од примерите, експоненти на определеноста кај овие ИГ се самите експоненти на вокативот, т.е. соодветната синтагматска интонација, во рогачевскиот говор редовно придружена со посебна вокативна наставка.

3.1.3. Именски групи со неидентификуван референт

Именските групи со неидентификуван референт, како во македонскиот стандарден јазик, така и во рогачевскиот говор, се образуваат со три типа неопределени заменки: 1) тип *некој* кој носи информација дека говорителот не знае да го идентификува посочениот предмет; 2) тип *еден, друџ* со информација дека говорителот не сака да се изјасни дали го идентификува посочуваниот објект, и 3) тип *кој било, кој и да е* со информација дека не постои таков елемент на идентификуваното множество што не би можел да биде референт на дадената ИГ. Примери: *Некој ќе-јџе м'укенца некој, м'леко к'исело ако-има*; *Некоа д'ејка 'убоо*

Їоола; Едан оѡ-фамил'ијаѡа н'ааа 'имаае кон; Др'уѡи у 'селоѡо 'има:в сѡѡока.

3.1.4. Именски групи употребени генерично

Под именски групи употребени генерично ги подразбираме оние со кои не се посочува конкретен референт во стварноста, туку се именува множеството на сите референти на кое припаѓа и поимот означен со дадената ИГ. *Теѡла, з'имница ѡр'ајмо д'осѡа, сѡ'ално; Г'рмкаиѡа е доход'овна.*

3. 2. РЕЧЕНИЦА

Реченицата претставува минимална комуникативна единица, која во јазичниот текст (изговорен или напишан) се остварува како исказ (Цветаноски 2010). Таа е конкретна творба и му припаѓа на јазичниот текст, а нејзиното значење се базира врз симболизирање на типичните процеси од дејствителноста, сфатени конкретно, во рамките на времето и просторот. Самата структура на реченицата, односно синтаксичката шема му припаѓа на јазикот како апстрактен систем од знаци, а нејзина основна карактеристика е предикативноста (Минова - Ѓуркова, 1994).

Дефинирањето на реченицата во синтаксичките студии од поново време е поконзистентно и попрецизно и е во согласност со современите текови на синтаксичките истражувања. Според Л. Минова-Ѓуркова, „Реченицата претставува централна синтаксичка единица. Нејзин основен белег е предикативната врска, која е врзана за глаголот во лична форма - нејзиниот конститутивен елемент. Според тоа, реченицата можеме да ја наречеме предикативна синтаксичка единица со едно предикативно јадро, кое може да биде составено од една лична глаголска форма или, пак, од две такви форми што оформуваат еден прирок, дополнувајќи се меѓу себе. Самата структура на реченицата, односно синтаксичката шема - му припаѓа на јазикот како апстрактен систем на јазик“ (Минова - Ѓуркова 1994: 151).

Реченицата исто така претставува и основна синтаксичка форма на исказите. А исказот, задолжително ги содржи следниве семантички компоненти: Главен (надреден, доминанатен) предикат (прирок), т.е. релација чие постоење е предмет на соодветната комуникација, аргументи имплицирани (т.е. задолжително барани) од страна на главниот предикат, односно термини на релацијата, што ги посочуваат деловите од светот поврзани со неа, - информација што временски ја детерминира релацијата (темпорална детерминиција), - информација што просторно ја

детерминира релацијата (локална детерминација), - информација за ставот на говорителот за вистинитоста на соопшуваните содржини (модална информација), - информација за ситуацијата, прагматичката мотивираност на коминикето, т.е. прагматичка информација (Тополињска 1995: 5).

Реченицата може да се посматра од повеќе страни. Во поглед на содржината, таа е предодредена и дава релативно самостојна информација, од гледна точка на интонацијата, реченицата, по правило, е одделена како целина наспрема другите делови од текстот и во рамките на реченицата доаѓа до израз ставот на говорителот за односот меѓу она што го соопштува и дејствителноста, а тоа значи дека секоја реченица има своја модална карактеристика, која се комбинира со комуникативната цел на говорителот (Минова - Ѓуркова 1994).

3.2.1. Граматички категории на конститутивниот член

Прво ќе се задржиме на граматичките категории на конститутивниот член, односно на предикатот во реченицата, а тоа се следниве: вид, начин и време. Овие категории се содржани во конститутивниот член на реченицата. Во македонскиот јазик предикатот (глаголската форма) според категоријата вид може да биде свршен или несвршен. Преку категоријата начин се искажува ставот на говорителот спрема вистинитоста, што се изразува преку посебни граматикализирани средства и на крај се изразува временската сооднесеност на дејството спрема моментот на зборувањето, односно тајмингот на одвивање на дејството.

3.2.1.1. Категорија вид

Разликите во претставувањето на глаголското дејство или состојбата се изразуваат со категоријата вид. Според тоа, глаголите се делат, како што рековме погоре, на **свршени** и **несвршени**. Преку свршените глаголи се предава временскиот редослед на настаните, а преку несвршените се означува дејството како процес. Кај несвршените глаголи се изделува една подгрупа со која се искажува трајно дејство и една подгрупа со којашто се искажува дејство што се одвива со прекини и повторувања и тие глаголи се наречени повторливи глаголи (*појскокнува, седнува, ситанува*) (Бојковска, Минова-Ѓуркова, Пандев, Цветковски, 2008). Во рогачевскиот говор видските разлики на глаголите се предаваат на два начини, со префиксација и со суфиксација. Примери за несвршени глаголи: *Ја пџурам д'рфчики; Цейкам ја и дома*; Примери за свршени глаголи: *Ейе џи-исцейив; Инач Блешџео е куџено у пџурско*

време, *й̄аке ми е й̄ренесено од й̄а̄й̄ко ми; Радмила ми-д'онесе ком̄йо̄й̄.*
Примери за повторливи глаголи: *Пивнуа й̄о едно рак'и-јке; к'ӯй̄уа, с'еднуа, с̄й̄'ануа.*

3.2.1.2. Категорија време

Категоријата време претставува временски сооднос на настанот за кој зборуваме спрема моментот на зборувањето – апсолутно време, и временски сооднос на некој настан за кој зборуваме наспрема некој друг поранешен настан во минатото или во иднината – релативно време. Темпоралните зони на настаните ги локализираме во сегашноста, минатото и во иднината. Граничната точка меѓу временските зони е моментот на зборувањето односно сегашноста (Гајдова, 2002).

3.2.1.2.1. Сегашност

Сегашното време повеќе од сите други времиња се употребува надвор од своето основно значење. Сегашноста не треба да се сфаќа како „миг што го дели она кое туку што изминало од она кое туку што не настанало“ (Конески, 1981: 413), туку како време во кое дејството се одвива во моментот на зборувањето, независно од тоа колку длабоко тоа дејство засегнува во минатото или иднината (Тополињска, 1995: 220).

Сегашното време, односно сегашноста може да се подели на актуелна, итеративно-хабитуална или омнитемпорална.

Инаку, во рогачевскиот говор, исто како и во стандардниот јазик сегашното време се изразува со формите на несвршените глаголи.

Актуелната сегашност го означува дејството што се одвива во моментот на зборување. Примери: *Ѓи 'онодим дрфкч'иќиве; Она га-м'ачка н'а л'е̄й̄ и га-ј'еде.*

Итеративно-хабитуалната сегашност означува серија од настани што се повторуваат и не мора да значи дека се случуваат во моментот на зборување, иако и тоа не е исклучено. Примери: *Со Радмилу й̄ивн'уамо рак'и-че свак'и-д̄ан. Га-й̄о̄й̄'арнуам, г̄'ори од-вр'укинке.*

Омнитемпорална сегашност се искажува обично во поговорките, општоприфатените вистини, правилата од животот кои се сфаќаат како актуелни до моментот на зборување, но со претпоставка дека ќе важат и за во иднина. Примери: *Дрво с'уо-да-е, к'акво с'ака д'а е, г̄'ори одма.*

3.2.1.2.2. Минатост

Минатото е временски простор еднострано определен како она што му претходи на моментот на зборувањето. Во однос на фактивноста на настанот или дејството, зборуваме за факти или за настани што можат да се случат пред сведоци (тогаш зборуваме за вистинитост) или при отсуство на сведоци, при што говорителот се дистанцира од вистинитоста на исказот, и тогаш станува збор за категоријата прекажаност.

Категоријата вистинитост (засведоченост) е тесно поврзана со категоријата временска определеност/неопределеност. Под временска определеност подразбираме еднонасочен сооднос на настанот за кој станува збор со определен момент на временската оска. Соодветни глаголски форми се минато определено свршено време (аорист) и минато определено несвршено време (имперфект) (Гајдова, 2002).

Минатото определено време покажува минато дејство што притоа го предаваме не како прекажано, туку како очевидци на настанот. Поради фактот што говорителот знае да го определи времето кога се случил настанот во минатото, настаните што се искажуваат со ова време се толкуваат како конкретни, сигурни факти.

Ваквите форми говорителот најчесто ги користи при раскажување настани што ги доживеал лично или бил нивни сведок. Примери: *Со-св'акаѝа ѝѝевмо кафе ѝон'аѝреа. Цѝѝкаѝе леѝѝв'ичики до-саб'ајле. В'аѝдан с'едеше со ѝаѝк'алоѝѝо у-р'уке и ѝеѝаѝе м'уѝинке. Каѝ-се-вр'аѝѝивмо од Теѝѝоо је-казав Б'очеѝѝи за-ч'уекаѝѝ ѝѝѝо ем-'улеѝал јучера дома.*

Од погоренаведените примери може да се забележи дека во рогачевскиот говор, како и во стандардот, имперфектот се образува од имперфективни глаголи, а аористот од перфективни глаголи.

Во директна опозиција со минатото определено време стои минатото неопределено време или т.н. *сум*-перфект, со кој се искажуваат минати настани што се случиле пред моментот на зборувањето, без конкретна временска локализација на временската оска. Со други зборови, говорителот не знае или не сака да ја определи точната локализација на настанот на временската оска во зоната на минатоста (Гајдова, 2002). Оттука со ова време се искажуваат прекажаност, односно незасведоченост, претпоставка, неверување, чудење. Како основна диференцијација меѓу формите на минатото определено и минатото неопределено време се јавува засведоченоста : незасведоченоста на минатиот настан.

Примери: *До-д'уша н'еесѝа н'осела сѝално. И у-Т'еѝекс н'осела; Ма-еве-в'икам сам-ѝржела к'омѝири; А-ја-ѝа сам-наѝр'аела кор'ичиќи; Бабо сум-ѝи-н'аѝунил два-ѝакеѝа. Н'еесѝа за-к'арѝа д'оѝлаѝи, она б'ошум за-св'адба да-осѝане, за дв'а-д'аѝа не-м'ожела.*

Од посочените примери може да се види дека во рогачевскиот говор има проширена употреба на минатото неопределено време во сферата на општиот претерит. Односно, во искази кои раскажуваат за настани темпорално определени (искажани со имперфектот и аористот), често се вметнуваат конструкциите на минатото неопределено време. Оваа појава е типична за северните македонски говори (сп. Видоески, 1962: 231–233).

Што се однесува до употребата на **плусквамперфект**, тој во рогачевскиот говор е во ограничена употреба. Во материјалот запишан од информаторите, не најдовме пример со негова употреба.

3.2.1.2.3. Идност

Во македонскиот стандарден јазик основно граматичко средство за изразување на предвидени т.е. идни настани се формите образувани од партикулата *ќе* и од формите на сегашно време на глаголот, свршен или несвршен. И во рогачевскиот говор идноста се искажува со форми како и во стандардот.

Дон'еси-ѝи, ќе-с-ис'ушив, ѝѝа одма се-ѝ'алив.

Во погорниот пример се гледа дека идното време е употребено за изразување на идни настани.

Сега ќе дадеме примери каде што формите на идното време се употребени за изразување на повторливи настани:

Ќе-и-расцеѝкам, некада Виде ќе-н'ацеѝка. После, осѝај бабо ѝаѝѝо ќе-ме-к'ара ќе-в'ика ѝо-м'ене.

К'ад-му-е вр'уќина, аѝѝ, леѓ'алоѝо у-р'уке ќе-ѝ'обеѓне ѝоре. После ѝа-ќе-сл'езе доле. И он св'екада ѝамо. К'ада ѝеврек ќе-к'уѝи, к'ада леѝ ќе-з'еме од -дома ќе-н'амачка, к'ада мараѓарин, с'иренце.

Во рогачевскиот говор не е исклучена и употребата на идно прекажано време, *ќе* + минато неопределно време од глаголот (најчесто несвршена форма). Покрај за прекажување, се користи и за прекажување на повторливи дејства. Најпрво ќе дадеме пример за прекажување на постериорно дејство во однос на некое друго претходно дејство:

Лучера В'идеѝца рече, ќе-ѝише у сеср'у-је, ќе-н'оселе ѝовојѝица за 'унуче.

3.2.1.3. Категорија начин

Во современата лингвистичка литература начинот претставува наредена категорија во однос на времето. Тоа значи дека кога зборуваме за одредени граматички глаголски конструкции, прво ги определуваме во рамките на категоријата начин, односно определуваме дали се модални или, пак, му припаѓаат на индикативниот начин.

Модалноста претставува субјективна оценка на настанот за кој зборуваме, односно немаме потврда дека настанот е реализиран или се реализира во стварноста, туку искажуваме само претпоставка, желба, наредба, волја, можност дека ќе се реализира во иднина или дека евентуално бил реализиран во минатото.

Со **индикативот** се претставуваат настани што се објективен дел од реалноста. Во тој контекст настаните за кои зборуваме ги определуваме како сегашни, минати и идни. Во таква функција најчесто се јавуваат формите на презентот, аористот, имперфектот, перфектот и плусквамперфектот (Гајдова, 2002).

Кондиционалот служи за изразување идни дејства и ги вклучува ќе-конструкциите и да-конструкциите. Ќе-конструкциите ги дефинираме како конструкции со кои се предвидува, се претпоставува или се очекува дека определен настан ќе се случи во иднина под некој услов, без разлика дали таквиот услов е исказан или не.

*Сеа кад-ке-ї'ойїквасим, ќе-ї'ойїквасим едан-її'ац и їресно ќе-
'осїїаем за у кафе.*

*Едан-ї'уїї ќе-ї'адеи, їосле јуїїреїу сїїуден ќе-б'иде, ќе-се-їїр'оїа.
Ја ќе-м'есуам кад ќе-д'ојдеїе, ќе-ви-їр'аем її'иїанце.*

Императив, прохибитив и оптатив. Со формите на императивот и прохибитивот му наложуваме на соговорникот да изврши некое дејство, односно со императивот искажуваме заповед, а со формите на прохибитивот - забрана, додека со формите на оптативот искажуваме желба.

Во рогачевскиот говор, морфолошки форми за императив има само за второто лице еднина и второто лице множина, како што е и во стандардниот јазик. Примери:

*Сїїај к'аве да се в'ари, їа ќе їр'аемо м'уабейї! З'аведај 'оро Б'ојано!
Реков, арно дојде н'есїїо да-ми-кажеш. Пр'инеси водица, бурни р'укейїе и
расїї'еїли-їу. Како со вода? Бурни у-вода рукейїе и расїї'еїли-у
їїиїан'цаїїа, ка-ќе-б'уфне, 'ол'ка: сїї'ануа.*

Императивот се искажува и во прво и во трето лице, со мали разлики во значењето, при што се употребуваат конструкциите на субјунктивот оформени со партикулата *да*, како и соодветни изрази оформени со партикулата *нека*. Примери:

Да-џи-соберемо ј'ошиџе јаб'укџеџе, џа ќе л'еџамо џ'ела ј'есен. Нека 'умре к'аџџе је б'удала!

Како што може да се види од примерите, императив во прво лице се употребува како еден вид согласност говорителот да пристапи кон извршување на некое дејство, а исто така и во трето лице немаме вистинска заповед.

Што се однесува до **прохибитивот**, во рогачевскиот говор тој се изразува со следниве форми: *не ми д'осаџај! не џу чејкај! н'емој да 'идеџ, н'емојџе, не 'иџрајџе со н'еџа!*

Оптативните форми, односно за искажувањето на желба во рогачевскиот говор, ги среќаваме формите со *нека* + презент, како и формите на субјунктив *praesentis*. Примери: *Сџ'ори ме Б'оже де'анија, да-сџ'анем м'ечка да се н'е-враќам џри ма'ку-ми; Нека д'ојде, н'ека не-с'е-срами.*

3.2.2. Редот на зборовите

Како дел од синтаксичките особености, во рамките на редот на зборовите ќе се задржиме на местото на помошниот глагол во сложените глаголски форми, на местото на клитиките и на местото на атрибутските определби.

Што се однесува до местото на помошниот глагол, тој редовно и без исклучок му претходи на основниот глагол: *Бабо сам-џи-н'аџунил два џакеџа, кол'к'о-дана к-има. Ма-еве-в'икам сам-џ'ржела к'омџири сам-џ'оџџекла џриџуџа, ама ми џори млоџо. И џосле ка-завриџа, вика, абе бабо каџи џиџо-си-џраела, н'е не-лаџи, И свиџе се-наџедоа.... А џиџер ... ја-џ'ојке сам на с'увиџџи. Ке-им-уџоџивим ка-не-са-дома, џојке сам-џоџивела, сеа не. Н'изе смо-имале. Б'аџча смо-'имале.*

Ваквиот западномакедонски редослед не е карактеристичен за источните северни говори како што е, на пример, кривопаланечкиот говор каде што се среќаваат и форми со помошниот глагол по основниот, пр: *вик'ала-сам; куџув'ал'е-сџе од-н'ас* и сл. (Стојчева-Денчова 2004: 120).

Кратките заменски форми во рогачевскиот говор најчесто се употребуваат пред глаголот: *А и ја једем џаџиџеџе, ќе-џу-оџв'орив џолема, н'е-може да-џ'-изеде, - - Ке-џи-џ'оможем, ако не м'ачеџо е џуека. Па е џ'оврзана со-м'ачеџо, оџ-каџџе-је-заџина џоа у'ооџо џиџо е-џа-д'аде*

Радмила, 'од-'овде, ѿша, ѿерсиски.... Па 'он љи-м'ие, љи-ч'исѿи, му-р'екал 'ен-ѿѿи д'окѿураѿи, д'обро љи-одрж'аваши, ама му-с-'оѿкачи.

Поретко се среќаваат и кратки заменски форми употребени постпозитивно, најчесто по формите на заповедниот начин: *Пр'инеси водица, бурни р'укѿе и расѿ'еѿли-ѿу.... Под'ади-је н'ојзе.... Одн'еси-му Видеѿу.... Бабо ај ѿм'ожи-ми...*

Редоследот на кратките заменски форми за директен и за индиректен предмет е ист како и во стандардниот јазик, т.е. прво доаѓа кратката заменска форма за индиректен предмет, па потоа за директен предмет (Минова-Ѓуркова 1994: 193): *Ем-љи-ѿ'одаде неесѿиа-образ да обели.... Виде му-ѿа-к'уѿи Бранеѿу за роѓендан, не-ѿа-ѿлаѿиѿл скуѿо....*

Партикулата за негација *не*, која е во составот на сложените глаголски форми и во конструкциите со кратки заменски форми, редовно им претходи на глаголските форми и на кратките заменски форми: *Некни не-ѿ-'исѿеков, н'емаше време. Не-знаем ја, не-љи-ј'едем.... Кум-Тевдо викаше - Ако не-'ем-једе мајка када е-ѿр'удна све и децаѿиа не-ј'еде-в. Ама Радмила ѿа-јела све. И ѿоа не-е-исѿо. А н'еесѿиа, млоѓо неѿиѿо не-ј'едела... Забележавме исклучок со кратката личнозаменска форма пред негацијата, а негацијата непосредно пред глаголот во следниве примери: да сѿанем мечка да се **не-враќам** ѿри мак'иу-ми; *Кѿѿи са-намалу, да-ѿу-н'е-видим* бабу-ѿи да-е-ѿруѿа. Овде се работи за стар словенски редослед на негацијата (в. Лаброска 2008: 129–130).*

Повратната замена *се* стои пред глаголот: *Шѿ'о е б'або ова, ѿа з'ар 'ова, бабо, се-ј'еде? Па зар конз'ервене се ј'едеев чедо, зар са-ѿ'уба-ј? Се-р'издава оѿи-сокч'икиве. Па с-'оѿвара в'аке, од-д'оле с-'оѿвара. Има ѿ'уе 'едно д'ејченце уз-м'ајку-и се-ѿ'уцка и с'ама-с'ака.*

3. 3. СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА

Сложената реченица е синтаксичка единица што содржи најмалку две предикативни јадра, односно две автономни личноглаголски форми. Двете предикативни јадра носат содржини поврзани меѓу себе, а се поставени во однос на координација и субординација (Минова - Ѓуркова : 2000).

Координацијата е таков вид однос на два синтаксички члена (збороформи, групи, реченици) чии значења се наоѓаат во логички истореден однос. Овој однос во сложената реченица се изразува со **паратакса** (исторедност).

Субординацијата претставува однос на два синтаксички члена (збороформи, групи, реченици) од кои еден е зависен од другиот. Во

рамките на сложената реченица овој однос се определува како **хипотакса** (подреденост). Зависниот член е подреден, а оној од кој зависи тој е надреден.

3.3.1. Приредени реченици

3.2.2.1. Составни реченици

Како најчест сврзник кај составните реченици во говорот на Рогачево се јавува сврзникот *и*, но со голема зачестеност се употребува и сврзникот *ӣа*.

А не-џа-ӣше џа̄рноӣо'-каве, нема ӣол'ко. И со-мле'кце, ӣаја чајӣи шиӣо-се-ӣше. И ја се научив со-не'џа, И ӣоарно ми-беше.

И сеа ја не-можем н'адвор д-'излезем и Р'адмила ми-д'онесе ком̄ио̄ӣ од сл'ивеӣе крӯӣни.

Појке ӣебе ӣури, заӣ ӣшевмо со-Р'адмилу и со-св'акаӣа ӣшевмо ӣон'аӣреа.

И да-ӣочнем д-'онадим, беше чв'орљао ӣа џ-'осӣаив.

Па-му-вика ӣаӣко-му, ӣа-сеа ке-и-бр'оємо до-ка̄да.

Ја-викам, ај не-са овја мучни, овја са лей̄в'ичики и се џеӣш:в, бр̄џо, се-џеӣка-в.

3.2.2.2. Спротивни реченици

Најфреквентни сврзници кои ја изразуваат релацијата на спротивставеност се сврзниците *ама* и *а*.

Примери:

До-д'уша неес̄ӣа н'осела с̄ӣално, и у-Теӣекс носела, а Виде не-н'осел н'икада.

Џеӣкам ја и дома, ама к'о̄ӣаџ смо-расӣуале, ӣа од-леӣше, оӣ-шӣӣице л'а̄сни.

Ми даде со-џ'олушке, џеӣени, а со-џ'олушке, ама 'уба:ј, слаӣики, се-н'аједов.

Још̄ӣе мало ке-ӣр'аем ос'омдесе, ама не се ӣредаам.

С̄ӣ'о-ӣуӣа сам му казала, ама не-р'избира.

Нас ни-кӯӣи Виде, ка-леџен, мноџу е убив, ӣоџодан, ама з'аӣӣо нема бр'аник оӣ'удаја?

3.2.2.3. Разделни реченици

Како најчести разделни сврзници во рогачевскиот говор се јавуваат *али/ал'*, *или-или*, *било-било*, *када-када*, *ниѝ-ниѝ*.

Примери:

И он св'екада ѝамо. Када ѓеврек ќе-к'уѝи, када леѝ ќе-з'еме од -дома ќе-н'амачка, када мараѓарин, с'иренце.

Се ишло на-ѝазар ал со-к'он ал ѝеиќи, млоѓо било мучно.

Или улаѓај или ѓу зайѝворив враѝава.

Ниѝи ѝражим неиѝио од-н'екоѓа, ниѝи сакам да ѝражиив од-м'ене.

3.3.2. Подредени реченици

3.3.2.1. Временски реченици

За временската врска меѓу настаните во рогачевскиот говор имаме посебен инвентар на сврзнички предикати кои покажуваат неколку типа на временски однос: истовремено одвивање на настаните, последователност на настаните, сигнализирање на поголема или помала временска дистанца меѓу настаните и др. Се употребуваат неколку сврзници, но како најзастапен може да се издвои *када/када*, и неговите варијанти *кад/кад* и *ка*. Примери:

Каѝи смо жн'еале, м'оѓо љ'уди се сѓбирало;

Када ќе најраем комад, ќе се сѓбере:в свиѝе;

Ка-сѝ'ануам, с'ве-ме боли;

Каѝи сѓ-намалу, да-ѓу-н'е-видим бабу-ѝи да-е-ѝруѝа;

И од ка д'ошѓл кѝселина 'има. Он и д'ома 'имаше кѝселина, од к'авеѝо ц'ѓрно ка ќе ѝ'ие.

Во рогачевскиот говор се користи и сврзникот *чим*, со кој се изразува последователност на дејството:

Чим ѓа н'ема до-с'еѓа, ич не-ѓа-ч'екајѝе; Чим-си-д'ошѓл до-'овде, ајде 'улези.

Употребата на сврзникот *чим* ја истакнува и професорот Видоески како карактеристика на соседните скопско-црногорски говори (Видоески 1999 237).

Го сретнавме и сврзникот *док*, од *додека*, како влијание на соседните српски говори.

Док д'ојде, ѓа 'обравмо б'осѝанѝиѝ.

3.3.2.2. Причински реченици

Кај овие реченици имаме релација во која се искажува однос на појава - последица. Односно, во зависната дел-реченица имаме причина за дејството во главната дел-реченица.

Како најчести сврзници за изразување на причинската релација во говорот на селото Рогачево се *зашиио* и *поишио*, а поретко се среќава и сврзникот *дека*. Примери:

Не с'ам-пошила на-р'аботиа, зашиио д'еца м'али, кој-да-џи-чуа;

Поишио смо на-кр'ај-село, смо-бр'але к'оишиане млоџо;

Не-џу-виџам н'уа, поишо р'ано 'иде, к'асно д'оаџа.

Сврзникот *поишио* се среќава и во други македонски дијалекти, а како резултат на влијание на српскиот јазик. Во Рогачево, како село што е географски блиско до српските говори, влијанието, се разбира било поголемо, затоа и сврзникот *поишио* е толку фреквентен.

3.3.2.3. Последични реченици

Во рогачевскиот говор релацијата на последица ја среќаваме на различни начини. Односно, со специјализиран сврзнички предикат, иако поретко, додека во поголем број се среќаваат примери во реченици каде што семантички се изразуваат причинско-последични односи, кои не се искажани со последичен сврзник, туку најчесто како асоцијативна врска (Вратничко-полошки говори – духовна ризница 2012: 157). Примери:

Таквија чук беше, шио н'е-моеш да-з'амислиш;

Тол'ко сам се уморила, не сам моџли да-мрднем;

Жн'ееш, 'идеш 'арџаи цел-дан, с'днице љ'ече, к'-изџоршиш;

Има шиуе едно дејченце уз-м'ајку-и се-ши'уцка и сама-сака. Каиш ке-види сукало у-руке, шиол'ко е радосна, шио-е-ч'удо.

3.3.2.4. Условни реченици

Во овие сложени реченици имаме релација на услов и последица меѓу двете дел-реченици. Условот може да биде реален или нереален.

Реалниот услов е услов што треба да се исполни во сегашноста или во иднината и за неговото исполнување нема пречки. Нереалниот услов искажува претпоставка за последицата на еден услов за кој се знае дека не е исполнет (Минова - Ѓуркова, 1994)

Во рогачевскиот говор, како и во македонскиот стандарден јазик во функција на сврзнички предикат најчесто се јавува сврзникот *ако*, како и *да-субјунктивои*. Примери:

Ако се-̄п'р'аиуам ја, н'икада не-би-̄а-̄п'уиш̄ила;

Ако 'има век, к-'има и лек;

Ако ̄а-з'еме не̄а, жио̄ӣ ке-жӣви;

Да-ми-б'еше д'ома, дрӯа-̄песма ке-̄оеш̄е;

Да-м'ожев ја, не-̄а-̄п'ормозим н'е̄а.

За изразување условна релација го сретнавме и сврзникот *а*:

Он и дома 'имаше кис'елина, од к'авеш̄о ц̄рно ка ке ̄и'е. А не-̄а-̄ише ц̄рнош̄о'-каве, н'ема ̄п'ол'ко.

3.3.2.5. Целни реченици

Во рогачевскиот говор субјунктивот е најчесто средство за изразување на целта заради која се извршува дејството, така што како сврзувачки средства се јавуваат *да* или пак, *за да*. Примери:

Тр'еска д'а-е, само с'уво д'а-е, за да ̄ори о̄ина̄ӣ;

Дон'еси-̄и, да-с-ис'уиш̄:в, ̄иша одма се-̄али:в;

Једем н'ајкасно до ̄е̄ӣ ̄о̄ладне, за-да-м'ожем ̄осле да-с̄и'ем;

Сам-м'орала да-с̄и'ануем у-̄е̄ӣ, да-̄а-ф'а̄ӣим к'омбеш̄о;

4. ОНОМАСТИКА

Зборот ономастика потекнува од грчкиот глагол *onomázō* што значи именувам. Проучувајќи ги имињата на местата и на лицата, ономастиката открива многу значајни податоци за историјата на јазикот, неговото потекло, туѓите влијанија, исто и за современата состојба на јазикот. Посериозни проучувања за ономастиката започнуваат во втората половина на XIX век.

Ономастиката се дели на:

- ✓ топономастика
- ✓ антропомастика

Топономастиката е гранка која се занимава со изучувањето на топонимите, односно имињата на местата или на географските имиња и нивното настанување.

Според тоа каков топоним проучува, топономастиката понатаму се дели на:

- *хидрономастика*, која се занимава со проучување на имињата на водите;
- *орномастика*, која се занимава со проучување на имињата на планини, ридови, долови, котлини;
- *ојкономастиката*, која се занимава со проучување на имињата на местата (села, градови, населби).

Додека пак *антиројкономастиката* се занимава со проучување на сопствените презимиња, имиња и прекари.

Ојконимот *Роѓачево* е посесивно топонимска единица која настанала со супстантивизација на придавскиот дел од првобитната синтагматска форма **Роѓачево* (Село) и по елизијата на именката *село* придавката **Роѓачево* продолжила да суштествува во јазичниот систем како елиплично име. При образување на придавката **Роѓачево* учествува придавскиот суфикс со посесивно значење *-ев*, палаталната варијанта на суфиксот *-ов*, во формата за ср.р. *-ево*. (Станковска 1995: 260).

Во основата на ојконимот се наоѓа хипокористичното име *Роѓач* изведено од личното име *Роѓо* со антропонимскиот суфикс *-ач*. Во руските споменици од XV-XVIII век е посведочено личното име *Роѓачь* што се крие во основата на топонимот *Роѓачевь* и во презимето *Роѓачев* (Мароевиќ 1985^a, 39; Тупиков 1903, 781).

Според Олга Иванова (2014: 149), има друго толкување за потеклото на името со етниците и тоа е следново:

Според теренските испитувања, дијалектната форма на името со етниците и ктетикот е Рогачео: *роџачеац*, *роџачефци*; *роџачефка*, *роџачефке*; *роџачески*;

Прецизна локација, оддалеченост и правец од општинскиот центар – селото Рогачево се наоѓа 28,6 км североисточно од Тетово;

Во врска со етимологијата на името, искажани се две мислења:

А. Од прек. *Роџач* < *роџач* ‘1. вид грав 2. елен 3. упорен, прост, неразбран човек’ (Иванова 2014: 149).

Б. Од синтагматска форма *Роџачево* (Село) од хипокористичното име *Роџач* изведено од *Роџо* и суфиксот *-ач* од апел. *роџ*<стсл. *рогъ* (Станковска 1995: 260) што веќе го истакнавме погоре.

Во продолжение ќе се осврнеме на топонимите, односно микротопонимите во селото Рогачево и во неговата блиска околина. Инаку, микротопонимите означуваат имиња на географски поими, како хидроними (имиња на реки, езера, потоци и сл.) и ороними (имиња на планини, ридови, долини, котлини и сл.), како и имиња на други објекти изградени од луѓето: бунари, чешми, цркви и сл.

Селото Рогачево ги има следните маала: Г'орно М'ало, Д'олно Ма'ло, К'рс и Топлиште.

Други топографски називи во атарот на селото што означуваат извори, брда, ридови, тумби, долини, полиња, ниви, ливади, шуми, кории се следните:

Гушаец, Гуш'ачка вода - изворот и местото се нарекуваат со истиот назив. Се смета дека називот е добиен поради лековитоста на водата од изворот за луѓе кои имале проблем со гушата;

Јајце - рид во близина на селото, што има облик на јајце;

Јатанац - голем рид којшто се наоѓа меѓу Рогачево и Јажинце. Се смета дека називот на ридот е со турско потекло и е добиен поради тоа што го заштитува селото од силни ветрови;

Калуѓер - река и место во близина на селото. Името на местото, како и на реката, којашто поминува на тоа место, се смета дека е добиено поради тоа што, во минатото тука биле населени калуѓери, коишто биле пребегани од некој манастир од Косово, поради честите зулуми од качаците. Самото место изгледа идеално за засолниште, затскриено со карпи, со прекрасна природа, извор, река и сл.;

Каќум-камен - планинско место над селото, на патот кон врвот Љуботен. Се смета дека називот е поради цвеќето *каќумка*, коешто го има во изобилие;

Карпа - претежно карпесто место во близина на селото;

К'орита - долина која се наоѓа на патот кон Љуботен, каде што има и извор кој, исто така, се нарекува Корита. Во близина на ова место има трла за овци, па така овчарите на ова место правеле дрвени корита за поење на овците, по што местото и изворот го добиле ова име. Исто, треба да се напомене дека самата долина изгледа како корито, каде што по обилни врнежи се собира вода;

К'оштан - место близу до селото каде што најмногу има дрвја костени;

К'ладенче - извор;

К'ременик - ридесто место каде има многу бел камен којшто во минатото служел за палење оган, односно со удирање на два камена, еден од друг се прават искри и може да служи за палење на оган. Инаку, белиот камен се нарекува и кремен;

Крива-к'обила - ридесто место над селото, каде поголемиот дел е шума;

Кај'чиноац - обработливи ниви и ливади кои се наоѓаат во правец на селото Радуша;

Круша - името е добиено по дивата круша којашто и ден денес е тука. Земјиштето е обработливо;

Кук'ударка - ридесто место над селото каде што во секое време се слуша гласот на птиците - кукавици;

Кутр'ејца - се наоѓа под патот на селото, обработливо место, најмногу се ливади кои се коселе за сено;

К'ушоац - извор;

М'еанац - извор;

Меч'кин'а-дупка - место према Љуботен, мечката каде што имала ископано дупка длабока десетина метри и може да се влезе;

Мр'авјаник - место коешто е со шума, се наоѓа меѓу Рогачево и Радуша. На местото има многу земја издигната од мравки;

Нив'ичишта - обработливо место составено од многу ниви што ги обработуваат жителите на селото;

Обли-рид - рид над селото којшто е заоблен;

Ос'ојница - ливада позади рид којашто сонцето ја огрева многу малку - само наутро;

Остр'а-чука - ливада на врв од рид;

Паѓе - рамница под Рудина што се обработувала во минатото. Земјата е црна ама ровкаста;

Пр'огон - обработливо рамно земјиште;

Пл'ошник - убаво широко место со обработливи ниви;

Поп'ов-дуп - обработливо место со неколку големи стари дабови дрвја. Според легендата, името го добило од попот којшто често пивнувал и некој ден, поминувајќи низ местото, дувнал силен ветер и шапката му ја одвеал високо на дабот, каде што останала да виси;

Пор'оишта - дол каде што по силни врнежи поројот носел земја и камења од повисоките делови на планината. Земјиштето било обработливо;

Р'аќите - рамница обрасната со трева и со дрвјата *раќиџе* - по што местото го добило и називот;

Р'удина - претежно ридесто, суво место во близина на селото на кое расте најмногу смрека;

Р'упица - извор;

См'олница - рамница со ниви, ливади, поголемиот дел обработлива земја. Името се смета дека го добила поради лепливата земја, која е глинеста и потсетува на смола;

Средн'о-брдо - рид којшто се наоѓа измеѓу селата Рогачево и Старо Село, односно претставува еден вид меѓа меѓу двете села;

Стамб'олина - рамница, којашто во најголем дел е со ливади, ниви, но добар дел е и шума;

Стар'а-црква - место каде што во моментот се наоѓа црквата во селото, но и старите гробишта. Името е поради фактот што на тоа место се наоѓала и старата црква, којашто била срушена, а на нејзино место е изградена новата црква посветена на свети Спас;

Ст'уденац - извор со многу студена планинска вода;

Сурин - поголемо место коешто се наоѓа меѓу селата Старо Село и Рогачево и опфаќа и ридски и низински делови. Во минатото на ова место најмногу се одгледувало лозје, додека денеска на ова место функционираат неколку сепарации за експлоатација на песок. Името, се смета дека е добиено бидејќи местото е многу сушно;

Тиквица - рид којшто се наоѓа над селото. Името се смета дека е добиено поради обликот на ридот кој потсетува на тиква;

Трска - влажно место, ливада, но поголемиот дел *мочвара* на кое вирее трска, по што е добиено и името;

Трш'аноац - место каде во минатото се експлоатирало хромна руда. Една верзија за потеклото на топонимот е дека на тоа место имало многу гнезда на стршлени, на рогачевски говор *сѝ'ришени*.

Со овие топоними од селото Рогачево сакавме да дадеме мала слика за инвентивноста на жителите во процесот на крштевање на местата од својата околина, но и своевидно сведоштво за историјата на селото.

5. ЛЕКСИКА

Делови на човечкото тело: *џ'лава* - *џ'лаваџа* - *џ'лаве* / *џо-џ'лава*, *џ'еџе* (горниот дел на главата) *м'озак*, *л'ице*, *ч'ело*, *'образ*, *з'еница*, *к'аџак*, *нос* - *носаџ* - *н'ошче*, *'усџа* - *'усџаџа*, *р'илака* - *р'ило* (горна и долна усна), *зуџ* - *зубџаџ* - *зуби*, *к'укник* (крајниот катен заб), *н'еџце*, *небо*, *језик-језикаџ* - *језици*, *вилаџа*, *џрло*, *џркл'ан* (делот во грлото каде што поминува воздухот), *џуџаџ* (разделеното на косата), *џуџвал* (тој што има извиткана коса), *мусџаке*, *снаџа*, *џлеки*, *џрди* (предниот горен дел на телото), *сџомак* (долниот дел на трупот, под градите), *џуџак* (средето на мевот), *слабинка*, *лојџиџа*, *џолоџна* - *џолоџнава* (долниот дел на плеќите), *кук* - *кукоџ*, *р'скаџиџа*, *р'ука* - *р'укиче* - *р'укиџиџе* - *за-р'ука* / *џод-р'ука*, *ш'аџа* / *ш'ака* - *ш'аке* (делот од раката со кој се држи нешто), *џрс* - *џрсџе*, *н'окаџ*, *ж'иваџ* - *ж'иваџаџ*, *џ'алџаџ* - *џ'алџаџаџ* / *џ'алџаник* - *џ'алџаникаџ*, *н'оџа* - *н'оџе*, *сџ'уџало* - *сџ'уџала*.

Болести и лекување: *б'олес* (спротивно од здравје), *н'евоља*, *здр'авје* (спротивно од болест), *м'ука* - *м'укаџа* - *м'уке*, *ј'ечменик* (она што расте на окото и личи на зрно од јачмен), *џр'емрежје* (лош период од животот), *л'иџаџ* (кожна болест од која пука кожата), *бр'идаџиџа* (мал изросток на телото), *н'иџан* - *н'иџани*, *џл'ускаваџ* - *џл'ускавџиџи*, *буб'улиџа*, *л'узна* - *л'узне*, *џруџ* (ситни парчиња од испукана кожа во косата на главата), *џоџ* - *џоџаџ* / *џоџоџ*, *џр'озниџа*, *к'иџаџиџа*, *џиџоџна* (болест кога човек подждригнува), *кис'елина* (болест кога пече во стомакот), *'офџиџика* (тешка болест од која се плука крв и човекот се суши), *с'иџанџе*, *џад'аџиџа*, *врџоџлаџиџа*, *б'олан* - *б'олниџаџ*, *зр'ав* - *зр'авиџаџ*, *кр'асџав* / *ш'уџав* - *красџаџаџ* / *ш'уџаџаџ*, *'ил'ич* (тоа што лекарот им го дава на болните за да оздрават), *м'елем* (лек што се става на рана да зарасне), *д'окџур*, *'окал'ке*, *враж'ариџа*, *к'иџа* (што прави тој што има кијавиџа), *шџ'ука*, *се д'рџа* (со значење се чеша).

Облека и облекување: *к'ошул'а* - *кош'ул'аџа* / *к'ошул'че*, *р'укав* / *р'укаџе* - *рук'аџеџе* (делот на кошулата од рамето до шаката), *р'уџ* - *р'убоџ* (подвиткан и порабен дел на алиштата), *к'орил* (делот од кошулата околу вратот), *џучинке* (тоа со што се закопчува кошулата), *џаке*, *с'ивре*, *џојас* - *џојасаџ* / *џојаси*, *к'олан* (тесен женски појас во повеќе бои), *б'елчуџ* (тоа со што се запиња ременот), *ј'елек*, *м'инџан*, *з'убан* (*д'лаџо е*) (горна машка клашнена облека со полуракави и кулавка), *џуниче* / *џуниџиџи* (горна клашнена женска облека, без ракави), *с'аја* / *с'аје* (горна женска облека од платно, везена и без ракави), *џоџсукна*, *з'авџачка* (дел од женска облека што се носи напред врз кошулата) / *ск'уџинче* (*џомало*), *р'укаџе* (се носат на раце зиме, кога е студено), *к'рџе* (со кошулете) (тоа што го носат

жените на глава), 'всїан, џеб - џебо:ј, и'елене, к'ожув, з'убан, 'алиишїа, р'уба (женска облека со едно име), б'овчалок (ка-ќе-се-м'ужиши), ч'орайе, к'алчине, сї'уїало (дел од чорапот, од глуждови надолу), к'ондуре, вл'ечќе, ч'изме, 'оїанци, в'рїќе (врвките од страна на опинците), обуала (се што се обува, што се носи на нозе), 'обојче (парче кожа што се става кога ќе се скинат опинците), н'ошина (облеката на една област со едно име).

Уредување на куќата и посатки: к'умбе, и'осїел'а, кр'евеӣ - кр'еведи, р'оџожа (постела плетена од слама), з'убан (дебел волнен покривач), ј'орџан - ј'орџани - два-ј'орџана, м'аса, сї'ол - сї'олче - сї'олчки, к'овчеџ - к'овчези - и'р'и-ковчеџа, ч'ерџа / и'осїил'ачка (волнена простирка), к'уїија (огледало - предмет на кој се огледуваме), и'ок'укнина (предметите во куќата со едно име), м'ейла - м'ейле / м'ейлаӣа, сї'омниче (земјен сад за вода), ч'аша - ч'ашиче - ч'ашиче, к'арїа (тркалезен дрвен сад за вино) (за-св'адба се к'ани со-к'арїа), к'аленица (садот во кој се толчи лук) со- 'ӣлчник, џезве, л'ојца, и'анир, в'иљушка, н'ож - н'ожо:ј, ч'акија (за-м'ерене), к'анїарче (ӣомало од чакија), р'учка (дел од ножот што го држиме), џрне, и'оклојче, и'енџере, и'ейсија - и'ейсие, и'ейсиче, и'ава, л'онац, к'оїал - к'оїалаӣ, к'орїио - к'орїице, и'рїеза (ниско тркалезно масиче на кое се јаде), в'ршник (железен сад што се става врз црепната за да се испече лебот), с'укало - с'укала, в'иделце (ламба за светење), и'ише (стакленцето од ламбата), ф'иїил' (врвка натопена со газија што гори во ламбата).

Домашни животни и сточарство: кон - к'онаӣ - кону / в'аӣи-џа к'онаӣ, и'асїув (коњ што се чува за приплод), кобила, жребе - жребеӣо, маџаре, маџарица, и'рле, муле, ма̄ска, в'ол - в'оло:ј - в'олу / сї'бери-џа в'олаӣ, кр'ава - кр'авиче, и'еле - и'еленце, јал'ојца (крава што е неплодна), ј'унац - ј'унацаӣ (машко теле од неколу години уште невпрегнато), и'р'осїинка (крава што се тели првпат), џ'ојдо - џ'ојдоӣо - џ'ојдаӣа (вол, крава со едно име), сї'ока (говеда, коњи со едно име), 'овца / дои'ерај-џу овцаӣа, 'ован - 'овно:ј, јарац / и'рч, јаре - јарички, веїар, маї'орица, и'расе - и'расеница / и'расики, мачка - маче - маченце, оїаи, коїӣо, роџ - роџо:ј, вуна - вунаӣа, чурило, нокїи - нокїӣӣе, сурија / чоїор (многу говеда / свињи заедно), џ'ојдарник (заградено место за говедата), коїац (место каде што се затвораат свињите), ӣас'и-нокїӣ (нокти од пес), музница (овца што се молзе), брав (овен за приплод), јал'ојца (овца што се изјаловила), арџач (заградено место за овци ама непокриено), и'ардије (летви со кои е заградено трлото), овчар, каје (човек што има многу овци), бач - бачу (човек што го преработува млекото на бачило), коїал, буїин (сад за матење млеко), бучка (маталото во бутинот), квас, муќенца, сирене, сируїка, урда, кајмак.

6. ЗАКЛУЧОК

Врз основа на опишаниот материјал, можеме да констатираме дека рогачевскиот говор припаѓа на северните говори, односно, според поделбата на Божидар Видоески на полошките говори на три типа, тој спаѓа во групата на крајните северни долнополошки говори заедно со говорите на Старо Село, Вратница, Беловиште и Одри, или т.н. подгорски села, кои го сочинуваат вториот основен тип (тип Б) полошки говори (Видоески 1998: 149).

Целта на овој труд беше да се претстави рогачевскиот говор на сите јазични рамништа: фонетско, морфолошко, синтаксичко и лексичко.

Како методологија во истражувањето беа користени описниот метод, методот на анализа и синтеза, историско - споредбениот и контрастивниот метод. Како техника беше избрана анкетата според Прашалникот за собирање материјал за МДА (Видоески 2000).

ФОНЕТИКА: Покрај основните вокали, овде се јавува и темниот вокал од среден ред *ǎ*, како рефлекс на **ъ* **ь* **ǝ* **ь2* и на **ǰ*. Дистрибуцијата на овој вокал е карактеристична за поголемиот дел од македонската јазична територија. Овој вокал, освен во северните македонски говори, се јавува и во сите источни и јужни македонски дијалекти, но и на еден тесен појас по западната јазична периферија (Видоески 1978: 81).

**ъ* Малиот ер во силна позиција во рогачевскиот говор е вокализиран во -*ǎ*: *дǎн, дǎнаска, зǎлва, тǎмно, тǎмница, се стǎмни*. Во афiksi се среќава рефлекс /*a*/: *Миш̄ироан, Пе̄т̄икоан, С̄ӣасоан, ко̄нац, ѓ̄ладан, же̄дан, е̄дан*. Во зборовите со суфикс -*ал*: *орал, љ̄е̄ӣал, свр̄дал*. Во зборовите со суфикс -*ан*: *бесан, болан, ѓ̄ладан, же̄дан, ован*; во зборовите со суфикс -*ац*: *живац, љ̄алац, с̄ӣарац, здравац*.

За разлика од рогачевскиот говор, во гостиварскиот говор малиот ер преминал во /*e*/ во сите позиции од зборот: *ден, денеска, ко̄ӣел, орел, ѓ̄ладен, же̄ден* (Поповски 1970: 29).

**ь* Големият ер во коренски зборови има рефлекс -*ǎ*: *дǎш, дǎждо̄ӣ, сǎн, сǎнишӣӣа, сǎнуа, љ̄а̄џаја, вǎшка, бǎчва* и др. Во зборови со суфиксот **ьӯ* имаме -*ви*: *какви, вакви, љ̄акви (чук)*. Во зборови со суфиксот **ьк̄* имаме -*ак*: *мозак, низак, ч̄е̄ӣвр̄ӣак, љ̄е̄ӣак, добӣӣак, о̄ӣнак, ручак* и др.

Членската морфема за машки род **ьтъ*, се јавува во формата -*аӣ*: *мужа̄ӣ, леба̄ӣ, чука̄ӣ*. Во градскиот тетовски говор, членската морфема за машки род еднина е -*о̄ӣ*: *сва̄ӣо̄ӣ, с̄ӣоло̄ӣ* (Стаматоски 1956 : 228).

***њ2** На местото на секундарниот ер во говорот на Рогачево во коренски лексеми се среќава темниот вокал *ǎ*: *лǎџа, лǎже, мǎска, мǎџла, бǎдник, њǎнко* и др. Пред крајното /р/ се среќава /а/: *вейар, модар, добар, мокар*. Пред сонант /л/ се среќава /а/: *рекал, њекал, секал, њекал*. Пред сонантот /н/ во лексемата *оџин* имаме /и/: *оџин*. Пред сонантот /м/ се среќава /о/: *седом, осом, седомдесе, осомдесе*.

Исклучок се среќава и во зборот *лојца*, како што е случајот и со вратничкиот говор (Видоески 1998: 152).

***ѣ (јат)** Како рефлекс на јат се јавува /е/: *бел, беише, дедо, деѡе, леб, млеко, леѡо, ѡлемна, река, џледа, џреда, девейѡ, десейѡ, зейѡ, месо, месец* и др.

***ѣ** Носовката од заден ред *ѣ во рогачевскиот говор дава рефлекс /у/, кој се среќава во коренски зборови, но и во други позиции. Примери со замена на *ѣ со /у/: *рука, муш, мука, ѡуѡ, рукав, куѡина* и др.

Носовката од заден ред се развила во у и во другите наши дијалекти во целиот појас што го зафаќаат северните говори (Видоески 1988: 157).

***е** Како замена за носовката од преден ред *е, се јавува рефлексот /е/, каков што е и случајот на поголемата македонска јазична територија: *ѡеѡ, девейѡ, десейѡ, џледа, оџледало, џреда, ѡеда, ѡеѡџак, свеѡѡци, деѡе, ѡеле* и др. Изговорот на е, кое совпаднало со етимолошкото е, е чист како и во другите наши говори. Отстапувањето во ваквите форми се јавува и на поширока територија, при што Видоески смета дека овие форми во нашиот јазик биле внесени од друга дијалектна средина, било директно или индиректно (Видоески 1953: 157).

Вокални *ѣ и *!

Старото вокално *ѣ во говорот на Рогачево си ја зачувало својата самогласничка функција, односно дало вокално /р/ во сите позиции: во почетокот на зборот: *рџи, рџ, рџа*; зад лабијална согласка: *врба, врне, тврдо, мрда*; зад нелабијална согласка: *џрне, џрло, џрница, јеѡѡрва, срѡ, зрно*.

Како замена на старото вокално *!, во зависност од неговата позиција, се јавуваат различни рефлекси: зад лабијална согласка во рогачевскиот говор се јавува рефлексот /у/: *буа, јабука, вук, вуна, музе, ѡуно, муна, ѡузи, ѡужал*'. Ваква ситуација имаме и во тетовскиот говор (Стаматоски 1956: 232).

/н/ и *п'

Што се однесува до старото палатално *п', за говорот во селото Рогачево, карактеристично е неговото затврднување во сите позиции во зборот. Во говорот на рогачевци е невозможно да се слушне полумек или мек изговор на овој глас, а тоа, пак, го прави специфичен и поразличен од соседните села, но и од северните говори, каде што има мек изговор на /н/. Во почетокот на зборот имаме тврдо /н/ во примерите: *не̄гов, не̄гоо, но̄јзина, но̄јзино, нивно, нивна*; не се појавува ниту аналошко /њ/ на апсолутниот крај на зборот, како што е случајот со другите вратнички говори: *кон, ражен, о̄гин, камен, корен*.

.*tj *kt

Прасловенските групи *tj *kt во говорот во село Рогачево го дале рефлексот /ќ/, па така се среќаваат лексемите: *Божик̄, њомок̄, ноќ, ноќен, вреќа, љаќе, куќа, леќа, маќеа, муќенца, меќаа, њраќа, свеќа, среќа, ќерка*. Исклучок има во лексемите: *њешӣњера, њрочка*.

Рефлексот /ќ/ се среќава и во наставките: *њлаќа, фаќа, среќа, њелеќе, јаѓнеќе, раб'о̄њајќи, с'едејќи, н'осејќи*.

АКЦЕНТ: Што се однесува до акцентот, рогачевскиот говор има фиксиран акцент на антепенултимата – на третиот слог од крајот на зборот, независно дали зборот се зголемува со префикси и суфикси: *њ'лава - њ'ла'е - њ'лавишӣње; 'образ - 'образа̄њ - 'образи - обр'азиӣње; з'еница - зен'ицава; к'ањак - к'ањака̄њ - к'ањањи; р'ука - р'укиче - р'уќе - рук'ичики; в'оденца – вод'енца̄ња – в'оденце – вод'енцење, сњ'уњало - сњ'уњалоњо - сњ'уњала - сњ'уњалања; и'и'рок – и'и'рока – и'и'роко – и'и'роши – ши'р'окија̄њ - ши'р'ока̄ња – ши'р'окоњо – ши'р'окиње; с'еков - с'ечеше - с'ечеше - с'ековмо - с'ековње - с'екоа; р'аб'о̄њав - раб'о̄њање - раб'о̄њање - раб'о̄њавмо - раб'о̄њавње - раб'о̄њаа*. Во говорот на селото Рогачево, не е исклучена појавата на образување акцентски целости, иако тие се во поограничен број. Така, среќаваме примери од типот: *њ'р'и-да̄на, два-м'есеца, По̄њов-дӯњ, Ро̄њачесќи-л'иваде, Лоњи'а-кар̄ња, Голем'а-нива, Осњ'р'а-чука и др*. Во други случаи ги избегнуваат образувањата на акцентски целости со предлог + именка, особено ако се работи за предлогот у: *У-к'уќа, у-с'ело, до-м'ене, њред-н'е̄ња* и др.

МОРФОЛОГИЈА: Кај именките, во однос на категоријата **род**, како и во стандардниот јазик така и во рогачевскиот говор разликуваме три рода: машки, женски и среден род. Граматички показатели на именките од машки род се следните: -*ø*, -*а*, -*о*, -*е*. Примери: *м'уш, ч'уек, њ'о̄њ*,

ī'eīīn, v'uk, k'on, ī'eīīal; владика, оца, žазда, слyдa, судија, арамија, комишија; ујко, ацо, срико, айо, Борко. Именките од женски род имаат два граматички показател за род: -а (и во мал број случаи) -ø. Примери: ж'ена, м'ајка, б'аба, д'ејка, св'екрва, к'ума, м'ачка, зм'ија, вр'аиша, к'ука, н'ива, ī'ензија/ī'ензија; Блага, Весна. Граматичката категорија **број** во овие говори разликува три вида множина: обична, избројана и збирна. Во однос на збирната множина треба да потенцираме дека се среќава во ограничена употреба, а во одредени случаи само формално (д'убје, сн'ојје, д'рвја, л'исја, ī'ерја). Во рамките на категоријата **падже** ќе ги разгледаме одделните синтетички падежни форми кои опстојуваат во овие говори кај некои од именките. Постоенето и употребата на синтетичките падежни форми, генерално гледано, во овој говор е различно. Во однос на ова треба да истакнеме дека во рогачевскиот говор се среќаваат флексивните падежни форми за акузатив-генитив (или casus generalis) кај личните имиња и кај роднинските именки од машки род, а исто така се среќаваат и флексивните форми за датив кај личните имиња и кај роднинските именки и од машки и од женски род.

Дативната флексивна форма кај машките имиња што завршуваат на консонант во рогачевскиот говор завршува на -у. Примери: му реков Пејиру, му викам Јосифу, му дадов Душану. Исто така на -у, во датив, завршуваат и именките на -а: му зборев Николу, му дадов Божоју итн. Кај именките од машки род што завршуваат на -о и -е, во датив, пред наставката -у се јавува -и: му реков Борейу, му наручав Томчеју, му дадов Трајкоју, Горейу, Пејреју итн.

СИНТАКСА: Во рогачевскиот говор, именските групи се усогласени по род *један чуек, убај жене, бела вода* итн., единствено може да го споменеме случајот со заменката *īаја* која се употребува како заменка и за женски и за машки род *īаја дејка, īаја чуек* и сл. Информација за определеноста и за неопределеноста на именуваните предмети, лица и сл. се дава со членските морфемии, како и со именските и придавските заменки, но и со нивно отсуство (Минова - Ѓуркова, 1994). Примери: *Нашаиј шйорей је млодо убав; Ейе-гу йейељ'араша; Има йуе едно дејченце.*

Во рогачевскиот говор видските разлики на глаголите се предаваат на два начини, со префиксација и со суфиксација. Примери за несвршени глаголи: *Ја йурам д'рфчкики; Цейкам ја и дома;* Примери за свршени глаголи: *Ейе жи-исцејив; Инач Блешйео е кујено у йурско време, йаке ми е йренесено од йајко ми; Радмила ми-д'онесе комйой.* Примери за повторливи глаголи: *Пивнуа йо едно рак'ијке; к'ујуа, с'еднуа, сй'ануа.*

Од сврзниците најчесто употребувани се следниве: како најчест сврзник кај **составните** реченици се јавува сврзникот *и*, но со голема зачестеност се употребува и сврзникот *ѝа*: *Појќе ѝебе ѝури, зѝи ѝиевмо со-Р'адмилу и со-св'акаѝа ѝиевмо ѝон'аѝреа.И да-ѝ'очнем д'-онадим, беше чв'орљао ѝа ѝ'-осѝаив. Па-му-вика ѝаѝко-му, ѝа-сеа ќе-и-бр'оемо до-каѝа.*

Најфреквентни сврзници кои ја изразуваат релацијата на **спротивставеност** се сврзниците *ама* и *а*: *До-д'уша н'ееѝа н'осела сѝално, и у-Теѝекс носела, а Виде не-н'осел н'икада. Цейкам ја и дома, ама к'оѝац смо-расиѝуале, ѝа од-л'еѝиве, оѝ-ѝиѝице л'ѝни.*

Се употребуваат неколку **временски** сврзници, но како најзастапен може да се издвоје *када/каѝа*, и неговите варијанти *кад/каѝ* и *ка*. *Каѝа ќе најпраем комад, ќе се сабере:в свиѝе; Ка-сѝ'ануам, све ме боли; Кѝѝ са-намалу, да-ѝу-н'е-видим бабу-ѝи да-е-ѝруѝа.*

Во рогачевскиот говор, како и во македонскиот стандарден јазик во функција на сврзнички предикат кај **условните** реченици најчесто се јавува сврзникот *ако*, како и *да-субјункѝивойѝ*: *Ако ѝа-з'еме неѝа, жиоѝ ќе-ж'иви; Да-ми-беше д'ома, друѝ'а-ѝесма ќе-ѝ'оеше;*

ЛЕКСИКА: Што се однесува лексиката, ќе се осврнеме на некои лексеми карактеристични за рогачевскиот говор: *р'укав / р'укае – рук'аеѝе* (делот на кошулата од рамето до шаката), *р'уѝ – р'убо:ј* (подвиткан и поробен дел на алиштата), *к'орил'* (делот од кошулата околу вратот), *ѝ'учинке* (тоа со што се закопчува кошулата), *з'авјачка* (дел од женска облека што се носи напред врз кошулата), *ѝуцвал* (тој што има извиткана коса), *ѝрс – ѝрсѝе, н'окаѝ, ж'ивац – ж'ивацаѝѝ, ѝ'алац – ѝ'алацаѝѝ / ѝ'алчаник – ѝ'алч'аникаѝѝ, н'оѝа – н'оѝе, сѝ'уѝало – сѝ'уѝала, к'ондуре, вл'ечке, ч'изме, 'оѝанци, в'рѝке* (врвките од страна на опинците), *ѝосѝ'ил'ачка* (волнена простирка), *к'уѝија* (огледало – предмет на кој се огледуваме), *слабинка, лојчица, ѝолојна, ѝ'алац – ѝ'алацаѝѝ / ѝ'алчаник – ѝ'алч'аникаѝѝ, ѝ'аѝа / ѝ'ака – ѝ'аке* (делот од раката со кој се држи нешто), *д'окѝур, 'окал'ке, враж'арица, кон – к'онаѝѝ – кону / в'аѝи-ѝа к'онаѝѝ.*

7. ТЕКСТОВИ

Информатор: Ѓурѓа Стојческа, родена 1940 г. во Рогачево

И од-ка-д"ошал ќис'елина има. Он и д'ома 'имаше ќис'елина, од-к'авето ц'арно ка-ќе-п'ие. А не-г'а-пие ц'арното'-каве, н'ема т'ол'ко. И сомл'екце, т'аја ч'ајат што-се-п'ие. И ја се-научив со-н'ега, И п'оарно ми-б'еше.

Се-р'аздава от-сокчиќиве. До-д'уша н'ееста н'осела ст'ално. И у-Тетекс н'осела. А В'иде н'е-носел н'икада. И он св'екада т'амо. К'ада г'еврек ќе-к'упи, к'ада леп ќе-з'еме од-д'ома ќе-н'амачка, к'ада маргар'ин, с'иренце. Све 'имало, ф'ала б'огу, к'уќа п'уна-је. Тегла, з'имница пр'ајмо д'оста, ст'ално. 'Ајвар, к'омпот. И с'еа ја н'е-можем н'адвро д'-излезем и Р'адмила ми-д'онесе к'омпот, од сливете крупни. Со-г'олушќе, ц'епени, а со-г'олушќе, ама 'убај. Ме-м'учи стомак н'е-можем д'-искочим надвор. И к'уснавмо и гр'ашче и лепче.

Нас ни-к'упи В'иде, ка-л'еѓен, мн'огу е-'убав, п'огодан, ама з'ашто н'ема бр'аник от'удаја? И-више-гл'ава. Јаст'уците, зн'аеш, како-д'а-е, ќе-п'адне. А зн'аеш што-е-'убав за-л'егане. А Бр'ане па-на-пом'алијат. Тоа му-к'упија н'ему, ед'иначно. Бр'аник има пос'ади, а н'асат нема. Па с-'отвара в'аќе, од-д'оле с-'отвара. От-д'оле да-га-д'игнеш ка-'оноа. У-фи'оката све л'егало да-с'абереш. Н'екада сп'ие г'оре, н'екада д'оле. К'ад-му-е вр'уќина, ајт, лег'алото у-р'уќе ќе-п'обегне г'оре. После па-ќе-сл'езе д'оле.

Појќе т'ебе т'ури. З'аш-п'иевмо со-Р'адмилу и со-св'аќата п'иевмо пон'апреа.

'Ете-гу пепељ'арата, упаљ'ачат у-шп'орет.

Ја т'урам д'рфчиќи, ете ги-'исцепив. Епа едно-д'рв'це ц'ело, б'уко:. И да-п'очнем д'-онадим, ама-беше чв'орљао. Г-'остаив. Ц'епкам ја и д'ома, ама к'отац смо-расип'уале, па од-л'етве, от-шт'ице л'асни. Ќе-и-р'асцепкам, н'екада В'иде ќе-н'ацепка. Бр'ане: Бабо сум-ти-н'апунил два-п'акета, кол'к'о-дана ќ-имаш? Н'е-знаем ја, не-ѓи-ј'едем. Па-му-в'ика т'атко-му, па-сеа ќе-и-бр'оемо до-к'ада. К'ат са-н'амалу, да-гу-н'е-видим б'абу-ти да-е-тр'упа. Ти да-тр'упаш. После, 'остај б'або т'ато ќе-ме-к'ара ќе-в'ика по-м'ене. Ја-в'икам, ај н'е-са 'овја м'учни, 'овја-са лет'вичичи и се ц'епе-в, б'рго, се-ц'епка-в. После от-т'иа шп'орети се-п'али како-с'акаш, тр'еска д'а-е, с'амо с'уво д'а-е, од-б'ашча ќе-с'абереш, т'уе што 'имамо, од-'ораат шо-поп'аднале.

Дон'еси-ѓи, ќе-с-ис'ушив, тиа 'одма се-п'али. А-'овја не, 'овја н'е-можеш 'округли д'р'фчики да-ѓи-з'апалиш.

Има т'уе едно-д'ејченце уз-м'ајку-и се-т'уцка и с'ама-сака. Кат-ќе-в'иди с'укало у-руќе, т'ол'ко е-р'адосна, то-е-чудо. Туе-д'амна ми-в'ика, б'або ми-м'ириши н'ешто на-сл'атко. Н'е-бре-мајко, не. Ма-е-в'икам сам-п'ржела к'омпири. Не не, ц, н'ешто м'ириши на-г'отвено, 'убо:. А-ј'а-па сам-нап'раела кор'ичики. Дв'аесе и-ш'ес со две-тав'ичики. Сам-п'отпекла трипута, ама ми-г'ори м'лого, а она па с'ака тв'рдо да-б'иде, ка-'ова да-б'иде тв'рдо, да-к'рцка. И и-ѓи-'остаев нојзе, а т'анкото, т'иа пом'еките ѓи-'остаив Бр'анету у-т'анирче. А ј'едоа и к'омпири. И п'осле ка-зав'ршија, вика, абе б'або к'ажи што-си-п'раела, не н'è-л'ажи, не н'è-л'ажи. Иди да-з'емеш у-шп'орет ел'ектричан има, за-т'ебе б'аба, кор'ичики. Ст'ана, кој-со-м'ет, кој-со-ш'еќер, кој-со-'урдиче, к'оја како-сака. Некој с'иренце ќе-му-т'ури на-ср'еде. И св'ите се-нај'адоа. И п'осле се-нај'едоа и пр'ојде вр'еме и-п'а ј'опе пос'акаја.

Туе-д'амна, н'ееста п'рае леп, н'авечер к'асно от-кат-ќе-д'ое. М'ене па ми-е-н'езгодно да-р'ечем, е-сеа по-т'амница ќе-п'ечемо леп, ама па-п'оубав-је. Јед'ан-пут ќе-ј'еде ј'утрето ст'уден ќе-се-тр'опа. Ај-м'амо ја ќе-м'есуам ка-ќе-д'оем. Добро, п'оарно. И ќе-га-м'еси и с'едовмо, с'едовмо и в'ика: - знаеш сега што-ќе-гу-з'апојдем с'ега м'ајку-ти да-работа, што? - Сега ќе-ни-прае т'иганце. Ја-ѓи-п'раем у-едно-с'уде па, ол'кај-в'аќе, г'олеми. Ама п'рскам н'амерно со-в'ода, не на-з'ејтим, - к'ако со-в'ода? Бурни у-в'ода р'уќете и раст'егли-у тиг'ан'цата, ка-ќе-б'уфне, 'ол'ка: ст'ануа. У-з'ејтин, ама ќе-са т'ешки сед'иив и се-напи'инав п'ојќе, ка-по-ст'аро. Д'ојде ед'ан-пут, 'оваја Тонејца, у-н'ас и вика: шт'о-праеш? - о в'икам 'арно д'ојде и-т'и. Ја с'акав, в'икам, да-п'раем т'орта, ова, ама к'ако ти шо-ѓи-п'раеш. П'орано, в'икам, смо-п'раеле со-в'ода, с'еа не, со-з'ејтин, па-с'ечени, в'акви, т'акви. Не, в'ика, м'ајка-ми п'раела т'аќе и мене ми-в'ика Тони ка-м'ајка шо-п'раела да-п'раеш и ти. И н'ајсна са-по'убај. И 'укључив шп'орет ел'ектричан и 'имам тав'ичики п'уно м'али. И р'уќете со-в'ода, ако шт'рка, п'рска. На-шп'орет м'ало ќе-п'рска, па ќе-т'урим к'рпа 'отуде и 'одувде, зн'аеш, да-н'е-ваќа на-др'угиат. И со-в'ода ка-ќе-и-н'аквасиш, и само ка-ќе-у-з'ееш, а ѓи-т'урав в'аќе, ќе-ѓи-н'апраем т'опчики и ќе-и-т'урим у-'онаа, з'ејтин ако има на-н'иа, у-пл'ек. Ќе-н'апуним пл'екат и д'одека с-'испече т'аја, т'аја б'уфнала, п'ошла. И ѓи-р'астегли 'ол'кај ве. Г'олеми, 'убај, две и да-се-н'ајадеш. И млог'о-пута таќе. Р'еков, 'арно д'ојде н'еесто да-ми-к'ажеш. П'ринеси в'одица, бурни р'уќете и раст'егли-гу. Ако шт'рка, ама са-по'убај. Некој т'ураав м'леко, ова, со-м'леко са-п'отешки, н'е-са баш 'убај. Раќ'и'ќе т'ура-в, ј'ајце и ја т'урам, 'едно. Ако има п'ојќе н'ејдев. Туе-д'амна кр'офне, н'ееста им-н'апраи и се-нај'едоа. И-т'иа што-остан'уав, со-ч'аша кав'езиска. Ка-к'олце ќе-

'остане унутра и Сара ќе-и-сече и м'ицки и ќе-и-турим у-пластично и некој-пут ќе-им-се-ј'еде, д'ошле од-н'егдека, ќе-им-ѓи-'изваим, н'екада 'одма ше'кер им-т'урам н'екада сами з'ема:в.

Ше'керат па ќе-се-ст'опи сед'ејќи у-'она. Ќе-им-'уготвим ка-н'е-са д'ома, п'ој-ќе сам-г'отвела, с'еа не. С'еа н'е:ста п'очнала, на 'ова, на-компј'утер, па 'едни н'екна шо-ѓи-пр'аеше, па м'еси т'есто, па н'е-знам шо-м'у-тури, како-м'у-тури, 'имаше т'уе зап'исано све, и после в'аќе ве ѓи-'оноди и ѓ-'исече, с'ирој. Ѓи-'исече и 'озгора маргар'инче ем-т'ури, а 'унутра ѓи-исече, ем-т'ури, с'иренце, мартад'ела, н'е-знам, ј'ајце, зн'аеш што-б'ило 'убо. Гл'еда на-т'оа, само пр'обуа.

А п'ипер ... ја-п'ојќе сам на-с'увиат. Н'екада са-л'укче у-п'етаќ, л'укче и з'ејтинче, ќе-ѓ-'испечем 'озгора на-шп'орет. Н'екна не-г-'испеков н'емаше време. Цел ќе-га-'испечем на-шп'орет, па-ќе-а-стр'опам, дл'агата, посе ќе-му-т'урим з'ејтинче, ќе-му-'издробим лук и ќе-се-ва'ри и со зејт'инче'то и со л'укче'то, зн'аеш што е сл'атко. Н'е:ста м'ацна ед'ан-пута, о ова ќе-ј'едем. - Шт'о-е б'або ова, Сара, - Па зар ова, б'або, се једе, - Па зар конз'ервене са-п'убај? - Пашт'ете, ова, она. А и ја ј'едем, пашт'ете. Ќе-гу-отв'ори-в г'олема, н'е-може да-ѓ-'изеде, - Б'або ај пом'ожи-ми, - Ќе-ти-п'оможем, ако не м'ачето е т'уека. Па е пов'рзана со-м'ачето, от-кат-је-з'агина тоа убо'ото што е-га-д'аде Радмила, од-овде, тиа, п'ерсисќи. После таја роди три. Снег имаше голем, мие м'ислимо, кат-п'обегна едан-пут, када-падна снег, оно побегна под трактор, и два д'а'на седела, пот-трактор, шо-е-б'ило сра. И ни-в'ид ни-в'идело, м'ачето, не-с'е-најде. И на слика ка-ќе-г-'отвори на компј'утер, леле шт'о-е-је жал. И после остана едно мушко, ама сиво. А и л'овција е много. И га-на'учија да-ј'еде месо, пашт'ете, куб'асице, леп, сол н'икако, млеко-п'опара. Она не-једе млеко, вика татко-је убоо е за-косќе, за вид за-св'ешто, млеко, как'о-не-е к'орисно м'леко, ама н'е-можеш да-ед'окажеш. Заш н'е-пиеш? Добро бабо, со-какао, и тоа у-вакви, кав'ециз'ќи. А Бране у-чаша ќе-попие, посе јопе ќе-п'осака, па со-кекс, млог'о-пута со-кекс. Зашто н'е-може да-једе леп со-прот'езете. Па он ѓи-мие, ѓи-чисти, му-р'екал 'ен-пут д'октурат, добро ѓи-одржаваш, ама му-с-'откачи. Па ц'евче му-т'ураа посе. Два-пут му с-'откачи. Јед'ан-пут мало, јед'ан-пут појќе. Леле ми-е-жал. И г-оденесе Виде, чера у-с'едом с'аат. Па снec ол'ко-в'аќе, пом'етоа низ-гар'ажете, д-излезе-в, па н'агоре, после ѓи-т'искаа от-ц'рквиче нагоре. И таќе дете поос'етлио. Беше б'олан, и вика, о ти-не-си-в'идела, ја-сам била у-сала к'ада се-опер'ишуал он. И таќе ми-е-жал за-нега. И сега п'омучни са за-ј'едене, н'е-са ка-м'ие шо-смо-биле н'аперет, што-б'ило. Кај имало за-наше-време пипер, па-у-фрижид'ер. Н'изе смо-имале. Б'ашча смо-'имале.

Кум-Тевдо викаше - Ако не-'ем-једе мајка када е-тр'удна, све и децата не-ј'еде-в. Ама Радмила па-јела све. И тоа н'е-е-исто. Ај н'ееста, много нешто не-ј'едела. Некн'а, тарана. Донесе с'есра-е, пратила, беа у-Скопје. Она работа у-к'ујна, у-градинка. Им-сл'едуа, т'арана, по-една п'аковка макар'оне, по-едно, шт'о-рече друго, не-знам што-рече друго. И ќе-д'онесе дома и тарана донесе и седеше тар'аната. Ја свариф, јадеф, коа к'ој-кусна мало, остана. Другото-в'арене, т'ам'ан пр'иднаф до телефонот да-в'ртим, она на-врата. О реков, ка-препор'учана дојде, ја реков да-ти-в'ртим за-т'арана.

Нојзе от-сфе н'еесте, нојзе е захв'алуем н'ајавише. На-свети-Никола она у-тр'и-саат ст'ануа и м'есуа к'ифле и вр'уки на-г'ости ќе-и-т'ури. Кол'ко е 'опасна, 'опасна е. С'арма ако-ј'адеш, барем пр'игреј-гу мало, знаеш. Рано с'арма не-се-тура гр'а. Све м'оеш да-т'уриш, ал'и тоа не. - И нино што-фали, ми вика мене. Викам, ниш не-ти-фали, само мало ладно. Ја тебе, викам, св'егде те-в'алим. М'лого чес ми-пр'аеле л'удите и от'идовмо со-С'ара, Ама она дека н'ема д'еца н'ејде. После на-три-четири-м'еста вика, нема деч'ичиќи н'еидем и гото:, и н'ејде. Едан-п'ута б'еше, 'имаше друштво, беше таќе на-св'адба тамо.

К'ат-к'е-идем ја у-Енглеска, н'е-знаем ни-ја, ни-децата. Карте са-сеа много скупи. Нееста за-карта доплати, она б'ошум за-св'адба да-остане, за дв'а-д'ана не-можела. Св'е-са д'еца на-р'аспус и тамо е гужва в'аќе. Видета два-д'ана понапрет га-викнаа. Виде у-едан месец два-пута иде. Ради Сару, да-се-потп'ише-в дв'ајцата родители. И там'ан Виде више на 'ајродром - н'еесте е стигнал, пашуш, ама без-в'иза. Е после в'изата ст'игнала, они дома н'е-биле. И-га-вр'аќа-в н'асат, знаеш, тоа визата. И туе пр'ојде уште-два-м'есеца вр'еме, е после оск'упеа к'артете. Они 'идев ама нач'екуев ефтино, 'иљада и-п'есто. Е децава не-знаем како-ќе-бие. Сара ќе-п'ојде у-шк'оло, а и Бране м'оже ќе-п'ојде. Н'е-знаеш ни-до-к'ада ни-к'ако. А-г'уби-в ј'езикат. 'Ич не-се-на'учија да-зб'ори-в. Не-ѓи-интерес'ираше. А-н'ееста мало тамо отиде, п'ојќе знае. Б'рго св'ати све. - Све, вика, ѓи-р'азбирам, не-можем да-ем-вратим.

- Колку време са таму?

Па, ват'и-пушти-са да-ти-к'ажем. Не-иск'очија н'ашиве малку, да-ти-к'ажем, не-се-заст'араа, они се-застараа ѓи-зедоа, напрае документи, све тиа-р'аботе, после, овде нема работа, в'акво т'акво, работаше Виде у, пот-ф'олие, ка-в'ие шо-'имате, пласт'еници. Тај'а-лето беше ка-с'ега шо-б'еше. Кад-дојде Виде беше ваќе, суф, дури ѓи'ерите ќе-му-се-св'ареа. Па ја

реков, па-сол и-леп да-ј'едеш мајко, ја не-т'и-кварим, ама ја-не-би-с'едела туе више. И он сам пр'омисле и после н'апушти от-т'уе.

Информатор: Борче Илиевски, роден 1966 г. во с. Рогачево

Вештерката што земала деца

Била некоа вештерка и ишла по куќе, от-к'уќа на-к'уќа, заплаш'уала деца. И стално се-јав'уала дека не слушале деца. И таја викала - земам дете ако н'е-слуша. Ке-га-з'емем со-м'ене и нема да-га-вр'атим. И ако не-слуша ке-га-п'икнем у-вреќа, ке-г-'однесем н'егдека, у-вр'еката ке-ст'аем игле да-га-бацкав и да-му-т'ече к'рв. -Таке не плашеле ако не-слушамо. Ако н'е-слушаш, одма сега од черен ке-гу-в'икнемо и ке-сл'езе доле.

Црвенкапа

Црв'енкапа сакала д-иде при бабу-е, горе у-пл'анина. Она била стара, изнем'оштена. Мајкава е спремила к'ошница со-л'епче, со-п'ита, за-ј'едене. Идејќи нис-ш'ума, к'акумке брала, јагоде, в'укав гу-п'азел. И в'укав отидуа пред-н'уа г-из'едуа бабава. Стаља наоч'арете, ст'аља шам'ијата и легнал. Црв'енкапа дошла, ч'укнала на-вр'ата - троп, троп бабо ја-сам, црв'енкапа. - Ајде црв'енкапо 'ул'ези 'унутра, баба те-ч'ека. А заш не-ми-'отвараш, порано ми-отв'араше. Е-п'аднало чудно. И е вика: зашто ти-е-бабо н'осат тол'ко голем, - да-м'ожем подобро да-миришим, а з'ашто 'ушите г'олеми м'лого, - да можем подобро да-слушам, а зашто наоч'арете ти-пад'инаав, порано не-ти-пад'инаа, па стара-сум да-м'ожем п'одобро да-те-гл'едам, а зашто ти са з'убите т'ол'ко големи, а и лиге ти-т'ече-в, епа за-да-м'ожем да-т-'изедем п'обрго. И гу-л'апнал наб'рзина гу-гл'итнал. И легнал да-спие, ама и от-црв'енкапа и от-бабата ст'омак'ат надуен, н'е-можел да-спие. За среќа наишал некој л'овац. Чука на-вр'ата, в'укав не-'отвара. Ори бабо, стално сам-'ишал овде, сам-пр'оаѓал, си-ми-отв'арала, сега не-ми-'отвараш. Ка-чул в'укав, нис-п'енџер п'обегнал и брго на-р'еката, бил-ж'едан. Само што-се-н'авалил да-пие на-р'еката, бабата и црв'енкапа нат'ежнале и тој, бам, паднал у-р'еката с-'удавил. Дошал л'овац'ат, гледа в'укав, удаен. Зел н'ож'ат, му г-'исекал ст'омак'ат, изл'аѓав бабата и црв'енкапа, још биле живи. Зел овја га-н'апунил со-к'амена, га-с'ашил со-'игла и-га-п'уштил да-не-'излезе више н'икада. И таке среќно зав'ршила прик'аската.

Василица у Рогачео

Трад'иција у Рогачео е селото да-га-слави Св'етецат Ва'силие. Василие се слави ради прочист'уане на-с'елото од зл'и д'ухо:ј. Порано н'емало св'етло, струја и љ'удите се плашеле од в'ампири, д'ухо:ј и п'очнале со приред'уане 'обреди да-се-'очисти селото од т'аквите. Се п'рскало п'о-к'уке и викаш: С'атана н'адвор - 'у к'ука мир, деца да-ми-б'идев м'ирни!

За Василица се-собира:в група људи и-ид'е:в по-к'уке н'из-с'ело и собира:в што-ке-ем-д'аде:в 'орис, к'омпир, м'есо, с'ирене, 'урда - што дал-г'оспод. Прво 'иде:в млади д'еца, група и т'иа-са п'итачи, после 'иде:в п'остари и т'иа-са г'атачи. Питачите требе да-ѓи-ист'ера:в тиа злите-д'ухо:ј, куката да-биде-ч'иста. Гатачите, тиа пост'арите, иде:в по пет-шес-д'уше сон'ееста, со-млад'ожена, да-биде-'убоо, р'адосно, па има б'аба со кудел'а со в'уна и вр'етено, и дедо, да-ѓи-ч'уа:в д'ецата, г'атач и 'едан п'аднуач, 'он-је н'ешто 'измеѓу ч'уек и г'аол. П'аѓа и младице га-оплакн'уаа со уба-ј-р'аботе, со в'одиче, со огл'едалце да-се-'огледа а он-је како з'анесен дека-е-г'аол. А г'атачат му-в'ика: Заш си п'аѓнал г'убре-'едно, ст'ануај г'лавата ке-ти-га-прес'ечем со-с'абјава, г'азда да-му-га-пр'есечем г'лавата? Ти пр'ај-му шт'о с'акаш! И г'ата сеа: вика фрл'ете-га, с'рцето ј'абука ке б'иде за Свет'и-Јован, цр'евата к'олани, г'ердани ке-биде:в за н'е-сте да-се-к'итив, да се дотер'уа:в, а 'руќете за-да-прод'ужи:в људи да-се-р'анив, да-м'еле:в у-в'оденца, па-и-за-р'азбој, ж'ене тк'аеле п'орано. Се в'ика тр'и-пута: 'Ако н'ема 'урда - В'асил ке-д'онесе, 'ако н'ема с'ирене - В'асил ке-д'онесе, 'ако н'ема м'асло - В'асил ке-д'онесе. А пад'иначат вика: 'Ако н'ема м'ас - да-те-м'асне м'ука! И др'угите в'ика:в: З'ашто ти п'аѓаш, з'ашто си з'анесен од-д'ухојте? Мие-те-т'ерамо да-б'идеш д'омаќин! И т'аке, инт'ересно е.

После 'од све што-се-с'абрало, се пр'ае р'учак у-црква и све н'арод се-пок'ануа. Од све-с'ела 'иде:в, од тетоск'и-села од-дека-н'е ид'е:в.

Литература

Кирилица

Аргировски Мито 1998: *Грцизмиѝе во македонскиоѝ јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Белић Александар 1925: „Аорист имперфективних глагола“, *Јужнословенски филолоѝ V*, Београд, 171–182.

Белић Александар 1935: *Галички дијалекатиѝ*, Српска краљевска академија, Београд – Срем. Карловци.

БЕР: *Български етимологичен речник*, I, II, III, IV, БАН, София,

1971, 1979, 1986, 1995.

Бојковска Стојка 2003: *Ридовишкиоѝ ѓовор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Велковска Снежана 1998: *Изразување на резулѝаѝивносѝа во македонскиоѝ сѝандарден јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Велковска Снежана 2011: *Сѝудии од македонскаѝа лексиколоѝија и лексикоѝрафија*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Видоески Божидар 1950: *Поречкиоѝ ѓовор*, Скопје.

Видоески Божидар 1957: „Кичевскиот ѓовор“, *МЈ*, VIII, стр. 31–90.

Видоески Божидар 1958: „Ѓоворот и топонимијата на кичевските села од тајмишката група. - I: Ѓовор; II: Топонимија“. *МЈ*, IX, 1-2, стр. 17-65: 1 к.

Видоески Божидар 1962: *Кумановскиоѝ ѓовор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Видоески Божидар 1973: „Дијалектната база на македонскиот литературен јазик“, - *Предавања* - VI семинар, стр. 1–10.

Видоески Божидар 1978: „Вокалните системи на македонскиот литературен и дијалектен јазик“, *Прилози*, III, 1, МАНУ, Скопје, стр. 79–98.

Видоески Божидар 1992: „Ѓоворот на селата Плевна и Горно Броди, Драмско“, *Прилози*, МАНУ, XVII, 2, Скопје, стр. 5–89.

Видоески Божидар 1995: „Централните говори“ (општа карактеристика и внатрешна диференцијација), *Прилози*, XX, 1–2, МАНУ, Скопје.

Видоески Божидар 1998: *Дијалекѝиѝѝе на македонскиоѝ јазик, ѝѝом1*, МАНУ, Скопје.

Видоески Божидар 1999а: *Дијалекѝиѝѝе на македонскиоѝ јазик, ѝѝом2*, МАНУ, Скопје.

Видоески Божидар 1999б: *Дијалекѝиѝѝе на македонскиоѝ јазик, ѝѝом3*, МАНУ, Скопје.

Видоески Божидар 1999в: *Геоѝрафскаѝа ѝѝерминолоѝија во дијалекѝиѝѝе на македонскиоѝ јазик*, МАНУ, Скопје.

Видоески Божидар 2000а: *Прашалник за собирање маѝеријал за македонскиоѝ дијалекѝѝен аѝѝлас*, ИМЈ, Скопје.

Видоески Божидар 2000б: *Фонолошки бази на ѓовориѝе на македонскиоѝ јазик*, МАНУ, Скопје.

Видоески Божидар 2000в: *Тексѝови од дијалекѝиѝѝе на македонскиоѝ јазик*, ИМЈ, Скопје.

Видоески Б., Димитровски Т., Угринова-Скаловска Р и Конески К. *Правоѝис на македонскиоѝ лиѝературен јазик*, Скопје 1998.

Гајдова Убавка, Лаброска Веселинка 2000: „Ареалите на членската

морфема кај именките од машки род во еднина што завршуваат на консонант (според картотеката на МДА)“, XXVI *Научна дискусија*, Скопје, стр. 203–216.

Гајдова Убавка 2002: *Темпоралната карактеристика на финишните глаголски конструкции во југоисточните македонски говори*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

ГБР: *Грчко-български речник*, БАН, Институт за български език, София 1994.

Голомб Збигњев 1959: *Генеалогички врски меѓу карпатската и балканската сличарска терминологија и улогата на словенските елементи во ова подрачје*, МЈ, Ц, кн. 1–2, Скопје.

Голомб Збигњев 1960/61: „Два македонски говора (на Сухо и Висока во Солунско)“ МЈ, XI – XII, Скопје.

Гортан-Премк Даринка 1997: *Полисемија и организација лексичког сисџема у српском језику*, Институт за српски језик САНУ, Београд.

Грамматика 1993: *Грамматика на современния български книжовен език*, БАН, София.

Грицкат Ирена 1954: *О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама*, Институт за српски језик, књига 1, Српска академија наука, Београд.

Давкова-Ѓоргиева Светлана 2004: *Лексиката на говорот на селото Чифлицик – Демирхисарско*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Давкова-Ѓоргиева Светлана 2009: *Дијалектните именувања на постојките во македонскиот јазик од јужнословенски и балканистички аспекти*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Демирај Шабан 1994, *Балканска лингвистика*, Скопје.

Дрвошанов Васил 1993: *Кајларскиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Дрвошанов Васил 2005: *Анајтомската лексика за човеки во македонските говори*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Иванов Спиро 2001: *Приказни од село Црско*, приредил д-р Марко Китевски, Институт за македонска литература, Скопје.

Иванова Олга 1996: *Речник на синонимите во областа по сливој на Брегалница*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Иванова Олга 1999: *Синдони од синонимизација и антропономијата*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Иванова Олга 2014: *Речник на имињата на населениите места во Р Македонија (б, ѓ, е, ј, н, р, ш, к, у, ф, х, ц, ш)*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Илиевски Петар 1988: *Балканолошки лингвистички синдони*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Инџенцијално-синџаксички речник на македонскиџе ѓлаѓоли, I–VI, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје 1992–2001.

Јашар-Настева Оливера 1962/63: „Македонските калки од турскиот јазик“, *МЈ*, XIII–XIV, Скопје, стр. 109–172.

Јашар-Настева Оливера 2001: *Турскиџе лексички елементи во македонскиот јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Јованова-Грујовска Елена 2012: *Лексичко-семантичка анализа на именскиџе со субјективна оценка во македонскиот јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Киш Маријана 1996: *Дијалектниџа лексика од обласџа на расџиџиелниот светџ*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Киш Маријана 2005: *Морфолошкаџа сџрукџура на џридавкиџе во македонскиот лџтературен и дијалекџен јазик*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Киш Маријана 2010: *Лексички, зборообразувачки и морфолошки особеносџи на македонскиџе дијалекџи*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Конески Блаже 1954: *Грамаџика на македонскиот лџтературен јазик, дел II*, „Просветно дело“, Скопје.

Конески Блаже 1981: *Грамаџика на македонскиот лџтературен јазик*, Култура, Македонска книга..., Скопје.

Конески Блаже 1982: *Исџорија на македонскиот јазик*, Култура, Скопје.

Конески Блаже 1993: „Ономастичко-митолошки теми“, *Прилози на МАНУ XVIII*, 1, Скопје, 5–23.

Конески Кирил 1995: *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*, „Бона“, Скопје.

Корубин Благоја 1986: *Јазикот наши денешен*, книга четврта, „Огледало“, Скопје.

Корубин Благоја 1990: *На македонскоѓрамаџички џеми*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Корубин Благоја 1994: *Македонски исџорио - социолџгвисџички џеми*, „Матица македонска“, Скопје.

Лаброска Веселинка 1993: „Бапчор меѓу Лерин и Костур (фонетски конфронтации)“, *Прв научен собир на млади македонисџи*, Скопје, 313–320.

Лаброска Веселинка 1999: „Употребата на збирната и избројаната множина во македонскиот дијалектен јазик“ *Придонесот на Блаже Конески за македонскиџа кулџура*, Скопје, стр. 125–129.

Лаброска Веселинка 2002: „Градскиот кичевски говор (генерациски разлики)“, *Македонски социолџгвисџички и филолошки џеми*, Совет за

македонски јазик на Република Македонија, Скопје, стр. 137–144.

Лаброска Веселинка 2004: „Од падежниот систем на македонскиот кичевски говор“, *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich, 4, Opis, konfrontacja, przekład*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

Лаброска Веселинка, *Кичевскиот говор* 2008, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Лаброска Веселинка, Гајдова Убавка, 2011: *Акузативот во македонските дијалекти* Скопје.

Лаброска Веселинка, Томовски Дарко, 2011: *Фонемата /в/ во санди во долнополошкиот говор*, МЈ, Скопје 2011, 87–94 (коавторство).

Лаброска В, и др. 2012: Лаброска В, Гајдова У, Давкова-Ѓоргиева С., Цветановски Г. Томовски Д., *Врајничко-полошкиот говор - духовна ризница*, ИМЈ „Крсте Мисирков, Скопје.

Маленко Билјана 2012: *Штипскиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков, Скопје.

Марковиќ Марјан: *Дијалектологија на македонскиот јазик II*, според Видоески Божидар, Скопје, 2007.

Маслов Юрий Сергеевич 1984: *Очерки по аспектологи*, Ленинград.

Минова - Ѓуркова Лилјана 1991: „За разговорниот јазик на македонските родени говорители“, *Лингвистичен збор*, бр.1–2, Скопје, стр.31–43.

Минова - Ѓуркова Лилјана 1992: „Релативната реченица во македонските дијалекти во Грција (Егејска Македонија) и Јужна Албанија“, *Прилози*, XVII, 1, МАНУ, Скопје.

Минова - Ѓуркова Лилјана 1994: *Синтаксис на македонскиот стандарден јазик*, Радинг, Скопје.

Мошин Владимир 1975: *Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија*, том II, Архив на Македонија, Скопје.

Облак Ватрослав 1994: *Македонски стил*, Заедница на македонските културни друштва во Словенија, Љубљана.

Пеев Коста 1970: *За македонскиот дијалектен лексикон*, МЈ, XXI, стр. 123–136.

Пеев Коста 1976: *Земјоделската терминологија во македонските дијалекти*, МЈ, XXVII, стр. 121–143.

Пеев Коста 1979: *Дојранскиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Пеев Коста 1987: *Кукушкиот говор*, „Студентски збор“, Скопје.

Пољоска Агим 1998: *Лексичка интерференција на македонскиот и*

албанскиот дијалектен јазик, „Менора“ Скопје.

Поповски Аритон 1970: *Македонскиот говор во гостиварскиот крај*; Собрание на општина Гостивар, Гостивар.

РМЈ – *Речник на македонскиот јазик 1,2,3*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје, 1961.

Савицка Ирена, Спасов Људмил 1997: *Фонологија на современиот македонски стандарден јазик*, Детска Радост, Скопје.

Селищев А. М., 1933: *Македонские кодики XVI-XVIII веков*, Издание македонского научного института, София.

Селищев А. М, 1981: *Полог и неговото българско население*, София.

Слободата беше нивниот идеал, (зборник на паднатите борци во НОВ и на жртвите на фашистичкиот терор од Кичево и Кичевско), Музеј „Западна Македонија во НОВ“, Кичево, 1982.

СМР – *Српскохрватско-македонски речник*, „Македонска книга, Просветно дело“ Скопје, 1989.

Соколоски 1971 – М. Соколоски, А. Стојановски, *Турски документи за историјата на македонскиот народ, објавен во дефтер N 4 (1467–1468 година)*. Скопје 1971.

Соколоски 1976 – М. Соколоски, *Турски документи за историјата на македонскиот народ, објавени во дефтери од 15 век*, том III,, Скопје 1976.

СРЈ – *Современный русский язык, лексика*, „Просвещение“, Москва, 1977.

Стаматоски Трајко 1956: *Градскиот тејшовски говор*, МЈ, VII, Скопје, 210–242.

Стаматоски Трајко 1957: *Градскиот тејшовски говор*, МЈ, VIII, Скопје, 91–115.

Стаматоски Трајко 1959: *Од лексиката на Тејшовскиот говор*, МЈ, X, кн. 1–2, Скопје.

Станковска Љубица 1995: *Македонска ојконимија*, книга прва, *Метаморфоза*, Скопје.

Станковска Љубица 2001: *Тојонимите со суфиксот -ица во Македонија*, Скопје.

Стоевска - Денчова Еленка 2004: *Кривојаланечкиот говор*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Стоевска - Денчова Еленка 2009: *Именување на роднинските односи во македонските дијалекти од словенски и балканистички аспекти*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Стоичовски Благој 1992: *Македонски народни умотворби од Кичевско*, Институт за фолкор „Марко Цепенков“ Скопје, Собрание на општината Кичево, Кичево.

Стојановски Александар, Ѓоргиев Драги 2001: *Населби и население во Македонија XV и XVI век*, ИНИ, ДАРМ, Скопје, 2001.

Таховски Ѓ. Атанас 1951: *Грчки зборови во македонскиот народен говор*, Прилог кон етимолошкиот речник на македонскиот јазик, *МЈ*, кн. 1, Скопје.

ТБР – *Турско-български речник*, Държавно издателство „Наука и изкуство“, Софија, 1962.

Тополињска Зузана 1960/61: „За словенскиот слободен и неподвижен акцент“, *Македонски јазик*, XI - XII, бр. 1–2, Скопје, 73–79.

Тополињска Зузана 1974: *Грамајика на именската фраза во македонскиот литературен јазик*, МАНУ, Скопје.

Тополињска Зузана 1979: „Кон дефиницијата на членот“, *Присјатни предавања, прилози и библиографија на новите членови на МАНУ*, Скопје.

Тополињска Зузана 1995: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, кн. I, *Синтакса I*, МАНУ, Скопје.

Тополињска Зузана 1996: 'Нека' - конструкциите и нивниот статус во словенските глаголски системи“, *Прилози*, XXI,1, МАНУ, Скопје.

Тополињска Зузана 1997: *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*, кн. I, *Синтакса II*, МАНУ, Скопје.

Тополињска Зузана 2000: *Односите генитив – датив во балканските надежни системи*, „Јужнословенски филолог“ LVI / 3–4, Београд.

Тополињска Зузана 2003: *Полски ч македонски, грамајичка конфронтиација. 6. Синтаксичка деривација*, МАНУ, Скопје.

Тошев Крум 1979: *Сирушкиот говор (според некои материјали од XIX век)*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Тошев Крум 1950: Промените на консонантските групи *вн* и *бн* во *мн*, *Македонски јазик*, I, бр. 3, Скопје 1950, 59–61.

Трајковски Кирил 2000: *Билоскиот градски говор со посебен осврт на лексиката*, докторска дисертација, ракопис.

Трифунски Јован 1976, *Полог (антропоеографска истражувања)*, Српска академија наука и уметности, Српски етнографски зборник, Београд.

ТРМЈ – *Толковен речник на македонскиот јазик 1,2,3,4,5*, ИМЈ „Крсте Мисирков“ Скопје 2003.

ТРС – *Турецко-русскиот словарь*, Издателство „Русский язык“, Москва, 1977.

Турски документи за историјата на македонскиот народ, Описен индекс дејтер за Скопскиот санџак од 1568-69 година, Архив на Македонија, Скопје, 1988.

Угринова - Скаловска Радмила 1979: *Сѣшарословенски јазик*, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје.

Усикова Рина 1995: „Замечания о значении и функционировании аориста в македонском литературном языке“ *МЈ, XL–XLI*, Скопје, 623–631.

Фридман Виктор 1988: „За сложените минати времиња во диховскиот говор“, *Јазичниџе њојави во Биџола и Биџолско, денеска и во минаџиџо*, МАНУ, Скопје.

Цветановски Гоце 2001: *Месџиџо на џерфекџиџи во џемџорално-модалниџи сисџем на карџијачкиџи џовор*, Македонскиот глагол: синхронија и дијахронија, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Цветановски Гоце 2003а: *За џрамаџиџкаџи зависноџи на именскаџи синџаџма од џлаџолскаџи синџаџма во карџијачкиџи џовор*, Македонскиот јазик - минато, сегашност, иднина, ИМЈ Крсте Мисирков, Скопје.

Цветановски Гоце 2003б: *Консџиџиџуџивниџи елеменџи на именскаџи синџаџма во карџијачкиџи џовор*, Теории и методи во ареалната лингвистика, МАНУ, Скопје.

Цветановски Гоце 2004а: *Карџијачкиџи џовор – Скоџско (со џосебен осврџи на синџаксаџи)*, ИМЈ Крсте Мисирков, Скопје.

Цветановски Гоце 2004б: *Оџиџесџивениџе џромени и дијалекџиџиџе на македонскиџи јазик*, Општествените промени и јазикот, ИМЈ Крсте Мисирков, Скопје.

Цветановски Гоце 2005: *Формална и функционална анализа на сложениџе џлаџолски форми (џерифрасџиџични консџиџуџии) врз џримери од скоџскоблаџиџскиџи џовор*, Литературен збор, ЛП/4–6, Скопје.

Цветановски Гоце 2007: *Албанскиџи јазичен елеменџи во заџадноџресџанскиџи џовор*, Јазичите во контакт, Денови на Благоја Корубин, Скопје.

Цветановски Гоце 2008: *Тиџови plusquamperfectum во скоџскоблаџиџскиџи и заџадноџресџанскиџи џовор (формален и функционален оџис)*, XXXV научна конференција, Охрид.

Цветановски Гоце 2009: *Од лексикаџи на заџадноџресџанскиџи џовор (во Р Албанија)*, Зборник во чест на К. Конески, Скопје.

Цветановски Гоце 2010а: *Говорџи на Македонџиџе во Мала Пресџа (заџадноџресџански џовор)*, ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје.

Цветановски Гоце 2010б: *Караџиџерисџиџи на фонолоџкиџе бази во џраниџниџе зони на заџадноџ македонско наречје (врз џримери од скоџскоблаџиџскиџи и заџадноџресџанскиџи џовор)*, Конференција и заседание на Комисијата за фонетика и фонологија при Меџународниот славистички комитет, Скопје 2010.

Цветановски Гоце 2010в: *Јазичиџе во конџакџи и нивноџо меџусебно влијание на џланои на лексикаџи (врз џримери од заџадноџресџанскиоџ џовор)*, Филолошки студии, Скопје–Перм–Љубљана–Загреб.

Цветановски Гоце 2012: *Караџиерисџики на збороредои на џридавскиџе оџределби во караџичкиоџ џовор*, Филолошки студии, Скопје–Перм–Љубљана–Загреб.

Цветковски Живко 1994: „За некои покарактеристични промени во синтаксата на стандардниот македонски јазик (со посебен осврт врз сврзничките средства)“ *Литџераџурен збор*, 1–3, Скопје, 53–59.

Чашуле Илија 1989: *Синџакса на македонскиоџ џлаџолска именка*, НИО Студентски збор, Скопје.

Латиница

Divković Mirko 1980: *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb.

Friedman Viktor 1977: *The Grammatical Categories of the Macedonian Indicative*, Columbus.

Friedman Viktor 1986: "Evidentiality in the Balkans: Bulgarian, Macedonian, and Albanian", *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*, ed. W Chafe and J. Nichols, 168–189. Norwood, N.J.

Gołab Zbigniew 1964: *Conditionalis typu balkańskiego w językach południowosłowiańskich*, Kraków.

Mazon A., *Documents, Contes et Chansons Slaves de l'Albanie du Sud*, Paris 1936.

Meydan Métiyé 1996: "Les emplois médiatifs de *-miş* en Turc", *L'annonce médiatisée*, Éditions Peeters, Louvain - Paris, 125–143.

Naselenie po narodnost i naselbi vo SRM (spored administrativno-teritorijalnata podelba od 9-II-1962 godina), Zavod za statistika, Skopje, 1964.

Simeon Rikard 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb.

Skok Petar 1971–74: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb.

Škaljić Abdulah 1965: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, "Svjetlost", Sarajevo.

Topolińska Z. Z Polski do Macedonii, *Studia językoznawcze*, t.2, Problemy nominacji, Varia, Lexis, Kraków, 2009.

Vuković Jovan 1961: "Povodom najnovijih radova i interpretacija posvećenih imperfektu i aoristu", *Radovi XVIII, Odjelenje istorijsko-filoloških nauka*, knjiga 6, Sarajevo, 19–50.

УДК 811.163.3'271.1:316.77-053.6
УДК 316.774:811.163.3'27

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНИСТИКА 21/2022

ЈАСМИНА ЈОВАНОВСКА, ЕЛИЗАБЕТА БАНДИЛОВСКА

**СОЦИЈАЛНИТЕ МЕДИУМИ ВО КОНТЕКСТ НА
ЈАЗИЧНАТА ПИСМЕНОСТ НА МЛАДИТЕ**

Трудот е примен на 28.7.2022 г.

Р е ц е н з е н т и: проф. д-р Еленка Стоевска-Денчова,
проф. д-р Борче Арсов

СОЦИЈАЛНИТЕ МЕДИУМИ ВО КОНТЕКСТ НА ЈАЗИЧНАТА ПИСМЕНОСТ НА МЛАДИТЕ

Апстракт: Овој труд претставува интегрален текст на истоимениот научноистражувачки проект реализиран на Педагошкиот факултет „Св. Климент Охридски“ – Скопје во текот на 2021 година, во кој покрај авторките беа вклучени и две студентки, Марија Ралповска и Теодора Петреска.

Трудот претставува обид да се испитаат начините на кои комуникацијата преку социјалните мрежи влијае врз македонскиот стандарден јазик и учествува во изградбата на новиот јазичен идентитет, особено кај младата популација. Иако социјалните мрежи не се единствена, ниту основна причина за неправилна употреба на македонскиот јазик, тие се еден од факторите што ја забрзуваат оваа употреба.

Во трудот е анализирана комуникацијата што се одвива на Фејсбук-мрежата како најпопуларна, односно е направена анализа врз прибран корпус од искази на македонски јазик од социјалната мрежа Фејсбук, врз основа на што се извлечени одделни јазични карактеристики во однос на (не)употребата на македонскиот стандарден јазик. Притоа е направена детална правописна, морфолошка, синтаксичка и лексичка анализа на корпусот од искази.

Тргувајќи од ставот дека корисниците на социјалните мрежи, особено младите, свесно или несвесно користат значително поедноставена и, во голема мера, изменета варијанта на македонскиот јазик, како последица од потребата за релативно брза комуникација, целта е преку соодветни заклучоци и одредени конкретни предлози (препораки) да се влијае за да се спречи натамошната ерозија на македонскиот јазик и да се зачува јазичниот идентитет на изворните говорници.

Клучни зборови: комуникација, македонски јазик, социјални мрежи, Фејсбук.

1. Вовед

Развојот на новите технологии доведе до промена на начинот на кој луѓето комуницираат меѓу себе. Користењето на интернетот, особено на социјалните мрежи, предизвика значителни промени кај интернет-корисниците во однос на меѓусебната интеракција. Под најголемо влијание, секако, е младата популација која го користи компјутерот како примарен медиум за комуникација. Но, мора да се истакне дека поимот **комуникација со помош на компјутер (computer-mediated communication – СМС)** со себе носи два вида конотација. Првата, особено видлива конотација се однесува на можноста за унапредување на животот на луѓето. Имено, брзата комуникација на интернет, достапноста на различните услуги, надминувањето на далечината и сл., значително го олеснија современиот живот. Но, мора да се нагласи и онаа другата, не така очигледна и позитивна конотација што се однесува на фактот дека виртуелната комуникација ги осиромашува човековите односи, природноста на комуникацијата ја сведува на минимум, а преку социјалните мрежи, форумите, собите за разговор на интернет итн. се влијае и врз самото средство за комуникација, јазикот. Речиси десет години пред појавата на

социјалните мрежи, Стив Џонс предупреди дека во човековата природа е да се прифатат примамливите технологии без многу размислување за нивните лоши страни, а таквите негативни конотации речиси секогаш ги надвладуваат позитивните [1]. Во современата антропологија уште во 1993 година се јавува идејата дека нејзиниот предмет на изучување во современото општество треба да биде киборгот бидејќи се тврди дека човекот до таа мера ја има променето својата биолошка и физичка средина што неговиот целокупен живот се сведува на интеракција со машините и новите технолошки изуми. Затоа е многу важно да се земе предвид и комуникацијата меѓу луѓето што се одвива со помош на технологијата во најширока смисла бидејќи, во голема мера, таа се пресели во виртуелниот простор.

1.1. Мотивација и цели на истражувањето

Во ова истражување се прави обид да се испитаат начините на кои комуникацијата преку социјалните мрежи влијае врз македонскиот стандарден јазик и учествува во изградбата на нов јазичен идентитет, особено кај младата популација. Иако социјалните мрежи не се единствена ниту основна причина за неправилна употреба на македонскиот јазик, секако, тие се еден од факторите што ја забрзуваат оваа употреба. Во согласност со тоа, анализата на комуникацијата што се одвива на нив, пред сè на Фејсбук-мрежата како најпопуларна, дава одличен пресек и овозможува да се утврдат начините на заштита од таквата употреба на јазикот. Главната мотивација да се пристапи кон ова истражување лежи во добиените сознанија што ги потврдија претпоставките дека многу малку истражувања се направени со цел да се утврди влијанието на комуникацијата со помош на компјутер врз македонскиот стандарден јазик.

На самиот почеток, истражувањето ги анализира предусловите за развој на мрежниот јазик (Netspeak), подетално ги опишува неговите карактеристики и поткатегории. Потоа, се испитува положбата на социјалните мрежи во рамките на виртуелната култура и односот меѓу социјалните мрежи и јазичниот идентитет. Клучниот дел од истражувањето е анализата направена врз прибран корпус од искази на македонски јазик од социјалните медиуми (пред сè, од социјалната мрежа Фејсбук), која ги покажува јазичните карактеристики на корисниците на социјалните мрежи во Македонија. На крај, од направената анализа се извлекуваат низа заклучоци од кои произлегуваат одредени предлози што треба да се следат во иднина за да се спречи натамошната ерозија на македонскиот јазик, со цел да се зачува идентитетот на изворните говорници.

1.2. Истражувачки прашања и методологија на истражувањето

Главното прашање што се разработува во ова истражување е какво е влијанието на комуникацијата реализирана на социјалните мрежи врз македонскиот стандарден јазик, особено кај младата популација. Попрецизно, во истражувањето се прават обиди да се одговори на следниве потпрашања:

- До кој степен е нарушена примената на правописните правила дефинирани во Правописот на македонскиот јазик¹?
- Кои се морфолошките и синтаксичките специфики што се карактеристични за пишаниот јазик на социјалните мрежи, а кои отстапуваат од граматичките стандарди и правила?
- Каково е влијанието на дијалектите и другите видови лексика, но и на другите природни јазици врз македонскиот стандарден јазик?

Општа претпоставка е дека корисниците на социјалните мрежи, особено адолесцентите, свесно или несвесно користат значително поедноставена и, во голема мера, изменета варијанта на македонскиот јазик што, главно, е последица од потребата за релативно брза комуникација. Секако дека постојат и аспекти во комуникацијата што се неизбежни (како на пример, употребата на емотикони (emojis)), од кои некои дури се сметаат и за креативна употреба на јазикот. Но, постојат многу повеќе аспекти што се далеку од безопасни и кои оставаат перманентни белези врз македонскиот јазик. Меѓу нив, секако, е употребата на англизмите, кои постојано се воведуваат, произволно се употребуваат и, полека но сигурно, ги истиснуваат од употреба македонските синоними. Воведувањето на англизмите во полето на лексиката е проследено и со пренесување на цели структури од англискиот јазик, што треба да се сфати како предупредување дека контактот меѓу двата јазика прераснува во хибридизација која навлегува во сите пори на македонскиот јазик.

За да се одговори на горенаведените прашања и претпоставки, се користи следнава методологија на истражување:

- Прибирање корпус на искази од социјалните мрежи, кои во истражувањето се неопходни за анализа.
- Детална правописна, морфолошка, синтаксичка и лексичка анализа на корпусот од искази.
- Извлекување заклучоци со цел да се дадат препораки како да се спречи неправилната употреба на македонскиот јазик.

1.3. Придобивки од истражувањето

Финалните заклучоци од реализацијата на ова истражување може да се искористат за реформи во образовниот систем кои, поради опишаната ситуација во јазикот, би се насочиле кон правилната употреба на македонскиот стандарден јазик и на македонската изворна лексика.

2. Предуслови за развој на комуникацијата со помош на компјутер

Илјадници години социјалната интеракција се гради исклучиво врз основа на комуникацијата лице в лице. Но, развојот на технологијата предизвика низа промени во таа насока дефинирајќи различни начини за пренос

¹ <https://pravopis.mk/sites/default/files/Pravopis-2017.PDF>

на информациите и за комуникација меѓу луѓето на далечина. Денес, покрај старите, се користат и новите форми на комуникација кои се навистина исклучителни: комуникација преку испраќање пораки на мобилен телефон, испраќање електронски пораки, користење на блоговите, на социјалните мрежи, и на другата достапна технологија. Развојот на технологијата е неверојатно брз, па дури и непредвидлив. Денес децата се во контакт со технологијата од нивната најрана возраст, што пред 15-20 години беше незамисливо.

Појавата на интернетот во шеесеттите години од минатиот век овозможи поедноставно прибирање и споделување информации и значително ја олесни комуникацијата меѓу луѓето во целиот свет. Со развојот на оперативните системи и со зголемувањето на дистрибуцијата на компјутерите, интернетот полека навлезе во сите сфери на човековото живеење. Веб 1.0, како претходник на веб 2.0 што го користиме денес, обезбеди можности за користење на различни веб-алатки. Сепак, не овозможи создавање и уредување содржини од страна на корисниците, што дополнително го понуди веб 2.0. Како и многу од другите важни концепти, веб 2.0 нема строго одредени граници. Може да се дефинира како колекција од датотеки (фајлови) поставени на веб-сервери што меѓусебно се поврзани преку интернет. Веб 2.0 е фокусиран на употребата на разни веб-технологии што служат за размена на информации, а тоа ги вклучува и социјалните мрежи, медиумите и другите дигитални алатки.

Понатаму, не е изненадувачки што бројот на содржини на интернет се зголеми пропорционално со зголемувањето на бројот на корисници кои имаат пристап до него. Таквиот неверојатен број на корисници и сите новонастанати канали за комуникација беа предуслов за појава на феноменот наречен **комуникација со помош на компјутер** (computer-mediated communication – СМС). СМС е поим што се користи за различни типови комуникација која вклучува компјутер како медиум меѓу двајца или повеќе учесници [2]. Најпопуларни форми се: електронската пошта (e-mail), разговорот (chat) (видео, аудио, текст) и форумите за дискусија. Овие форми може да бидат синхронизирани и асинхронизирани. Синхронизираната СМС (на пример, разговорот во реално време (real-time chat)) систематски се разликува од асинхронизираната СМС (на пример, праќањето електронски пораки, во која испраќачот и примачот не мора да се пријавени (логирани) во исто време) по должината на пораката, комплексноста, формалноста и интерактивноста, делумно поради временските ограничувања во нејзиното создавање и обработка [3]. И покрај можноста за синхронизирана комуникација, пишаната СМС не може да ја достигне истата непосредност што ја има разговорот лице в лице. Дури и видеоконференциите имаат мало задоцнување поради преносот на сигналот, нешто што треба да се земе предвид при оценувањето на СМС и нејзината споредба со традиционалната комуникација, најчесто во говорна варијанта [4]. Барон прави разлика меѓу типовите СМС и ги сортира во процеси и продукти [5]. Процесите имаат тенденција да бидат посинхронизирани и се реализираат во дијалог. Тука влегуваат смс-пораките, електронските пораки, инстант пораките (instant messages – IM), иако овие типови може да вклучат повеќе од еден примач. Според Барон, продуктите се завршени работи, како што се: бизнис-извештаите, академските трудови и веб-страниците. Во овој тип

комуникација се вклучени повеќе или недефиниран број примачи, и има функција на монолог.

Комуникацијата со помош на компјутер предизвикува промени во самиот природен јазик бидејќи корисниците настојуваат при оваа комуникација да заштедат простор и време. Тоа придонесува јазикот полека но сигурно да излезе од рамките на стандардниот јазик и да се приспособи кон потребите на корисниците на овој медиум. Со тоа, компјутерот како медиум за комуникација предизвикува и поттикнува брзи промени во јазикот. Иако ова влијание е неспорно, не мора секогаш да биде негативно. Но, денес многу се зборува за негативното влијание на новите технологии врз јазикот, како неговата неправилна употреба, непознавањето на јазичните правила и нарушувањето на јазичниот стандард [6].

2.1. Мрежниот јазик и неговите карактеристики

Поимот **мрежен јазик** (Netspeak) во истражувањата се користи во однос на лингвистичките карактеристики, односно неконвенционалните варијации на природните јазици што се сретнуваат во секојдневната комуникација на интернет [4]. Англискиот збор Netspeak е добиен со јазично (слововно-зборовно) мешање (blending) на зборовите **Internet** и **speak**. Причината за неговото дефинирање лежи во потребата да се забрза пишувањето на одреден текст (најчесто при комуникацијата во собите за разговор (chatrooms) и користењето на програмите за размена на пораки (како msn messenger)), што во нормални околности одзема повеќе време отколку текстот да се искаже говорно. Кон ова треба да се додаде и тешкотијата да се определи тонот на гласот со кој е искажана мислата во текстуална форма. Тоа е причината за неопходноста од нов начин на комуникација која би се одвивала со побрзо пишување и со реално постоечка можност за вклучување емоции во зборовите.

2.1.1. Акроними

Мрежниот јазик (Netspeak) се карактеризира со концизни искази поради ограничувањата во должината на пораките, но и поради желбата од страна на корисниците да остварат побрза комуникација. Токму поради тоа корисниците пристапуваат кон интензивна примена на акронимите, односно скратеници формирани од почетните букви на неколку збора или зборови во одредена фраза. Некои од нив имаат повеќе од едно значење, некои изразуваат емоција, додека одредени акроними изразуваат согласување или несогласување [7].

Примери на акроними:

- haha – laughing (смеење)
- lol – laugh out loud (гласно смеење)
- omg – oh my God (о/ох Боже)
- hmm – thinking (размислување)
- btw – by the way (патем)

- np – no problem (нема проблем)
- brb – be right back (се враќам веднаш)

2.1.2. Кратење на зборовите

Кратењето претставува процес на формирање зборови со кој зборот се редуцира или се крати без да се промени неговото значење [8]. Најчести примери на скратени зборови се следниве: admin = administrator, app = application, ads = advertisement, info = information, doc = document итн.

2.1.3. Нови зборови и значења

Социјалната мрежа Фејсбук направи значително повеќе од другите мрежи со тоа што понуди нови значења за вообичаените зборови како, на пример: пријател (friend), (ми, ти, му...) се допаѓа (like), статус (status), ѕид (wall), страница (page) и профил (profile). Некои од новите значења што им се дадени на одредени зборови, а се појавуваат на социјалните мрежи, ја одразуваат нивната „темна страна“. На пример:

- troll не е веќе само суштество од скандинавскиот фолклор туку и личност која дава навредливи и провокативни коментари онлајн,
- sock puppet не е веќе само кукла направена од стари чорапи туку и егоистична лажна онлајн личност.

2.1.4. Примена на голема и на мала буква

Карактеристика на мрежниот јазик е и неконвенционалната употреба на малите и на големите букви. Овие варијации може да се гледаат како производ на технолошките алатки што се користат. Испраќањето пораки и онлајн разговорите отворија пат да се зголеми толеранцијата почетокот на реченицата да започне со мала буква. Чест случај е и користењето големи букви со цел да се зголеми важноста на одреден збор. Исто така, кога испраќачот сака да го потенцира својот исказ на агресивен начин, токму примената на големите букви во целата реченица имитира викање.

2.1.5. Емотикони

Уште една естетска карактеристика на мрежниот јазик е користењето на емотиконите, познати како смајлиња. Емотиконите се типографски прикази на лица што се користат за да ја засилат или да ја „обојат“ пишаната порака. Нивната улога е појаснување на она што сака да го каже испраќачот, а често ја изразуваат и неговата состојба, односно расположение [9]. Емотиконите се користат во сите канали на мрежната комуникација, од електронската пошта, инстант пораките, форумите, социјалните мрежи, сè до коментари на веб-страниците за споделување содржини, како и во СМС-пораките. Не само што успеаја да преживеат долги години туку толку се проширија што денес тие не се само привилегија на помладата генерација туку ги освоија и постарите

генерации, како и деловниот свет на кој емотиконите му станаа неизбежен дел од комуникацијата. Она што навистина се емотиконите е фактот дека тие се универзален јазик што не познава географски граници, ниту јазични бариери, едноставни се, а еден симбол кажува многу и тоа често она што во една порака тешко може да се објасни.

Емотиконите денес се сретнуваат во различни бои, популарни личности и ликови, случувања, објекти, симболи, активности и слично. Освен тоа, денешните социјални мрежи нудат можност за избирање на емотиконите од збирка што ги содржи различните чувства и ситуации, па корисникот не е принуден сам да ги внесува знаците што го создаваат емотиконот. Се делат во две категории: западни и источни. Источните или азиските емотикони, за разлика од западните, се поекспресивни, изразуваат повеќе емоции и за секоја емоција може да имаат повеќе варијации, може да изразуваат и дејство, па дури и имитација на некоја личност, и сл. (Табела 1).

Источни емотикони	
Емотикон	Значење
^^, ^_^ или ^.^	среќа, насмевка
-_- , --(- или --'(-	негодување или разочарување
:?(-	тага или плачење
o.O или o_O	неверување, изненадување
>.< или > <	болка, неуспех, фрустрација
xD	широка насмевка и затворени очи

Табела 1: Источни емотикони

Западните емотикони даваат помалку информации од источните, но многу повеќе се користат во денешната комуникација (Табела 2).

Западни емотикони		
Емотикон	Значење	Сликовит приказ на емотиконот
: -)	среќа, задоволство, насмевка	
: -D	голема среќа или задоволство, насмевка	
: -(тага или разочарување	
: -*	бакнеж	
: -P	шега, провокација или потсмев	
: -O	изненадување или шок	

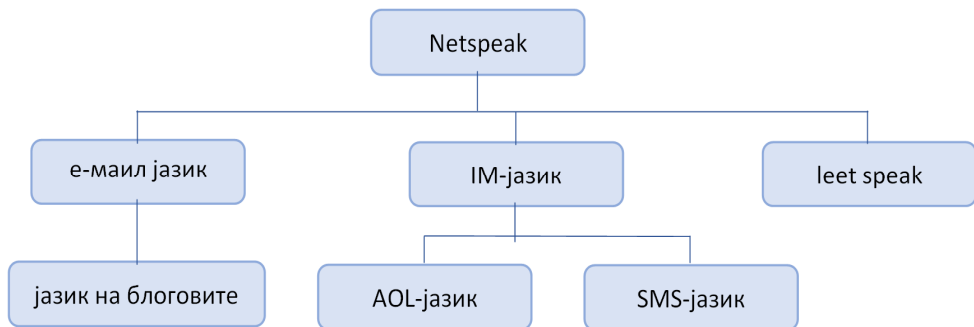
Табела 2: Западни емотикони

2.1.6. Примена на знаци

Други визуелни алатки што се користат во мрежниот јазик се различните знаци достапни на компјутерската тастатура. Таков пример е знакот @ (at). Следува пример за реченица што го вклучува овој знак: I'm @ school. (Јас сум на училиште). Замената на буквите со знакот создава повизуелен јазик, а во некои аспекти и минимизиран јазик.

2.2. Поткатегории на мрежниот јазик

Според Ле Бланк, како што англискиот јазик има свои дијалекти, така и мрежниот јазик е поделен во неколку поткатегории: јазикот што се користи при создавање електронски пораки, јазикот на блогите, IM-јазикот, AOL-јазикот, SMS-јазикот и Leet-јазикот (Leet speak) (Слика 1) [10].

Слика 1: Приказ на поткатегориите на мрежниот јазик

Првата поткатегорија на мрежниот јазик е **јазикот што се користи при пишување на електронските пораки**. Тој ја вклучува целокупната комуникација по пат на електронски пораки испратени од еден до друг корисник. Овие пораки може да вклучат некои од карактеристиките на другите поткатегории, но најголем дел од ортографијата во е-маил-јазикот наликува на пишаниот стандарден јазик. Личните интернет-дневници, односно **блоговите**, покажуваат карактеристики многу слични на јазикот на е-пораките, поради што и се вклучени како негова поткатегорија. Јазикот на блогите може да варира во зависност од предметот за кој се пишува и од блогерот, но е помалку неформален отколку другите поткатегории на мрежниот јазик. Една од причините за ова е тоа што блогерот нема ограничувања во простор и време. Другите корисници може да читаат, но и да објавуваат на блогот, но главно блогите се сметаат за личен дневник во кој блогерот ги искажува своите видувања за одредена тема². Сепак, јазикот што се забележува на многу блогови наликува на стандардниот пишан јазик.

² <https://probblogger.com/>

Втората поткатегорија е **јазикот што се користи при брза размена на пораки** (Instant Messaging language). Брзата размена на пораки е облик на комуникација заснован на текстуални пораки меѓу две или повеќе личности што може да се реализира во исто или во различно време [11]. Денес значително е зголемен бројот на канали за мрежна комуникација меѓу корисниците, како популарните Skype, Google Talk, Yahoo! Messenger, Viber, Whats App и други, но сè уште актуелно е и испраќањето SMS-пораки. Јазикот што се користи за брза размена на пораки вклучува акроними, емотикони и скратеници. Причината за тоа е што самите сервиси за IM и за SMS често нудат применувачка можност за вметнување различни емотикони, па дури и акроними во пораката. Една од најзначајните карактеристики на IM-јазикот е ортографската конвенција на акронимите. Начинот на читање на акронимот (како низа букви во серија или како нов збор) зависи од фонетските ограничувања на конкретниот јазик на кој е напишан. Доколку акронимот е слог во облик согласка – самогласка – согласка, тогаш се чита како збор, односно не се спелува. Втората конвенција се емотиконите. Во IM-јазикот, напредните програми прават конверзија на конвенциите (на пример, знаците напишани од тастатура :-)) се конвертираат во насмеано лице).

Последната категорија се нарекува Leet-јазик или уште познат како 1337. Leet-јазикот е една од најстарите поткатегории и токму примената на овој начин на шифрирана комуникација претставува јазик на елитата и на компјутерските „гикови“.

Мрежниот јазик има мошне неформална тенденција и може да се смести некаде меѓу говорот и пишаната дискусија. Има видлива тенденција на ширење, а неговиот опсег не се само младите луѓе и неформалната комуникација, туку полека навлегува во други видови и начини на комуникација меѓу луѓето од сите возрасти и занимања. Додека неговите поддржувачи го сметаат како можност за воведување иновации и нови начини на изразување во јазикот, поборниците за мрежна култура го гледаат како закана за нормите и сметаат дека тој лошо влијае врз стандардниот јазик. Англискиот јазик во облик на мрежен јазик е исклучително подложен на промени поради новите медиуми. Според Шабец, говорниците на другите јазици, прифаќајќи го англискиот јазик целосно или делумно, исто така, придонесуваат кон овие измени, обликувајќи го во сосема нов ентитет од динамична и прилично непредвидлива природа [12].

3. Социјалните мрежи, културата и идентитетот

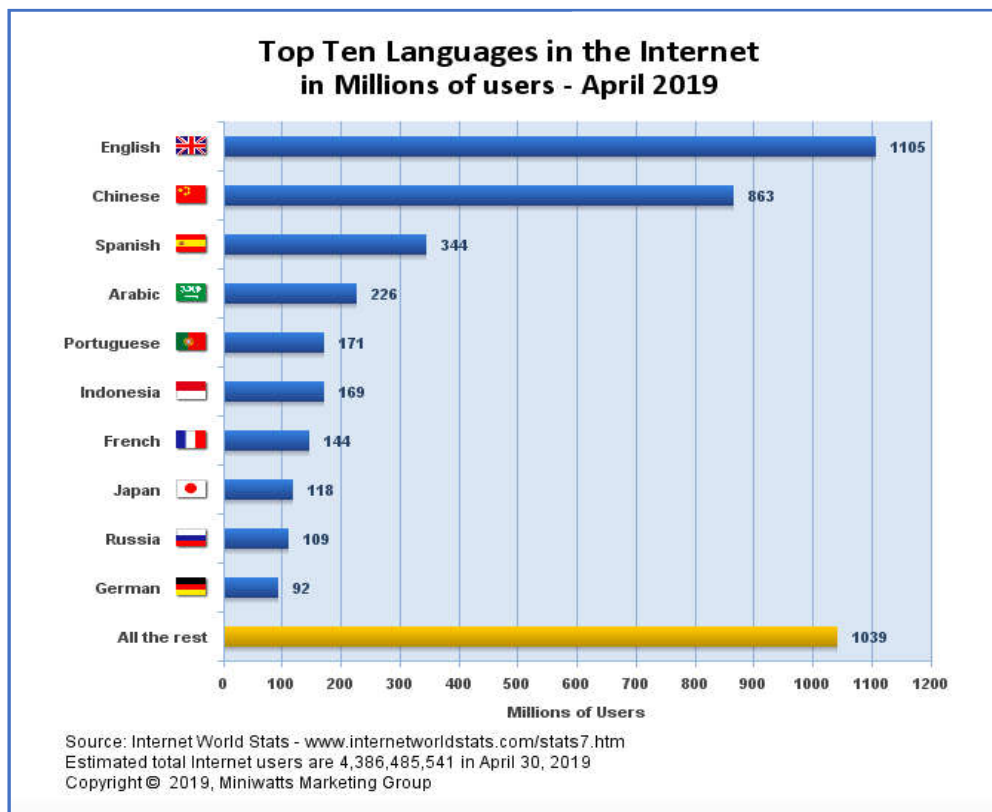
Дејвид Кристал го смета развојот на интернетот за еден од клучните фактори на јазичната револуција започната деведесеттите години од минатиот век³. Кристал, исто така, смета дека на овој начин говорниот и пишаниот јазик се заменети со потполно нов медиум, а значајна улога во појавата на новата ера

³ http://cyborganthropology.com/Main_Page

во јазикот одигра англискиот јазик, кој стана глобален јазик. Како уште еден клучен фактор, Кристал ја наведува зголемената свест дека многу јазици изумираат, што ги разбуди чувствата за загрозеност и потребата од нивно зачувување [4]. Иако комуникацијата преку интернет постоеше и пред развојот на социјалните мрежи (како, на пример, користење на е-поштата, IRC-серверите, ICQ, MSN Messenger, различните форуми), бројот на корисници на интернет-услугите и времето што корисниците го посветуваат за комуникација преку интернет нагло расте од 2006 година, кога социјалните мрежи предводени од Фејсбук го освојуваат виртуелниот простор на сметка на физичкиот, реалниот. Фејсбук, практично, станува причина поради која многумина одлучуваат да си овозможат постојан или што почест пристап до интернет.

Основните функции на социјалните мрежи се поврзување меѓу луѓето, едноставно надминување на далечината при комуницирање, запознавање, обновување стари пријателства, деловно поврзување и размена на податоци. Секако дека еден од најпримамливите аспекти на социјалните мрежи е можноста за градење или за реконструкција на идентитетот од реалниот живот, кој на корисниците им овозможува да се претстават себеси на нов начин, најчесто оној што ги прикажува во најдобро светло. Реконструираниот идентитет им дава „нова шанса“ на корисниците кои на овој начин имаат можност да се обидат да го постигнат она што во реалниот свет не успеале. Виртуелното опкружување дозволува широк спектар на манипулација со идентитетот, поточно во многу случаи се работи за негово целосно изобличување. Токму поради тоа, покрај позитивните аспекти што ги карактеризираат социјалните мрежи [13], [14], се среќаваме и со бројни предупредувања во врска со нивното користење, како и со фактот дека многу од проблемите на корисниците од личниот или од работниот живот се префрлија на интернет [15], [16], [17].

Листата на негативните аспекти е долга. Тука влегуваат проблемите поврзани со заштитата и со крадењето лични податоци, злоупотребата на деца, зависноста и отуѓувањето од реалниот свет и од луѓето, недостатокот на цензура, непостоењето техничка поддршка, формирањето кориснички групи што поддржуваат друштвено погубни идеи и организации (на пример, поддршка за нацизмот и негирање на холокаустот, поддршка на криминални групи и поединци) и го забрзуваат друштвеното штетно однесување (на пример, поттикнуваат анорексија и булимија). Концептот „пријателство“, исто така, поприми една сосема нова димензија и значење на социјалните мрежи кои целата негова комплексност ја заменија со виртуелно собирање, „додавање“ одреден корисник на својата листа „пријатели“ со што се овозможува одреден увид во неговите виртуелни активности и можност за размена на пораки и други содржини. Сите овие негативни одлики, секако, не влијаат да се забави ширењето на социјалните мрежи бидејќи тие веќе изградија свој „микросвет“ кој сè повеќе фигурира како замена за реалниот.

Слика 2: Приказ на бројот на интернет-корисници според говорното подрачје

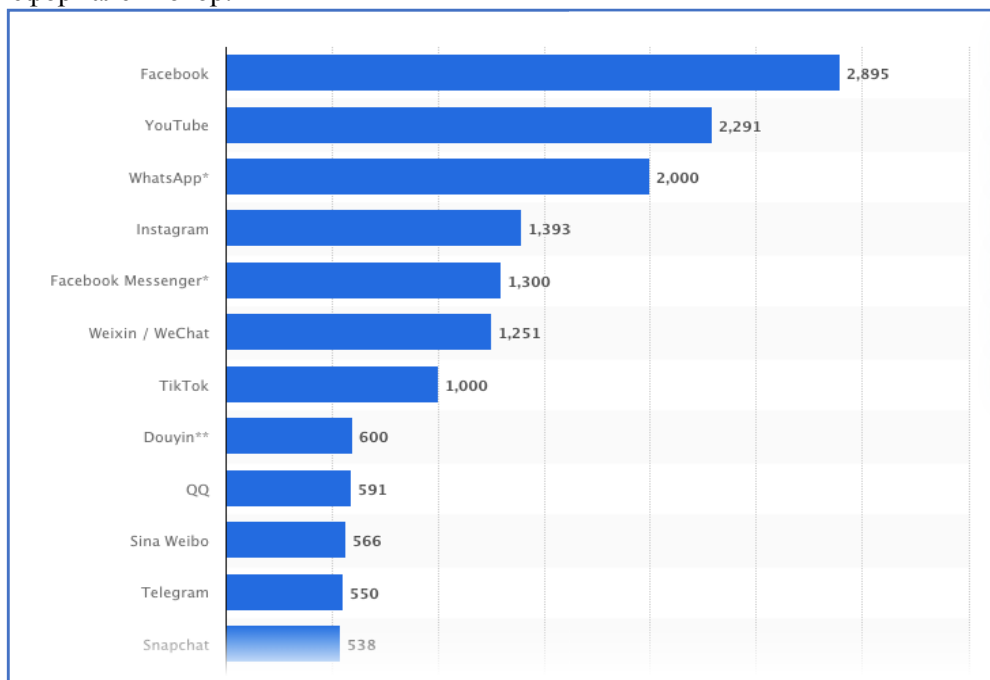
Комуникацијата на интернет има удел и во реконструкцијата на културниот и на јазичниот идентитет, како на колективниот, така и на индивидуалниот [18]. Културниот модел што допира до нас со помош на интернетот е најсроден на оној од англофонскиот свет, како што и беше случај со другите медиуми (филмовите, музиката, телевизијата и видеоигрите) во текот на минатиот век (иако 25,9 % од интеракциите на интернет се на англиски јазик⁴). Како што може да се забележи од Слика 2, англискиот јазик е најзастапен при интернет-комуникацијата. Токму овој факт, но и желбата за брза комуникација на интернет, влијаат врз квалитетот на природните јазици, што е забележливо не само во комуникацијата на социјалните мрежи, туку и во електронските пораки, писмата и секојдневниот говор.

3.1. Социјалните мрежи и јазичниот идентитет

Јазикот претставува едно од најважните „тквива“ во градењето на идентитетот, без разлика дали се работи за националниот, културниот,

⁴ <https://internetworldstats.com/stats7.htm>

колективниот или индивидуалниот идентитет. Јазикот е нашиот водич низ културата, при што тој активно влијае врз неа и ја обликува. Тој поседува релативна автономија во однос на говорниците и на друштвените групи кои го употребуваат, но не е целосно независен од нив [19]. Според Бугарски, културата и јазикот заемно се подразбираат бидејќи нема култура без јазичен израз ниту, пак, има јазик без културна содржина [20]. Бугарски смета дека преовладувачката анонимност и деперсонализираноста на пораките на интернет поттикнуваат лежерен однос спрема употребата на јазичните средства, од лексика и фразеологија до синтакса и интерпункција, и со тоа јазичниот стандард лесно се движи кон супстандард, па и жаргон. Исто така, Бугарски смета дека пишувањето на интернет во голема мера ги исполнува својствата на неформален говор.

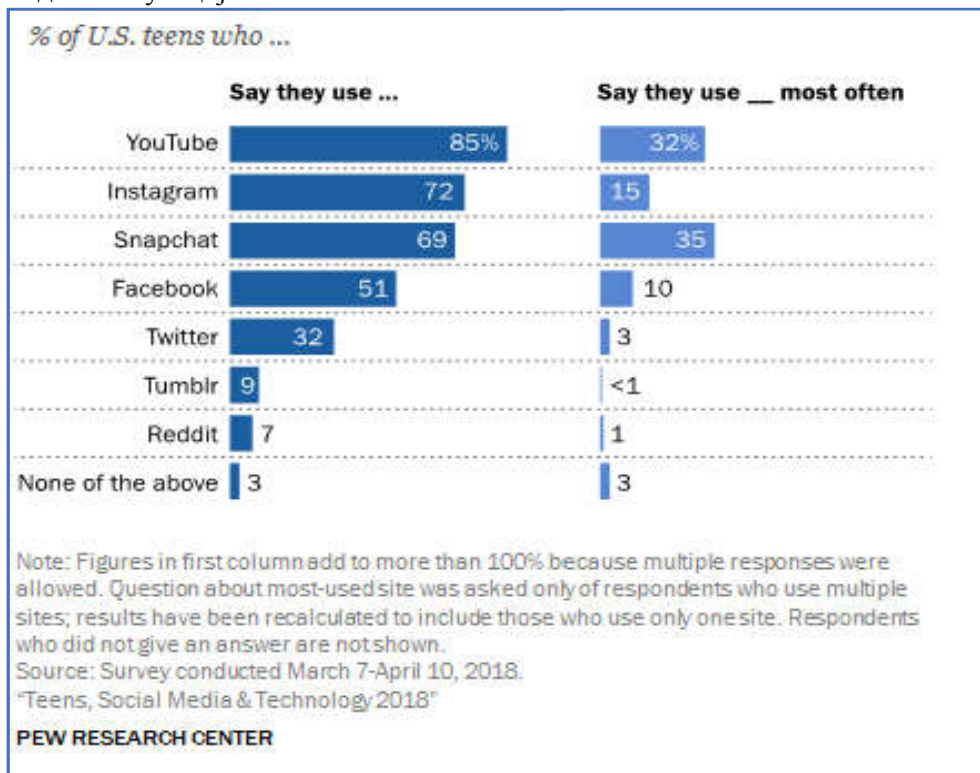

Слика 3: Најпосетени социјални мрежи во светски рамки, рангирани по бројот на активни корисници во милиони (октомври 2021 година)

Социјалните мрежи имаат извонредно голема улога во развојот на мрежниот јазик. Нивната експанзија денес зема сè поголем замав, а меѓу најпопуларните се Фејсбук, Инстаграм и Твитер. Според податоците на [statista.com](https://www.statista.com)⁵ (Слика 3) од октомври 2021 година, социјална мрежа со најмногу активни корисници е Фејсбук, со повеќе од 2,89 билиони активни корисници на месечно ниво.

⁵ <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

Интересно е да се забележат и резултатите добиени од истражувањето направено од Центарот за истражување Pew⁶ во периодот од март до април 2018 година. Слика 4 покажува дека 51 % од тинејџерите во САД на возраст од 13 до 17 години користат Фејсбук, што е значително помалку од оние кои користат YouTube, Instagram или Snapchat, како социјални медиуми популарни меѓу младата популација.

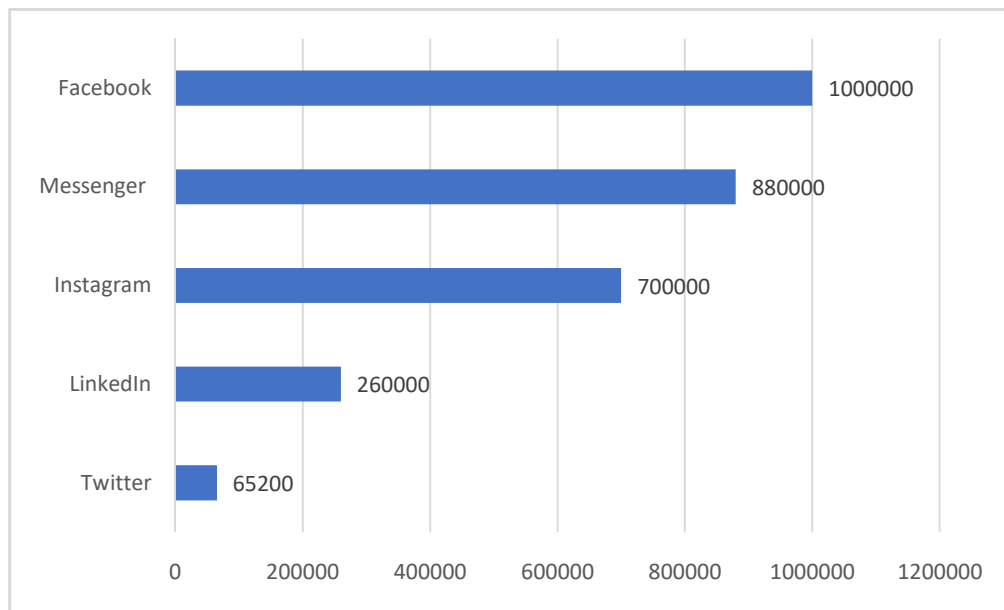

Слика 4: Процент на тинејџери од САД кои користат различни социјални мрежи (Pew Research)

Во однос на ова, истражувањето направено од страна на Data Reportal⁷ потврдува дека интернет-корисниците во Македонија најмногу пристапуваат кон социјалната мрежа Фејсбук. Имено, околу еден милион корисници се активни на оваа социјална мрежа, по што следуваат Фејсбук Месинџер, Инстаграм, Линкдин и Твитер (Слика 5).

⁶ <https://www.pewresearch.org/internet/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/>

⁷ <https://datareportal.com/reports/digital-2021-north-macedonia>

Слика 5: Број на корисници од РС Македонија на социјалните мрежи (јануари 2021 година)

Што се однесува до возрастните групи, истражувањето направено во јануари 2019 година од Napoleoncat⁸ потврдува дека од Фејсбук-корисниците во Македонија најзастапена возрастна група е групата 25-34 години со 30,4 %, по што следува возрастната група 18-24 години со 20,8 % итн. Наведените податоци покажуваат слика за моќта и за влијанието на социјалните мрежи врз однесувањето и комуникацијата особено на младите, на кои онлајн комуникацијата сè повеќе им станува доминантно средство за комуникација. Младите генерации поминуваат многу време допишувајќи се со своите врстници, па неизбежно изнаоѓаат начини како својот јазик да го приспособат на потребата од праќање пократки пораки, притоа водени и од желбата да се разликуваат од возрастните. Турлоу ги нарекува „дигитални домородци“ и „милениумски ученици“ кои постојано се онлајн, мислат дека одлично го познаваат интернетот и преферираат комуникациски канали подобрени со технологија [21]. Од друга страна, во медиумите и од „чуварите на јазикот“ онлајн практиката на младите се критикува како дефицитарна, штетна за академското учење и се поврзува со опаѓање на стандардите.

Што се однесува до македонскиот јазик, може да се забележи дека тој почна да прима нов облик и да се претвора во јазична творба наречена англомакедонски јазик. Оваа чудна комбинација на англискиот и македонскиот јазик резултира со хибридизација на македонскиот јазик, како и со фактот дека англискиот во Македонија (како и во многу други земји во светот) стана „одомаќена страна на јазикот“. Оваа комбинација доведува до развивање

⁸ https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-tfyr_macedonia/2019/01/

„паралелни норми“ во македонскиот јазик што настануваат поради влијанието на нормите од англискиот јазик и недоволното познавање на пишаните норми во македонскиот јазик. Во ваков хибрид, со текот на времето, сè повеќе елементи од македонскиот или се заменуваат со соодветни елементи од англискиот или следат норма од англискиот јазик. Друг вид погрешна употреба на македонскиот јазик, што не е врзана за хибридизацијата под влијание на англискиот јазик, се јавува поради слабото познавање на мајчиниот јазик или поради самата природа на комуникацијата на социјалните мрежи. Тоа најчесто подразбира дека пренесувањето на пораките треба да биде што побрзо и во што е можно пократка форма, а тоа има свои последици. Дополнителен проблем е и фактот што сите овие кратки форми од пишаниот се пренесуваат и на говорниот јазик. Но, постојат и дополнителни причини за осиромашување на комуникацијата бидејќи денес социјалните мрежи нудат и различни апликации што испраќаат готови пораки, како и опцијата *like* (во случајот со Фејсбук), која мошне брзо стекна популарност како замена за пишување коментар со кој се изразува согласување, одобрување или кој било друг позитивен став кон дадената содржина. Сето ова секако дека се одразува на пишаната форма на речиси сите јазици, па така и во Велика Британија и САД сè повеќе се пишува за негативното влијание на интернетот врз јазичното изразување на младите генерации.

4. Јазични карактеристики на корисниците на социјалните мрежи во Македонија

Во овој дел се прикажани резултатите од анализата на конкретни примери преку кои може да се видат начините на кои комуникацијата на социјалните мрежи (па и на интернетот воопшто) влијае врз македонскиот јазик.

4.1. Корпус и методологија

Корпусот во ова истражување е поделен на две множества: **Корпус_1** и **Корпус_2**.

- Првиот корпус, **Корпус_1**, го сочинуваат искази од членови на познатата Фејсбук-група „**Математика за основно и средно образование во Република Македонија**“, чии членови, главно, се одделенски наставници, наставници и професори по предметот Математика, родители, ученици и љубители на математиката. Во Корпусот_1 влегуваат 109 кориснички искази кои вклучуваат вкупно 5 950 збора.
- Вториот корпус, **Корпус_2**, го сочинуваат кориснички искази во познатите Фејсбук-групи: „**Сид на сообраќајниот срам**“, „**Женски домаќински муабети**“ и „**Купи продај**“, кориснички статуси и објави под фотографии на приватни профили на социјалните мрежи:

„Фејсбук“ и „Инстаграм“, како и коментари на корисници и објави на веб-страниците: „Мотика“, „Анима Мунди“, „Грид“ и „Црнобело“. Во Корпусот_2 влегуваат 158 кориснички искази кои вклучуваат вкупно 5 971 збор.

Статусот на македонскиот јазик при оваа комуникација се испитува на три нивоа: правописно, граматичко и лексичко. Секое ниво опфаќа неколку поднивоа кои детално се претставени во текстот што следи. Очекувањата од добиените резултати се во насока на што поправилна примена на македонскиот стандарден јазик од страна на членовите на групата „Математика за основно и средно образование во Република Македонија“, имајќи го предвид фактот дека, сепак, се работи за академски образовани членови.

4.2. Правописни карактеристики

При анализата на двата корпуса за утврдување на правописните карактеристики се користени правилата дефинирани во Правописот на македонскиот јазик¹. Оваа анализа опфаќа неколку сегменти кои детално се претставени и обработени во ова поглавје.

П.1. Употреба на писмо – кирилица или латиница

П.1. Употреба на писмо	Корпус_2		Корпус_1	
	Број на искази	%	Број на искази	%
кирилица	86	54,43 %	69	63,30 %
латиница	72	45,57 %	40	36,70 %

Табела П.1: Процентуална застапеност на писмото во исказите

Толкување: Според стандарднојазичната норма, официјално и единствено писмо што се користи за бележење на гласовите во македонскиот јазик е кирилицата. Нашата анализа и јазичната практика покажуваат дека при комуникацијата на социјалните мрежи многу често се користи и латиницата. Причината за ваквата употреба во голема мера произлегува од влијанието на англискиот јазик како јазик на глобализацијата, од новите техничко-технолошки достигнувања, како и од комуникацијата на сите нивоа во светски рамки. Сепак, загрижува постоечката тенденција и меѓу младите и меѓу возрасните корисници на пренебрегнување на фактот дека писмените искази на македонски јазик треба да бидат напишани единствено со кирилица.

П.2. Употреба на надредниот знак ` кај зборовите: сè, ѝ, не

П.2. Употреба на надредниот знак	Број на искази на појавување	
	Корпус_2	Корпус_1

сè	14	4
сè уште	5	3
нè	6	3
и	2	0
сè	4	2
сè усте	5	0
нè	2	1
и	1	0

Табела П.2: Броен приказ на 100 % неправилна застапеност на зборовите со надреден знак

Толкување: Анализата на корпусите во однос на употребата на надредниот знак ` кај зборовите: **сè** (количествена заменска форма) за да се разликува од повратната заменска форма **се**, **и** (кратка заменска форма) за да се разликува од сврзникот/честичката **и**, **нè** (кратка заменска форма) за да се разликува од честичката за негација **не** покажува дека надредниот знак не е употребен во ниту еден исказ каде што се напишани овие зборови (како во речениците напишани со кирилско писмо така и во речениците напишани со латинично писмо). За жал, јазичната практика во многу случаи на официјална употреба на македонскиот јазик го потврдува отсуството на овој правописен знак. Причините за ваквата неупотреба се должат на повеќе фактори: незнаење, непочитување на правописните правила, брзо пишување без вметнување дополнителни знаци или букви и сл. Но, без оглед која е причината, неупотребата на надредниот знак не само што претставува правописна грешка, туку истовремено значи и менување на лексичко-граматичкото значење на зборовите, а со тоа и самиот исказ добива сосема различна и/или погрешна семантичка интерпретација.

П.3. Употреба на интерпункциските знаци (во смисла на дигитална писменост)

П.3.1. Правилно пишување

П.3.2. Неправилно пишување

П.3.3. Делумно правилно пишување (50 %-50 %)

П.3.4. Отсуство на интерпункциски знаци во исказот

П.3. Употреба на интерпункциските знаци (во смисла на дигитална писменост)	Корпус_2		Корпус_1	
	Број на искази	%	Број на искази	%
П.3.1. Правилно пишување	74	46,84%	75	68,81%
П.3.2. Неправилно пишување	19	12,03%	12	11,01%
П.3.3. 50 %-50 %	21	13,29%	17	15,60%
П.3.4. Нема интерпункција	44	27,85%	5	4,59 %

Табела П.3: Процентуална застапеност на интерпункциските знаци во исказите (во смисла на дигитална писменост)

Толкување: Анализираниите искази во двата корпуса во однос на употребата на интерпункциските знаци покажуваат различни параметри и застапеност што се движи меѓу две крајности, целосно присуство и целосно отсуство, со покривање на две средишни точки меѓу нив. Ако ги споредиме двата корпуса во однос на правилното пишување и примената на интерпункциските знаци, тогаш е забележливо дека поголемо внимание на овој дел од јазичната писменост среќаваме во исказите од Корпус_1 што, веројатно, се должи на поголемата јазична свест и усвоеното знаење од страна на професорите по математика дека интерпункциските знаци имаат важна улога во градењето на јазичните искази, особено во пишаната комуникација.

П.4. Употреба на знакот точка како интерпункциски знак

П.4.1. Искази во кои има правилна употреба на точката

П.4.2. Ниту една реченица од исказот не завршува со точка

П.4.3. Само последната реченица од исказот не завршува со точка

П.4.4. Само последната реченица од исказот завршува со емотикон наместо со точка

П.4.5. Само една реченица од исказот завршува со емотикон наместо со точка

П.4.6. Една или повеќе реченици од исказот завршуваат со точка или со емотикон и/или не е означена последната реченица од исказот со точка или е означена со емотикон

П.4. Присуство на знакот точка	Корпус 2		Корпус 1	
	Број на искази	%	Број на искази	%
П.4.1.	66	41,77%	82	75,23%
П.4.2.	4	2,53 %	1	0,92 %
П.4.3.	31	19,62%	17	15,60%
П.4.4.	36	22,78%	1	0,92 %
П.4.5.	5	3,16 %	1	0,92 %
П.4.6.	16	10,13%	7	6,42 %

Табела П.4: Процентуална застапеност на знакот точка како интерпункциски знак

Толкување: Анализата на корпусите во однос на употребата на точката како интерпункциски знак повторно покажува повеќе различни нивоа на

пројавување, па дури и отсуство и/или замена на точката со емотикон. Забележливо е дека во голема мера се почитува општопознатото правописно правило дека на крајот од секоја реченица се пишува точка, иако ова има подоследна примена во првиот корпус. Отсуството на точката како интерпункциски знак во една или во повеќе реченици од исказот во пишаната неформална (слободна) комуникација се должи на факторот економичност, односно заштеда на време и поголема брзина при пишувањето. Додека, пак, присуството на емотиконот како замена за точката се должи на современиот начин на неформално пишување во светски рамки, чијашто употреба истовремено на реченицата (или на исказот) ѝ дава и некаква доза на емоционалност.

П.5. Потенцирање глас или збор во исказите

П.5.1. Со употреба на знаците прашалник и извичник

П.5.2. Со удвојување определени самогласки или согласки

П.5.3. Со пишување голема/и буква/и

П.5.4. Искази без потенцирање глас или збор

П.5. Потенцирање глас или збор	Корпус 2		Корпус 1	
	Број на искази	%	Број на искази	%
П.5.1.	15	9,49 %	7	6,42 %
П.5.2.	7	4,43 %	2	1,83 %
П.5.3.	31	19,62 %	20	18,34 %
П.5.4.	120	75,95 %	84	77,06 %

Табела П.5: Процентуална застапеност на потенцирањето во исказите

Толкување: Анализата на корпусите во однос на овој сегмент – потенцирање одделни елементи или делови од исказот покажува дека несомнено писмената комуникација ја има потребата од емоционалната изразност што ја поседува усната комуникација каде што многу лесно (со определени фонетски средства) може да се потенцира одделен збор при размената на исказите од страна на соговорниците. Мора да се каже дека ова потенцирање или изразување емоции повеќе е одлика на неформалната, слободна комуникација во писмена форма, а ефектот на потенцираност најчесто се постигнува со пишување на еден глас или на еден збор со големи букви. Сепак, треба да се истакне дека ова потенцирање е новина во неформалниот писмен начин на комуникација и дека преовладуваат „нормалните“ искази во кои нема потенцирање на ниту еден елемент или дел од исказот.

П.6. Употреба на емотикони во исказите

П.6. Употреба на емотикони	Корпус 2		Корпус 1	
	Број на искази	%	Број на искази	%
да	72	45,57 %	4	3,67 %
не	86	54,43 %	105	96,33 %

Табела П.6: Процентуална застапеност на емотиконите во исказите

Толкување: Анализата на корпусите во однос на новата јазично неприфатлива појава – користење емотикони за изразување емоции во текстот, покажува различен степен на прифатливост и употреба од различни корисници и во различни контексти. Во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), емотиконите се многу повеќе застапени за разлика од неформалната писмена комуникација на корисниците од Корпус_1 (професори по математика), кај кои оваа појава има речиси симболична застапеност од само 3,67 %. Ова покажува дека изборот за користење на емотиконите како дел од писмениот исказ се должи на нашата свест и желбата за послободна, опуштена комуникација во која секој од нас свесно одбира дали и колку ќе ги користи емотиконите за пренесување на сопствените чувства во пишаниот текст, однапред знаејќи дека тоа не е нешто што го бара или, пак, е допуштено од јазичната норма.

П.7. Употреба на интерпункциските знаци (во смисла на јазична писменост)

- П.7.1. Запирка
- П.7.2. Две точки
- П.7.3. Три точки
- П.7.4. Точка и запирка
- П.7.5. Прашалник
- П.7.6. Наводници
- П.7.7. Без интерпункција

П.7. (Не)употреба на интерпункциските знаци	Корпус 2		Корпус 1	
	Број на искази	%	Број на искази	%
отсуство на запирка/и	42	36,84 %	24	23,08 %
непотребна запирка/и	4	3,51 %	4	3,85 %
отсуство на две точки	1	0,88 %	0	0 %
три точки за незавршена мисла	44	38,60 %	22	21,15 %

отсуство на прашалник	1	0,88 %	0	0 %
отсуство на наводници	0	/	1	0,96 %
англиски наводници наместо македонски	3	2,63 %	5	4,81 %
без интерпункција	44	27,85 %	5	4,81 %

Табела П.7: Процентуална (не)застапеност на интерпункциските знаци во исказите
(во смисла на јазична писменост)

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на употребата на интерпункциските знаци од јазичен аспект покажува широка палета од различности во однос на нивната јазична примена. Овде ќе се задржиме на неколку од нив што се интересни за одделно јазично толкување. **1. Честа употреба на трите точки** со сугерирање дека она што е напишано е кратко објаснување или кратка верзија на целосниот исказ, но дека е доволно за да се разбере содржината на исказот, се разбира, сугестијата за незавршена мисла е поттикната од факторот немање време за повеќе пишување или објаснување. **2. Отсуството на запирката** во поголем број искази укажува на фактот дека корисниците од повеќе причини ја избегнуваат нејзината употреба, ќе наведеме некои од нив: незнаење кога и каде се употребува, заштеда на време при пишувањето, нечувствување потреба за прекин на мислата користејќи ја запирката итн. **3. Неупотреба или целосно отсуство на интерпункциските знаци** во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од неформалната писмена комуникација на корисниците од Корпус_1 (професори по математика), кај кои слабо изразениот процент на неупотреба од 4,81 % укажува дека сепак и користењето на интерпункциските знаци е важен и неизоставен дел од правилниот јазичен израз во писмена форма. **4. Употребата на англиските наместо македонските наводници** во нашата анализа е застапена со слабо изразени проценти на присутност во двата корпуса, но ја споменуваме како растечка тенденција која сè почесто се забележува и во писмената официјална употреба на македонскиот јазик. Оттука, целта ни е да укажеме дека станува збор за нешто што е погрешно и неприфатливо од нашата стандарднојазична норма, притоа имајќи го предвид фактот дека точно се знае како се пишуваат македонските наводници: *Фудбалски клуб „Вардар“* (а не *Фудбалски клуб “Вардар”* каде што имаме употреба на англиските наводници).

П.8. Употреба на голема и на мала буква во исказите

П.8.1. Во текст (една или повеќе реченици почнуваат со мала наместо со голема буква)

П.8.2. Лични и географски имиња (напишани со мала буква наместо со голема)

П.8.3. Називи на организации, институции, здруженија, празници и др. (напишани со мала буква наместо со голема)

П.8.4. Имиња на жители (напишани со голема буква наместо со мала)

П.8.5. Други називи (погрешна употреба на мала наместо голема буква или обратно)

П.8. Употреба на голема и на мала буква	Корпус_2	Корпус_1
	Број на искази	Број на искази
П.8.1.	26	6
П.8.2.	8	0
П.8.3.	10	1
П.8.4.	2	0
П.8.5.	5	15

Табела П.8: Броен приказ на неправилна употреба на голема и на мала буква во исказите

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на употребата на овој правописен сегмент од јазикот покажува една јасна, разграничувачка линија меѓу корисниците на двата корпуса. Имено, во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), поголем е бројот на неправилностите во однос на употребата на големата и/или малата буква, за разлика од неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика). Правописните правила се многу јасно дефинирани во однос на пишувањето на личните, географските и сите други именувања што ги користиме во нашите писмени искази. За жал, и во нашето секојдневно јазично опкружување и во официјалната писмена комуникација е забележлива појавата на хаотичност и пишување „според сопственото видување“ во однос на употребата на големата и/или малата буква. Ова се должи, главно, на два фактори: големо непознавање на македонскиот правопис и силно влијание на англискиот јазик што, пак, од друга страна, нè води кон заклучокот дека голем број македонски корисници многу повеќе и многу подобро го знаат туѓиот отколку сопствениот, македонски јазик. Во однос на сè почесто среќаваната појава во неформалната писмена комуникација – една или повеќе реченици да почнуваат со мала буква, знаејќи дека секоја нова реченица во исказот треба да почнува со голема буква, сметаме дека ова повеќе се должи на невнимание при брзото пишување отколку на незнаење.

П.9. Пишување на гласовите (самогласки и согласки) во одделни зборови

П.9.1. Самогласки

П.9.2. Согласки

П.9.1. Пишување на самогласките					
Збор		Корпус 2		Корпус 1	
		#поја в	#погре ш	#поја в	#погре ш
визуелизација ×	визуализација √	1	1	/	/
затвара ×	затвора √	4	3	/	/
затвараа ×	затвораа √				
zatvaranje ×	zatvoranje √				
зима ×	зема √	2	2	1	1
inat ×	inaet √	2	1	/	/
одмараме ×	одмораме √	2	1	/	/
отвара ×	отвора √	6	4	1	0
отвараат ×	отвораат √				
prestanime ×	prestaneme √	2	0	1	1
работаат ×	работат √	2	0	6	1
розев ×	розов √	2	2	/	/
розево ×	розово √				
сексипилот ×	сексапилот √	1	1	/	/

Табела П.9.1: Приказ на погрешно употребени самогласки во исказите и нивните точни форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на пишувањето на самогласките во одделни зборови укажува дека честа е појавата на погрешно пишување не само на туѓи туку и на македонски зборови. Причината за ваквото погрешно пишување произлегува од влијанието на: **туѓите јазици**, при што треба да се внимава на транскрипцијата на одделните зборови, но и на правилото дека туѓиот збор се презема во домашната лексика во неговата изворна фонетска форма, на пример, *визуелизација*, *визуелизира*, *сексипил*; **соседниот српски јазик**, што може да се види кај зборовите *зайвара*, *зайвараа*, *оивара*, *оивараа*, *одмара*, *одмараме* наместо македонските форми *зайвора*, *зайвораа* (*зайвор*), *оивора*, *оивораа* (*оивор*), *одмора*, *одмораме* (*одмор*); **дијалектите**, што е сосема разбирливо бидејќи секој од нас е носител на одделен дијалектен говор, па оттука и присуството на дијалектните форми од типот: *инаиџ*, *зима*, *ипресџаниме*, *работџааџ*. Иако станува збор за неформална писмена комуникација, сепак, треба да се внимава во однос на изборот на лексиката, имајќи го предвид силното влијание на социјалните мрежи врз јазичниот израз на младите, но и фактот дека напишаното или слушнатото, колку и да е погрешно, кога постојано го среќаваме во нашето опкружување, свесно или несвесно станува дел и од нашата јазична свест.

П.9.2. Пишување на согласките					
Збор		Корпус 2		Корпус 1	
		#појав	#погреш	#појав	#погреш
bazent×	bazen√	1	1	/	/
во предвид ×	предвид √	/	/	1	1
zardinieri×	zardinieri√	1	1	/	/
земиш ×	земеш √	/	/	1	1
извинејте ×	извинете √	1	0	2	1
иљади ×	илјади √	1	1	/	/
интелегентни ×	интелигентни √	/	/	1	1
ке ×	ќе √	56	2	43	3
osteta×	otsteta√	1	1	/	/
превземете ×	преземете √	4	3	1	1
prevzema×	prezema√				
сватат ×	сфатат √	8	3	2	0
svakame×	sfakame√				
svatat×	sfatat√				
stram×	sram√	3	1	1	0
хитно ×	итно √	/	/	1	1
частат ×	честат √	/	/	1	1
custvuval×	cuvstvuval√	4	1	2	1

Табела П.9.2: Приказ на погрешно употребени согласки во исказите и нивните точни форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на пишувањето на согласките во одделни зборови покажува, исто така, честа појава на погрешно пишување не само во туѓи туку и во македонски зборови. Причините за ваквото погрешно пишување ги наоѓаме во: **1. а) влијанието на туѓите јазици**, при што треба да се внимава на транскрипцијата на зборовите, но и на правилото дека туѓиот збор се презема во домашната лексика во неговата изворна фонетска форма: *базен*, а не *базени*; *жардиниера*, а не *жардинера*; **б) влијанието на соседниот српски јазик**, што може да се види кај зборовите *превземе*, *превземете*, треба да е *преземе*, *преземете*; *хитно*, треба да е *итно*; *частат*, треба да е *честат*; **в) влијанието на дијалектите**, разбирливо но недопустливо, имајќи го предвид фактот дека сите ние сме активни носители на различни дијалекти: *земиш* (правилно е *земеш*), *извинејте* (правилно е *извинете*); *страм* (правилно е *срам*); **2. недоволното познавање на фонетско-фонолошките и на правописните правила**, што повторно укажува на фактот дека не го знаеме и/или не се трудиме да го научиме сопствениот јазик. Ова ни се наметнува како заклучок разгледувајќи ја разновидноста на јазичните грешки во табелата, кои воопшто не треба да ги има во ниту една

форма на комуникација. Грешките од типот *иљади, ке, свайи, сваќаме, чусйивувал* зборуваат исклучиво за незнаење и непознавање на сопствениот мајчин македонски јазик.

П.10. Гласовни промени кај согласките

П.10.1. Испуштање на согласките

П.10.2. Удвојување на согласките

П.10.3. Едначење на согласките по звучност

П.10.4. Обезвучување на согласките

П.10.1. Испуштање на согласките		Број на погрешни појавувања	
		Корпус 2	Корпус 1
glupos×	glupost√	1	/
као ×	како√	/	1
коа×	кога√	1	/
неам ×	немам√	1	/
неам×	немам√	1	/
несо×	несто√	1	/
нисо×	нисто√	1	/
прееска×	префеска√	1	/
сеа ×	сера√	1	/
сеа×	сега√	2	/
со×	сто√	4	/
шо ×	што√	2	1
шо×	што√	2	/

Табела П.10.1: Испуштање на согласките – приказ на погрешни и точни форми

П.10.2. Удвојување кај согласките		Број на погрешни појавувања	
		Корпус 2	Корпус 1
подршка ×	подршка√	/	1
потргнете ×	поттргнете√	1	/

Табела П.10.2: Удвојување на согласките – приказ на погрешни и точни форми

П.10.3. Едначење на согласките по звучност		Број на погрешни појавувања	
		Корпус 2	Корпус 1
братучедка ×	братучетка√	1	/

ефтин ×	евтин ✓	7	/
поефтино ×	поевтино ✓		
мафтам ×	мавтам ✓	1	/
od koga×	otkoga✓	1	/
од порано ×	отпорано ✓	1	/
одколку ×	отколку ✓	1	/
odstranam×	otstranam✓	1	/
predogovor×	преддоговор ✓	1	/
flezi×	vlezi✓	1	/
fcera×	vcera✓	1	/

Табела П.10.3: Едначење на согласките по звучност – приказ на погрешни и точни форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на гласовните промени кај согласките покажува загрижувачка состојба во однос на познавањето на овие фонетски појави и пишувањето на зборовите во кои тие се јавуваат. Со анализата беа опфатени три од четирите гласовни промени: испуштање на согласките, удвојување на согласките и едначење по звучност кај согласките. За четвртата гласовна промена – обезвучување на согласките, не сретнавме ниту еден пример во исказите. Од она што е претставено во трите табели може да се види дека во неформалната (слободна) писмена комуникација многу малку се внимава на пишувањето на зборовите во кои се среќаваат горенаведените гласовни промени. За жал, многу од овие примери погрешно напишани ги среќаваме и при официјална писмена употреба на македонскиот јазик, во лекторирани книги и учебници. Како една впечатлива грешка што е дел од јазичната свест на многу корисници на македонскиот јазик, ќе ја наведеме придавката *ефтин*. Објаснувањето зошто оваа форма е погрешна а правилна е *евтин*, се наоѓа во исклучокот од правилото за едначење по звучност кој вели дека гласот в никогаш не се едначи по звучност и не преминува во својот безвучен парник ф. Оттука, и примерите *мафтам*, *флези*, *фчера* се погрешни, а правилно е да бидат напишани со в – *мавтам*, *влези*, *вчера*. Во однос на испуштањето на согласките и примерите од типот: *као*, *коа*, *неам*, *нешо*, *нишо*, *сеа*, *шо* сметаме дека погрешната употреба повеќе се должи на факторите економичност и брзина при пишувањето/зборувањето отколку на непознавањето на вистинските форми на овие зборови. Но, ова не може да се каже и за гласовната промена удвојување на согласките каде што е потребно знаење кога и како се удвојуваат согласките во одделни зборови, притоа имајќи го предвид фактот дека зборот со или без удвоен глас може да има и сосема различни значења, на пример, *ошшеџа* – *нанесување шшеџа*, *ошшеџување* и *ошшеџеџа* – *надоместок за сџорена шшеџа*. На крајот, мора да напоменеме дека јазичните грешки во однос на гласовните промени кај согласките многу повеќе се присутни во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од неформалната

писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика).

П.11. Слеано и разделено пишување на зборовите во исказите

П.11.1. Слеано пишување

П.11.2. Полуслеано пишување (со цртичка)

П.11.3. Разделено пишување

П.11.1. Слеано пишување на зборовите		Број на погрешни појавувања	
		Корпус 2	Корпус 1
горе наведеното ×	горенаведеното √	1	0
до сега ×	досега √	2	1
добро вечер ×	добровечер √	1	0
кое што ×	коешто √	1	0
кој што ×	којшто √	1	0
кои што ×	коишто √	1	0
на крај (2)×	накрај √	2	0
на време ×	навреме √	1	0
na sred×	nasred√	1	0
од порано ×	отпорано √	1	0
општо земено ×	општоземено √	1	0
po svezox	posvezov√	1	0
sekoj dnevno×	sekojdnevno√	1	0
до таму ×	дотаму √	1	0
kvazion line ×	kvazionlajn√	0	1
tragi komedija×	tragikomediija√	0	1
горе кажаното ×	горекажаното √	0	1

Табела П.11.1: Слеано пишување на зборовите – приказ на погрешни и точни форми

П.11.2. Полуслеано пишување на зборовите (со цртичка)		Број на погрешни појавувања	
		Корпус 2	Корпус 1
интернет порачување ×	интернет-порачување √	1	0
kafeshema×	kafe-shema√	1	0
културно историските ×	културно-историските √	1	0
паркинг места ×	паркинг-места √	1	0

пресконференциите ×	прес-конференциите √	1	0
lgbtpravata×	lgbt-pravata√	0	1
ЛГБТ спектар ×	ЛГБТ-спектар √	0	1
30 годишно ×	30-годишно √	0	1

Табела П.11.2: Полуслеано пишување на зборовите – приказ на погрешни и точни форми

П.11.3. Разделено пишување на зборовите		Број на погрешни појавувања	
		Корпус 2	Корпус 1
abex	a be√	2	0
bespotreba×	bez potreba√	1	0
epax	e pa√	1	1
запаметија ×	запамети ja√	1	0
којзнае ×	кој знае√	2	0
mazotmi×	mazot mi√	1	0
mie×	mi e√	1	0
nebil×	ne bil√	1	0
незнаат (3) ×	не знаат√	6	0
незнае ×	не знае√		
незнаете ×	не знаете√		
незнам ×	не знам√	4	0
неznam (2) ×	не znam√		
неznaetex	не znaete√		
неznam×	не znam√	3	0
неможеле ×	не можеле√		
неможе ×	не може√		
неможам ×	не можам√	2	0
nemozex	не moze√		
nemozam×	не mozam√	2	0
nemoras×	не moras√		
nemora×	не mora√	1	0
неprimam×	не primam√		
несакам×	не sakam√	1	0
нетреба×	не treba√	1	0
одприлика ×	од прилика√	1	0
odprilika×	od prilika√	1	0
пренапише×	prenapise√	1	0
сеуште ×	сè уште√	5	1
seustex	sèuste√	3	0

епа ×	е па√	0	1
-------	-------	---	---

Табела П.11.3: Разделено пишување на зборовите – приказ на погрешни и точни форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на начинот на пишувањето на сложените зборови – слеано, полуслеано или разделено, покажува висок степен на несоодветност, неправилност и произволност во пишувањето на ваквите зборови. Од табеларниот приказ на анализираните зборови, сам по себе, ни се наметнува еден општ впечаток дека корисниците во своите писмени искази сложените зборови ги пишуваат според своето видување, знаење и познавање на македонскиот правопис, но многу далеку од правилното, точно пишување на овие зборови. Ќе се осврнеме само на некои од застапените јазични неправилности, претставени во трите табели.

Во делот за слеано пишување на зборовите, ќе укажеме на две работи: честото и упорно погрешно пишување на сложените сврзници не само во неформалната, слободна, туку и во официјалната писмена комуникација – *кој шиио, која шиио, кое шиио, кои шиио* кои правилно се пишуваат како слеани форми – *којшиио, којашиио, којешиио, којшиио*; и незнаењето или поточно немањето јазично чувство дека постојат сложени прилози коишто се пишуваат слеано: *досега, дојаму, навреме, насред*, а не *до сега, до јаму, на време, на сред*. **Во делот за полуслеано пишување на зборовите или пишување со цртичка**, потребата за внимателност ја насочуваме кон следниве работи: кога поврзуваме број и придавка/именка, задолжително се пишува цртичка: *30-годишно, 30-годишнина*; кога поврзуваме скратеница и именка или скратеница и придавка задолжително се пишува цртичка: *ЛБТ-права, ТВ-емисија*; кога првата именка се јавува како определба на втората (најлесно се открива со помош на членската морфема), задолжително се пишува цртичка: *бизнис-заедница(џа), кафе-шема(џа), јаркинџ-месџо(џо)*. **Во делот за разделено пишување на зборовите**, каде што среќаваме најмногу неправилни јазични креации, ќе ги издвоиме: погрешното поврзување на негацијата *не* со глаголските форми: *незнае, неможе, немора, несака, неџреба*, а правилно е да се пишуваат разделено: *не знае, не може, не мора, не сака, не џреба*; и погрешното слеано пишување на прилошкиот израз *сеушиџе*, кој правилно се пишува разделено: *се ушиџе*. Иако нашата анализа покажува дека сите овие јазични грешки во голема мера се среќаваат во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика), сепак и за жал, јазичната практика покажува дека вакви грешки и во голем број се присутни и во официјалната писмена комуникација, што нè води кон заклучокот дека овој значаен дел од јазичната писменост – пишувањето на сложените зборови, е недоволно или погрешно усвоен во делот на општата јазична писменост кај голем број корисници на македонскиот јазик.

П.12. Губење на интервокалното в во зборови од исказите

Правилен запис	П.12. Губење на интервокално в	
	Корпус 2	Корпус 1
opravat	opraat	/
transovi	transoj	
ostavi	ostaj	
pravele	praele	
прават	праат	
човек	чоек	
chovek	choek	

Табела П.12: Приказ на промените предизвикани од губењето на интервокалното в

Толкување: Анализата на корпусите во однос на фонетската појава – губење на интервокалното в ја потврдува констатацијата дека оваа појава има дијалектен карактер и се среќава во многу послободна, поопуштена форма во рамките на неформалната писмена комуникација. Оттука и нејзиното присуство само во исказите од Корпус_2.

П.13. Употреба на точката како правописен знак

П.13.1. При пишување на обичните броеви

П.13.2. При пишување на редните броеви

П.13.1. Употреба на точката при пишување на обичните броеви			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен запис	Правилен запис	Појавен запис	Правилен запис
10.000	10 000	100-ки	стотки
7000	7 000	5ki	петки
13.000	13 000	28224	28 224
		5ka	петка
		3ka	тројка
		3.76	3,76

Табела П.13.1: Приказ на погрешна и точна употреба на точката како правописен знак при пишувањето на обичните броеви

П.13.2. Употреба на точката при пишување на редните броеви			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен запис	Правилен запис	Појавен запис	Правилен запис
4та	4.	6то	6.
8 mi	8.	6то (2)	6.
200	200.	6	6.
100	100.	6то	6.
142	142.	6-то (2)	6.
1vi	1.	IV - година	IV година
15ти	15-ти	3-то	3.
9ti (2)	9-ti	5то	5.
		8	8.
		1	1.
		11	11.
		15ти	15-ти
		9ti (2)	9-ti

Табела П.13.2: Приказ на погрешна и точна употреба на точката како правописен знак при пишувањето на редните броеви

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на употребата на точката како правописен знак покажува дека на овој дел од македонскиот правопис речиси и воопшто да не му се посветува внимание во рамките на писмената комуникација. За жал, ова наше согледување се однесува како на неформалната (слободна) комуникација така и на формалната, официјална комуникација на македонски јазик во пишана форма. Причините за ова ги наоѓаме во влијанието на туѓите јазици, најмногу на англискиот јазик, но многу повеќе во незнаењето и непознавањето на македонскиот правопис. Врз основа на анализираните искази, општиот заклучок е дека при пишувањето на броевите точката се користи многу произволно, а тоа значи неправилно, според свое видување и знаење т.е. незнаење, без помисла дека, можеби, нејзината употреба како правописен знак подлежи на некакви правила. Во делот што се однесува на **пишувањето на обичните броеви**, ќе укажеме на следново: воопшто нема потреба од ставање точка кај броевите поголеми од илјада, туку се остава белина: 7 000, 10 000, 13 000, а не 7.000, 10.000, 13.000, и не 7000, 10000, 13000; формите *3ка* или *3-ка*, *5ка* или *5-ка*, *100ка* или *100-ка* воопшто не се допуштени според правописната норма бидејќи не станува збор за броеви туку за именки образувани од број + суфиксот -ка, кои секогаш се пишуваат со букви, како и сите други именки, а го имаат значењето: *ѝројка* – *бројкаѝа* 3, *ѝеѝка* – *бројкаѝа* 5, *сѝоѝка* – *банкноѝа* од *сѝо денари*. Во делот што се однесува на **пишувањето на редните броеви**, имаме сосема поразлична ситуација, односно задолжително се пишува точка зад арапските цифри за да

означиме дека станува збор за реден број (или редна бројна придавка) а не за обичен број: 4. *недела (четвртиа недела)*, 8. *коло (осмо коло)*, 15. *кай (йејйнаесейти кай)*, 142. *сѝраница (сѝо четѝриесей и вѝора сѝраница)*. Редните броеви од девет па натаму, како и бројот пет, може да ги запишеме и на ваков начин: 5-ѝи (*йеѝ*), 9-ѝи (*девеѝ*), 10-ѝи (*десеѝ*), 15-ѝи (*йејйнаесеѝ*), при што го имаме бројот во целосна форма како збор. Вакво пишување со црточка за означување на редните броеви **не е дозволено за 1, 2, 3, 4, 6, 7 и 8** бидејќи немаме ниту цел број ниту, пак, некаков збор: 1-ви (*ѝр*), 2-ри (*вѝо*), 3-ѝи (*ѝре*), 4-ѝи (*четѝр*), 6-ѝи (*шес*), 7-ми (*сеѝ*), 8-ми (*ос*). Овој погрешен и многу раширен начин на пишување на редните броеви во секојдневната јазична практика, особено при пишувањето на празниците, како и во други именувања, се должи на силното влијание на англискиот јазик. Па, така, погрешни се формите 1-ви *Мај*, 2-ри *Август*, 8-ми *Март*, кои правилно се пишуваат на овој начин: 1 Мај, 2 Август, 8 Март (кога зад редниот број следува име на месец или зборовите година и век, не се пишува ни точка ни црточка).

П.14. Скратеници и скратување на зборовите во исказите

П.14.1. Нови скратувања кај зборовите

П.14.2. Неправилно скратување на зборовите

П.14.1. Нови скратувања кај зборовите			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен запис	Значење	Појавен запис	Значење
Pozz	поздрав	Поз.	поздрав
пп	приватна порака	мн.	многу
Sk.	Skopje	Pozz	pozdrav
pozz (2)	поздрав		
nz	не знам		
макс	максимум		
zdr	здрово		

Табела П.14.1: Нови скратувања кај зборовите – приказ на нивните форми и значења

П.14.2. Неправилно скратување на зборовите			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен запис	Правилен запис	Појавен запис	Правилен запис
k voda	KiselaVoda	lgbt	LGBT
Тц Буњаковец	ТЦ Буњаковец	odd (2)	odd.

гр	г	god	god.
P.s	P.S.	итн (2)	итн.
Dr	d-r	sm	Сm
		mn	mn.
		dic	DIC

Табела П.14.2: Неправилно скратување на зборовите – приказ на погрешни и точни форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на делот од правописот што се однесува на скратениците и на скратувањето на зборовите, покрај очекуваната појава на неправилно скратување на зборовите, укажува и на една новина во писмената неформална комуникација на социјалните мрежи, а тоа е појавата на нови скратувања кај зборовите заради поголема функционалност на исказот и заштеда на време. Притоа, мора да се истакне дека овие нови скратувања се произволни и засега се надвор од правописната норма, а тоа значи дека го носат белегот на интимност и/или тајност во актот на писмената форма на изразување со тенденција да станат општоприфатени од корисниците: здр (здро̀во), мн (мно̀гу), нз (не зна̀м), поз (позд̀рав). Во делот што се однесува на неправилното скратување на зборовите, неправилностите се од различен карактер, но главно, се должат на непознавање на правописно допуштените и општоприфатени скратувања на одделни зборови, на пример: \bar{z} а не $\bar{z}r$ (за $\bar{z}ram$) $o-p$ а не op (за $o\bar{k}\bar{i}op$); како и на важноста на точката при скратувањата на зборовите, што значи дека таа задолжително треба да се употребува кога се скратуваат зборови (освен кај единиците мерки и кај скратувањата за доктор, магистер и госпоѓа): $\bar{z}o\bar{d}$., $i\bar{m}n$., $o\bar{o}o$. Како илустрација за важноста на точката како правописен знак при скратувањето на зборовите, ќе ги наведеме формите **г со точка** и **г без точка** кои означуваат различни зборови: \bar{z} . значи $\bar{z}o\bar{s}\bar{i}o\bar{d}\bar{i}n$ или $\bar{z}o\bar{d}\bar{i}n$, \bar{z} значи $\bar{z}ram$ (формата гр секогаш има точка (гр.) и значи град). Иако во нашите анализирани искази не сретнавме такви примери, овде ќе споменеме уште нешто што многу се грешни во јазичната практика, а тоа значи во официјалната комуникација, во книги, документи, натписи и сл. Укажувањето повторно се однесува на точката, но во овој случај на нејзината погрешна употреба кај скратениците, односно таа не треба да стои кога се скратуваат називи: OY а не $O.Y.$; $ГТЦ$ а не $Г.Т.Ц.$; PM а не $P.M.$

4.3. Граматички карактеристики

Може да се каже дека комуникацијата што се одвива на социјалните мрежи припаѓа на разговорниот функционален стил, кој се одликува со поедноставни граматички структури, зголемена фреквентност на личната форма и примена на прости реченици. Подетално, овие заклучоци се претставени во ова поглавје.

Г.1. Неправилна конструкција на речениците во исказите

Г.1.1. Според редоследот на зборовите

Г.1.2. Според употребата на интерпункциските знаци (потреба од разбивање на повеќе реченици)

Г.1. Неправилна конструкција на речениците во исказите	Корпус_2		Корпус_1	
	Број на искази	%	Број на искази	%
Г.1.1.	5	26,58 %	5	11,01 %
Г.1.2.	33		7	
Г.1.1. и Г.1.2.	4		/	
Правилна конструкција	116	73,42 %	97	88,99 %

Табела Г.1: Процентуална застапеност на неправилната реченична конструкција во исказите

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на реченичната конструкција што на секој одделен исказ му го дава белегот на издвоена јазична целина, покажува дека и покрај пројавените неправилности, преовладуваат исказите во кои имаме правилно претставување на мислата во пишана форма. Водејќи се од двата параметри што беа предмет на наша анализа во однос на неправилно формираните реченици, забележливо е присуството на долгите искази во кои нема разбивање на помали реченици, односно мислата се пренесува во еден исказ и во континуитет без прекини, а тоа значи без употреба на точки и запирки. Колку и да е поттикнато ова од факторите заштеда на време и брзина при пишувањето, сепак, ваквите долги искази без употреба на никакви интерпункциски знаци не се дозволени од нашата стандарднојазична норма. Како илустрација, во продолжение даваме два примера на неправилна и правилна реченична конструкција од анализираните искази (во изворна форма и без никакви интервенции од наша страна).

Пример Г.1.1. Пример на неправилна реченица од Корпус_2:

junak se zema vozacka koj onaka koj ovaka site vozat prenatalupano e so koli greshki se sluchuvaat ama Pa barem malce kultura da se ima da se Javi evropski nishto ne koshta a za oshteteniot mnogu znachi

Пример Г.1.2. Пример на правилна реченица од Корпус_2:

Две сѝуденѝки цимерки ѝржаѝи вириѝи. Еднаѝа им оѝсекува ѝо едно ѝарченце од краевѝиѝе и ѝи сѝава во ѝавчеѝиѝо. Друѓаѝа зачудено ја ѝрашува: – Зоѝиѝо им ѝи сечеш краевѝиѝе? – Па не знам, ама мајка ми секоѓаѝи ѝака ѝи ѝрави. За викенд девојкаѝа си оди дома и ја ѝрашува мајка си: – Мамо, зоѝиѝо секоѓаѝи ѝи оѝсекуваш краевѝиѝе коѓа ѝравѝи вириѝи? – Уф, не знам баш, ама баба ѝи секоѓаѝи ѝака ѝи ѝрави... Девојкаѝа се јавува кај баба и за да ја ѝраша. – Не знам ѝочно, семејна ѝрадиѝија е. Мајка ми секоѓаѝи ѝака ѝи ѝравеше.

Девојката оди да ја посетил својата прабаба во дом и конечно да ја открие оваа кулинарска тајна. – Бабо, зошто на вирилите пред печење им се отсекуваат краевите? – АМАН, УШТЕ ЛИ НЕ КУПИВТЕ ПОГОЛЕМО ТАВЧЕ!!? 😊😊😊

Г.2. Употреба на долгите и на кратките заменски форми во исказите

Г.2.1. Погрешна употреба на долгите и на кратките заменски форми за директен и за индиректен предмет

Г.2.2. Отсуство на кратките заменски форми за директен и за индиректен предмет

Г.2.3. Одбегнување употреба на заменските форми за индиректен предмет

Г.2. Употреба на долгите и на кратките заменски форми во исказите	Број на искази			
	Корпус_2		Корпус_1	
	Појавен збор	Потребен збор	Појавен збор	Потребен збор
Г.2.1.	му	им	му	им
	vas (2)	vam (2)		
	niv	nim		
	i	im		
	vas (2)	vam (2)		
	некој	некому		
	нас (2)	нам (2)		
	на вас	вам		
Г.2.2.	некој (2)	некого (2)	отсуство на им	/
	отсуство на го (3)	/		
	отсуство на му	/		
	отсуство на ги (1)	/		
	отсуство на го (2)	/		
	отсуство на ја	/		
Г.2.3.	ја	go	на некого	некому
	отсуство на им	/		
	отсуство на кому	/		
	nasekogo (2)	sekomu		

	на него	нему		
	на некој	некому		
	на никој	никому		
	на нас	нам		
	nas	nam		

Табела Г.2: Употреба на долгите и на кратките заменски форми во исказите – приказ на погрешните и на точните форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на употребата на долгите и на кратките заменски форми за директен и за индиректен предмет, како една мошне значајна карактеристика на македонскиот јазик според која тој се разликува од другите словенски јазици, сосема очекувано покажа присуство на голем број неправилности од различен карактер. И долгите и кратките заменски форми, всушност, претставуваат наследени остатоци од падежниот систем од старословенскиот јазик од кој ние сме ги зачувале само овие акузативни и дативни форми. Иако нашата анализа покажува дека овие јазични грешки во поголема мера се среќаваат во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика), за жал, јазичната практика го потврдува присуството на голем број вакви грешки и во официјалната писмена комуникација, што нè води кон заклучокот дека овој дел од заменскиот систем на македонскиот јазик, како битен дел од јазичната комуникација и во писмена и во усна форма, е недоволно или погрешно усвоен од страна на голем број корисници на македонскиот јазик. Од табеларниот приказ на нашите анализирани искази, може да се види дека неправилностите, главно, се пројавуваат во три облици: **1. погрешна употреба на долгите и на кратките заменски форми за директен и за индиректен предмет**, на пример: *му* наместо *им*, *вас* наместо *вам*, *нив* наместо *ним*, *нас* наместо *нам*, *некој* наместо *некому* или наместо *некојо*; **2. отсуство на кратките заменски форми за директен и за индиректен предмет**, на пример, во исказите е забележливо отсуството на формите *џо*, *џи*, *му*, *ја*; **3. одбегнување на употребата на заменските форми за индиректен предмет**, иако исказот го бара присуството на овие форми, свесно или несвесно се избегнува нивната употреба: *на неџо* наместо *нему*, *на некој* наместо *некому*, *на никој* наместо *никому*. Во продолжение, како илустрација ќе наведеме пример за исказ каде што е одбегната употребата на дативната форма, односно формата за индиректен предмет.

Пример Г.2.1. Исказ од Корпус_2 во кој отсуствува прашалната форма кому:

Имаџе џиџиџол на чело. Имаџи џраво на еден џел. џовик. Ако се јави умираџи.. ако не крене живееш. На коџо би му зазвониле ??

Г.3. Погрешна употреба на негираните форми од заповедниот начин во исказите

Г.3. Погрешна употреба на негираните форми од заповедниот начин			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен запис	Правилен запис	Појавен запис	Правилен запис
не го чекајте	не чекајте го	ne se sekiraj	ne sekiraj se
ne se machi	ne machi se	не ги потценувајте	не потценувајте ги
ne mi kazuvaaaj	ne kazuvaj mi		
ne se sobuvio	ne sobuvaj se		
не ја барајте	не барајте ја		
не се прашувајте	не прашувајте се		
не ми кажувајте	не кажувајте ми		
не ја користи	не користи ја		
не се откажувајте	не откажувајте се		
ne se nerviraj	ne nerviraj se		

Табела Г.3: Употреба на негираните форми од заповедниот начин во исказите – приказ на погрешните и на точните форми

Толкување: Анализираниите искази од двата корпуса во однос на негираните форми од заповедниот начин ја потврдуваат нашата очекувана претпоставка за погрешната употреба на овие глаголски форми, имајќи го предвид нивното зачестено погрешно пројавување во секојдневната практика и во официјалната комуникација на сите нивоа и во писмена и во усна форма. Причините за појавата и за високиот степен на застапеност на оваа јазична неправилност ги наоѓаме во силното влијание на дијалектите, како постоечки и целосно оформени микројазични системи, но и во недоволната усвоеност на овој дел од македонската граматика. Иако нашата анализа покажува дека застапеноста на овие јазични грешки е многу поголема во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика), сепак, општиот заклучок е дека овие погрешни форми се дел од јазичниот израз на голем број корисници на македонскиот јазик. Според нашата стандарднојазична норма, едноставно не се допустливи формите од типот: *не го чекајте, не се мачи, не ми кажувајте*, односно во вакви случаи негацијата *не* секогаш стои пред глаголската форма за заповеден начин, додека кратките заменски форми и кратката повратна замена *се* секогаш стојат зад глаголската форма за

заповеден начин: *не чекајте го, не мачи се, не кажувајте ми*. Во продолжение, и еден илустративен пример од анализираните искази.

Пример Г.3.1. Реченица од Корпус_2 во која погрешно е употребена негативната форма на заповедниот начин:

Haahah... Ne se machi do vranje

Г.4. Неусогласување меѓу формите во исказите

Г.4.1. Според категоријата род

Г.4.2. Според категоријата број

Г.4.3. Според категоријата лице

Г.4. Неусогласување меѓу формите во исказите	Број на искази			
	Корпус 2		Корпус 1	
	Појавен збор	Потребен збор	Појавен збор	Потребен збор
Г.4.1. според родот	/	/	разочарана	разочаран
Г.4.2. според бројот	кој (2)	кои (2)	кои	кој
	сме	е	го	ги
	не се знаат	не се знае	акне	акнат
	морате	мора	кој оди	кои одат
	кој можат	кои може	некој	некои
Г.4.3. според лицето	можат	може	можам (2) mozat da se sostavuvaat	може (2) moze da se sostavuvaat

Табела Г.4. Приказ за неусогласување меѓу формите во исказите според категориите род, број и лице

Толкување: Според анализираните искази од двата корпуса во однос на појавата на неусогласување меѓу одделните форми, првенствено, во писмената комуникација каде што и најмногу се забележува, произлегува дека оваа појава иако повеќе е одлика на јазичниот израз на лицата на кои македонскиот не им е мајчин јазик, сепак може да се сретне и во јазичниот израз на македонските корисници. Неусогласеноста меѓу одделните форми, главно, се јавува според категориите род, број и лице, а се среќава кај менливите зборовни групи. Врз основа на анализираните искази и она што е претставено во табелата и ги опфаќа исказите од двата корпуса, овде ќе укажеме на неусогласувањето што се јавува според категоријата број кај заменките и кај глаголите. Кога станува збор за заменките, тука пред сè, мислиме на личнопредметните заменки употребени или како заменки или како односни (релативни) сврзници, при што особено

треба да се внимава на употребата на единската форма *кој* која многу често се јавува наместо множинската форма *кои*, како во дадениов пример: *Лица̄ѿа кој не ѓи ѿознавам, нема да ѓи ѿоканам*. Ова е погрешна употреба, а правилно е реченицата да гласи: *Лица̄ѿа кои не ѓи ѿознавам, нема да ѓи ѿоканам*. Во продолжение, ќе дадеме еден пример од нашите анализирани искази каде што, исто така, има несогласување според бројот, и се јавува и кај глаголската и кај придавската форма.

Пример Г.4.1. Реченица од Корпус_2 во која се јавува неусогласување меѓу формите според бројот:

A zosto voopsto sudite i vregjate, ednostavno takva se rodila, site sme se rodile so nekoja maana nikoj ne sme sovrсени

Г.5. Присуство на хипокористици и на пејоративи во исказите

Г.5. Присуство на хипокористици и на пејоративи во исказите	
Корпус_2	Корпус_1
човече (со негативна конотација)	/
братуле (со позитивна конотација)	
празниче (со позитивна конотација)	

Табела Г.5: Приказ на хипокористиците и на пејоративите во исказите

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса покажа незначително присуство на именските форми хипокористици и пејоративи, специфични во однос на својата форма на пројавување: граматички, образувани со деминутивни суфикси, но според значенската компонента, тие се носители на галовност (*бра̄ѿуле, ѿразниче*), и тогаш се нарекуваат хипокористици, или, пак, на нешто погрдно, и тогаш се пејоративи (*човече*). Иако не сретнавме повеќе примери во исказите, сепак овде го бележиме нивното присуство сакајќи да укажеме на нивната честа употреба, првенствено, во неформалната (слободна) комуникација и во писмена и во усна форма. Преку употребата на овие именски образувања се искажува чувствениот однос на говорителите во дадена јазична ситуација.

Г.6. Употреба на сврзниците и на сврзувачките зборови во исказите

Г.6.1. Избегнување употреба на сврзниците и на сврзувачките зборови

Г.6.2. Погрешна употреба на сврзниците и на сврзувачките зборови

Г.6. Употреба на сврзниците и на сврзувачките зборови во исказите			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен запис	Правилен запис	Појавен запис	Правилен запис
Г.6.1. од причина	бидејќи или затоа што	Г.6.2.koi	sto
Г.6.2. зошто	зашто	Г.6.2.кои	што
Г.6.2. кој	што	Г.6.2.било какви	какви било
Г.6.2. дека ми е	бидејќи	Г.6.2.bilokade	kadebilo
Г.6.2. зашто (3)	зошто (3)		
Г.6.2. зошто (2)	зашто (2)		
Г.6.2.zaso (2)	zosto (2)		
Г.6.2.zosto	zasto		
Г.6.2.zasto	zosto		
Г.6.2.било какво	какво било		

Табела Г.6: Употреба на сврзниците и на сврзувачките зборови во исказите – приказ на погрешните и на точните форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на употребата на сврзниците и на сврзувачките зборови покажува дека иако овој дел од јазичната писменост се усвојува постепено и паралелно и го следи развојниот процес на мислата од ментална во материјална страна на исказот преку сите фази на образовниот процес, сепак има ситуации кога се јавуваат неправилности во однос на употребата на одделни сврзници и сврзувачки зборови. Причините за погрешната употреба може да бидат различни, од влијание на дијалектите, влијание на српскиот јазик, па до непознавање на системот од сврзници и сврзувачки зборови што се јавуваат како дел од сложената реченица. Иако јазичната практика што ја следи и формалната и неформалната писмена комуникација бележи присуство на погрешна употреба на повеќе и различни сврзници (на пример, српското *иака да* наместо македонското *иака шито*), нашата анализа на неформалната комуникација на социјалните мрежи покажа висок степен на погрешна употреба кај два збора: **сврзникот зашто** и **сврзувачкиот збор зошто**. За жал, ова мешање на *зашито* и *зошито* е дел од секојдневниот јазичен израз на многу корисници на македонскиот јазик, а се јавува и поради влијание на српскиот јазик и поради недоволно познавање или непознавање на македонската граматика. Ако ги анализираме овие два збора од граматички и од лексички аспект, тогаш доаѓаме до следниве објаснувања: **1. зашто е сврзник** што се јавува во причински зависноложени реченици, а во однос на значењето се поистоветува со сврзниците бидејќи, оти, затоа што: *Не дојдов зашито имав работи*. **2. зошто е прилог** и се употребува како прашален збор: *Зошито дојде? Зошито не кажа?*

и како сврзувачки збор, во зависнопрашални реченици: *Не ми кажа зошто си овде. Не знам зошто те бараа.* Овде ќе укажеме уште на една погрешна употреба што се јавува и во формалната и во неформалната комуникација, писмена и усна, а се однесува на пишувањето на сложениите ѝридавски форми образувани од заменската ѝридавка каков и чесничката било, заменката кој, чиј, што и чесничката било, ѝрилозиите каде, кај и чесничката било, ѝри што чесничката било секогаш се јавува како виор дел од овие сложени форми: каков било, кој било, чиј било, што било, каде било, кој било.

Пример Г.6.1. Реченица од Корпус_2 во која погрешно е употребен сврзувачкиот збор зошто:

Toa pravilo e za vozaci na audi samo niv im e dozvoleno ova neznam zaso gi slikas

Г.7. Употреба на членските морфемии во исказите

Г.7.1. Погрешна употреба на членските морфемии

Г.7.2. Неупотреба на членските морфемии

Г.7. Употреба на членските морфемии во исказите			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен запис	Правилен запис	Појавен запис	Правилен запис
Г.7.2. фамилии	фамилиите	Г.7.2.losa	losata
Г.7.1.периодот	периодов	Г.7.2.претходни (2)	претходните (2)
Г.7.2.mali	malite	Г.7.2.часови	часовите
Г.7.2.drzava	drzavata	Г.7.2.наводници	наводниците
Г.7.2.животни	животните		
Г.7.2.паркинг	паркингот		
Г.7.2.цел	целиот		
Г.7.2.сезона	сезоната		

Табела Г.7: Употреба на членските морфемии во исказите – приказ на погрешните и на точните форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на употребата на членот, како една значајна карактеристика на македонскиот јазик што го одделува од другите словенски јазици, ја потврдува растечката тенденција во јазичната практика дека сè помалку се чувствува потребата за користење на членските морфемии, односно за јазична примена на категоријата определеност, и во пишаниот и во усниот исказ на комуницирање. Причините зошто и поради што се јавува отсуството на јазичниот осет за членување на зборовите треба да се бараат во едно поопширно истражување со целосен опфат на сите сфери на употреба на македонскиот јазик. Врз основа на нашата анализа, неупотребата на членските морфемии повеќе е застапена во

неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика), иако според нашите сознанија ова отсуство на членот и на членувањето како појава се среќава и во официјалната употреба на македонскиот јазик. Ако, пак, се земе предвид фактот дека категоријата определеност се усвојува заедно со усвојувањето на македонскиот како мајчин јазик, односно од најраната возраст, тоа значи дека на овој дел од граматиката мора да му се обрне поголемо внимание во рамките на образовниот процес.

Г.8. Мешање на видските форми кај глаголите зема и земе

Г.8. Мешање на видските форми кај глаголите зема и земе			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен збор	Потребен збор	Појавен запис	Правилен запис
земал	зел	/	/
преземав	презедов		
zemav	zedov		
zemala	zela		
zeme	zede		
земав	зедов		
zemal	zel		
одземавте	одзедовте		
земала	зела		

Табела Г.8: Мешање на видските форми кај глаголите зема и земе – приказ на погрешните и на точните форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на категоријата вид кај глаголите покажа една релативно стабилна состојба при употребата на свршените и на несвршените форми кај глаголите, со еден исклучок што се однесува само на две глаголски форми. Имено, станува збор за мешање на несвршениот глагол **зема** и свршениот глагол **земе** при образувањето на некое од минатите времиња, при што воопшто не се води сметка за видот на глаголот. Иако според нашата анализа оваа појава се среќава само во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), сепак јазичната практика покажува дека видското мешање на овие два глагола преку формите за минатите времиња многу често се среќава во писмената и во усната форма и на официјалната комуникација. Па, така, чести се образувањата од типот: *Ја земав книгата од библиотеката*. наместо *Ја зедев книгата од библиотеката*. *Не сум земала ништо за подарок*. наместо *Не сум зела ништо за подарок*. Причините за овој вид јазични неправилности повторно ги наоѓаме во непознавањето и во недоволната

усвоеност на дел од македонската граматика, поточно на сложениот глаголски систем што го поседува македонскиот јазик.

Г.9. Погрешна употреба на наставките за образување глаголски форми

Г.9. Погрешна употреба на наставките за образување глаголски форми			
Корпус 2		Корпус 1	
Појавен збор	Потребен збор	Појавен запис	Правилен запис
terat	teraat	/	/
skenirat	skeniraat		
komentirat	komentiraat		

Табела Г.9: Употреба на наставките за образување глаголски форми – приказ на погрешните и на точните форми

Толкување: Анализата на исказите во двата корпуса во однос на употребата на наставките за образување глаголски форми покажа, исто така, релативно стабилна ситуација на познавање и примена на наставките кај глаголите во зависност од категоријата време. Малиот број грешки што ги сретнавме само во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2) се должат или на влијанието на дијалектите или на факторот заштеда на време при пишувањето: *џераај намесџо џераај, коменџираај намесџо коменџираај*. Станува збор за глаголи од а-група кај кои кога ќе се додаде наставката -ат за 3. л. сегашно време, формите треба да имаат удвоени (две) самогласки а. Овде ќе споменеме уште еден пример на погрешна употреба на наставки што не го сретнавме во нашите анализирани искази, но го има во јазичната практика, а тоа е кога истата наставка -ат за 3. л. сегашно време, ќе се додаде на глаголи од и-група, па во овој случај имаме погрешна појава на удвоени (две) самогласки а: *рабоџаај намесџо рабоџај*.

4.4. Лексички карактеристики

Лексиката и нејзиниот развој пат овозможуваат поглед во најзначајните промени при секој јазичен контакт. Ова, секако, е последица на фактот што лексемите многу полесно може да се позајмуваат отколку кој било друг сегмент од јазикот. Првото нешто што треба да се спомене при лексичката анализа на корпусите се **дијалектизмите**, односно зборовите што се употребуваат на определена територија и од страна на ограничен број луѓе⁹. Следниот значаен сегмент се **жаргоните** кои се дефинираат како „неформална и претежно говорна варијанта на некој јазик што служи за идентификација и за

⁹ <https://makedonskijazik.mk/>

комуникација во некоја друштвено одредена група – според професија, социјален статус, возраст и слично [22]. Испитувањето на жаргоните при интернет-комуникацијата е природно поради нејзината неформалност и сличноста со говорниот јазик. Особено значајни во лексиката се англизмите, кои се класифицирани во три поткатегории. Следува подетално толкување на лексичките карактеристики на исказите од Корпус_1 и Корпус_2.

Л.1. Присуство на дијалектизми во исказите

Л.1. Дијалектизми		
Корпус 2		Корпус 1
зимате, зимаш	e bil	овај да га види
ucevne	vie	еданпут професори у сукњу да идев на работу
poslem	e bidnalo	grave
obratim	искочат, искачам	можи (2)
pravete	izlagaat	влијај
biva	on	
мојте (2)	ko	
зборат, zborime, зборам (2), зборете	mozi	
oni, они, она	lakovana	
pajda	glavadziki	
zimat		

Табела Л.1: Приказ на дијалектизмите во исказите

Толкување: Лексичката анализа ја започнуваме насочувајќи го нашето внимание кон присуството на дијалектните зборови во исказите од двата корпуса. Имајќи го предвид силното влијание на дијалектите врз секојдневната јазична комуникација, формална и неформална, во писмена и во усна форма, сосема очекувано беше присуството на дијалектизмите во анализираните искази, како и нивната поголема застапеност во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика). Од она што е претставено во Табелата може да се заклучи дека поголемата застапеност на дијалектните зборови во Корпус_2, но и воопшто во двата корпуса, се должи на влијанието на скопскиот говор, кој во последниве години се наметнува како говор со престиж речиси во сите сфери на комуникација и на повеќе јазични нивоа, а тоа влијание е највидливо во лексиката и во правоорот. Како забележани дијалектизми што доаѓаат од лексиката на скопскиот говор, овде ќе

ги наведеме примерите: *зборам, збориѝе, зимаѝи, зимаѝе, искачам, искочаѝи, излаѝааѝи, он (она, оно, они)* и др. Во јазичната практика нивното присуство е изразено во многу поголем степен.

Л.2. Присуство на жаргонизми во исказите

Л.2. Жаргонизми		
Корпус 2		Корпус 1
по мудроѝи	ради	/
дечки (4)	vregjate	
скопјаничишта	музичев о	
бе	decki	
zenski	deckoto	
женски (2)	face	
alo		

Табела Л.2: Приказ на жаргонизмите во исказите

Толкување: Лексичката анализа насочена кон откривање на жаргонизмите во исказите од двата корпуса, сосема неочекувано покажа мала застапеност на овие зборови во исказите и сосема очекувано жаргонизмите ги сретнавме во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), но не и во неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика). Жаргонизмите како специфични зборови му припаѓаат на говорот на определена група луѓе од иста професија, сталеж или социјална група и се одликуваат со изменети или изместени формални и многу повеќе содржински ознаки на зборовите, поради што се надвор од усвоената стандарднојазична норма. Имајќи го предвид ова општо толкување, но и следејќи ја секојдневната јазична практика, жаргонизмите најмногу и најчесто се дел од јазикот на младите луѓе. Користејќи ја својата креативност, но и желбата да бидат разбрани само од својот круг на луѓе а не и од пошироката околина, младите корисници на јазикот свесно или несвесно пристапуваат кон менување на формата и значењето на зборовите. Ќе ја земеме како пример именката *дечко*, *мн. дечковци* која ги има следниве значења (в. ТРМЈ): 1. Момче, пораснато машко лице. 2. (разг.) Младич, млад маж. 3. (жарг.) *мн. дечки*, при обраќање кон непознато лице. Но, јазичната практика покажува дека формата *дечко*, *мн. дечки* го проширува своето значење и за обраќање кон блиски лица, другари или пријатели, на пример: *Ајде, дечки! Дојдете дечки!*, и дека ја изменува својата содржинска страна, со доближување до значењето *младич, млад маж*, како на пример, во реченицата: *Ќе гојдаѝ дечкиѝе*. Овде ќе ја споменеме и забележаната именка *музичево*, која според формата претставува деминутивна (членувана) форма од именката *музика*, но според јазичната норма и ако погледнеме во речниците ќе видиме дека ваква форма не

постои. Но, практиката го бележи нејзиното постоење во јазикот на младите или на определен круг луѓе бидејќи често може да се најде на реченица од типот: *Добро е музичево.*

Л.3. Присуство на србизми во исказите

Л.3. Србизми			
Корпус 2			Корпус 1
аустрија	маџарска	poso	поедини
bolja	menjach	пошто (2), posto	веш
ван	мужите	prema	замараат
везе	najvise, више	приметуваш, приметивте, primetuvate	али
вожња	najozbilno	рупа, рупи	ројта
глупока	наочари	пути	делување, делуваат
девојачко	неприметни	radi	највеќе
дешава, desava	ne/seljaci	rugame	даски
доручекот	nijetacno	свашта	nekad
drugarici	никад, nikad	све, sve (7)	припрема
жуљ	повсанik, новчаник	svigas	
задња дупка на свирало	обавезно	сељачконо	
јер	ovaka	скрос, скроз	
zakasnal	ovakvite	стварно	
zamara	odma, одма	створења	
zarazi	они (2), он, она, oni, он (3)	takada (3), така да (2)	
izvregate, vregate	осекам	тек (2)	
idi ,ideme (2), idam, иде, идете	остали	три лепе	
ja(4)	отвара	у (2), и (5)	
јаја	пази (2)	у натре	
јер жена је светиња	пењавиме	uvek (2)	
kasno	retosed	унапред (2)	
кафана	појма (3)	upika	
кафичот, кафич	позади (2), pozadi (2)	чисто сумњам	
кеса	pozadi dobri konji	човече	

	praline uvek se diga	
ко год	позајмица	
Купачи		

Табела Л.3: Приказ на србизмите во исказите

Толкување: Лексичката анализа на исказите од двата корпуса покажа присуство на голем број србизми, што и беше очекувано, имајќи го предвид силното влијание на српскиот врз македонскиот јазик, а особено врз скопскиот и врз другите северномакедонски говори. Исто така, изненади големата бројна застапеност на овие зборови во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од релативно малата застапеност на србизмите во неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика). Ова упатува на фактот дека постојат проблеми и тешкотии со усвојувањето на лексиката од најраната возраст, со навлегувањето на туѓите зборови во свеста на младите корисници, што подоцна тешко може да се промени, и со неможноста за разграничување на македонските од српските или од другите туѓи зборови. Но, без оглед кои се јазичните корисници и каква форма на комуникација се користи, сепак треба да се обрне поголемо внимание околу изборот на лексиката при создавањето на јазичните искази. Македонскиот јазик има сопствен богат речник со зборови наследени од старословенскиот јазик или одомаќинети на друг начин низ долгата писмена традиција, така што не мора и не треба да се прибегнува кон постојано и лесно прифаќање на зборови што доаѓаат и од српскиот и од другите туѓи јазици. Исто така, не треба да се користи влијанието на дијалектите, на социјалните мрежи, на туѓите медиуми и сл. како оправдување за присуството на српските зборови и во формалната и во неформалната комуникација. Во продолжение ќе наведеме некои од забележаните србизми во исказите кои може да се заменат со **македонски зборови**: **вожња – возење**, **делува – дејствува**, **дешава – случува**, **доручек – појадок**, **касно – доцна**, **кафана – кафеана**, **кафич – кафуле**, **закасни – задоцни**, **запази – зачува**, **Маџарска – Унгарија**, **највише – најмногу**, **некад – некогаш**, **новчаник – паричник**, **обавезно – задолжително**, **озбилно – сериозно**, **позади – одназад**, **позајмица – заем**, **примети – забележи**, **припрема – подготовка**, **пуни – полни**, **свашта – сешто**, **све – сè**, **свиѓа – се допаѓа**, **увек – секогаш**. Останува на нас колку и како ќе се посветиме на зачувувањето на македонската лексика од влијанието на туѓите јазици.

Л.4. Присуство на англизми во исказите

Л.4.1. Во оригинална англиска форма

Л.4.1.1. Напишани со латиница

Л.4.1.2. Напишани со кирилица

Л.4.2. Со адаптирана употреба според оригиналната англиска форма

Л.4.3. Со направена транскрипција на англиската форма

Л.4. Англизми		
Корпус 2		Корпус 1
Л.4.1.1.bday	Л.4.1.2. стори	Л.4.1.1.highlight
Л.4.1.1. direct	Л.4.2.dance-ame	Л.4.1.1.on line
Л.4.1.1.Fuck off!!!	Л.4.2. онлајн	Л.4.1.1.online
Л.4.1.1.gold	Л.4.2.постот	Л.4.1.1. side effects
Л.4.1.1. Happy Valentines friends	Л.4.2.postiranje	Л.4.1.2.стрејт
Л.4.1.1.iphone	Л.4.2.селфи	Л.4.1.2. фрик шоу
Л.4.1.1. Long live JSP!	Л.4.2.сториња	Л.4.2. дрес код
Л.4.1.1. NO COMMENT!	Л.4.2. тагуваат	Л.4.2.тестатор (2)
Л.4.1.1.single	Л.4.2.топ	
Л.4.1.1. time frame	Л.4.2.чекирам	
Л.4.1.1. visa approved	Л.4.3. бус	
Л.4.1.2. гратис		

Табела Л.4: Приказ на англизмите во исказите

Толкување: Лексичката анализа на исказите од двата корпуса покажа значително присуство на англиски зборови, што беше и очекувано, имајќи го предвид силното влијание на англискиот јазик врз светската општествена и културна сцена како јазик на глобализациските текови. Повторно, поголема бројна застапеност на англизмите сретнавме во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), за разлика од помалиот број англиски зборови во неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус_1 (професори по математика). Оваа различна бројна застапеност на англиските форми во двата корпуса и не нè изненадува со оглед на фактот дека токму младите во својот јазик, и во писмена и во усна форма, многу повеќе го користат англискиот јазик, па дури и подобро го разбираат и го владеат како лексичко-граматички систем за разлика од мајчиниот македонски јазик. Од табеларниот приказ може да се види дека постои неунеднаоченост во употребата на англиските форми, односно тие се среќаваат: **1. во оригинална форма, напишани со латиница:** *direct, gold, iphone, single, online, time frame*; и **напишани со кирилица:** *џрајџис, сџори, сџрејџи, фрик шоу*; **2. во адаптирана форма** според англиската изворна форма: *денсаме, дрес код, онлајн, џосџи, џосџирање, селфи, сџориња, џаџува (сџоред анџ. џаџ), џесџајџор, џоџи, чекирам*. Некои од овие англиски форми веќе се прифатени од стандарднојазичната норма и се застапени како примери во македонскиот правопис (в. pravopis.mk) и во ТРМЈ (в. makedonski.gov.mk): *бџисџиџер, бџксџејџи, билборџ, џрајџис, онлајн, џауџерџоинџи, џосџи, сџрејџи*; некои се непотребни заемки, како што се, на пример, *сџори, џаџува, чекира*, а некои се нови зборови што полека се пробиваат и си обезбедуваат свое место во македонскиот лексички систем, како на пример, зборот *џесџајџор* – лице што

врши тестирање на некого или на нешто. Несомнено е дека и натаму ќе имаме постојан наплив на нови зборови од англискиот јазик и дека, можеби, ќе треба да се заземе и пуристички став за да не се дозволи непотребно навлегување на англиските зборови за сметка на заборавање и архаизирање на зборови од македонската лексика.

Л.5. Присуство на разговорна лексика во исказите

Л.5. Разговорна лексика			
Корпус 2			Корпус 1
abe	jok	раат	bas
баш (4)	karsi	саати (2), сат, саат	naterka
башка	ko	сабајле, sabajlevo	препукувањ е
бе (3)	кола	svebiva	saati
beter (2)	кошта	sosve	сукњи (2)
бре	лупна	срциња	цабе
gabe	ма	таман	
гајле	more	tocak	
gospozata	muabetot	tromesecje	
демек	nabrzinka	утепав	
додуша	najveke	утре ден	
ептен (2)	ne e bas	упс	
журкаме	нигде	фрка	
zborime	останатите	цабе (2)	
inaet	razat, pazenje	цандар	
ич (2)	pokloni		

Табела Л.5: Приказ на разговорната лексика во исказите

Толкување: Лексичката анализа на исказите од двата корпуса покажа неизбежно присуство на разговорната лексика, што е и сосема очекувано со оглед на фактот дека предмет на ова истражување беше неформалната писмена комуникација на социјалните мрежи. Сепак, треба да се истакне дека разговорната лексика многу повеќе е застапена во неформалната писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус 2), отколку во неформалната писмена комуникација што ја практикуваат корисниците од Корпус 1 (професори по математика). Од табеларниот приказ на претставените зборови, може да се забележи дека најголема застапеност во разговорната лексика имаат турцизмите. И ова е очекувана појава, имајќи го предвид големиот број турски зборови што се дел од сите нивоа на употреба во македонската лексика: стандарднојазичната, разговорната, дијалектната, архаичната, историската. Она што е карактеристично за турцизмите во

разговорната лексика е тоа што тие имаат македонски соодветници и јазичните корисници може, но и не мора да ги користат во своите искази. Секако дека се допуштени во неформалната, но не и во формалната комуникација. Овде ќе наведеме дел од забележаните турски називи и **соодветните македонски зборови**: баш – **навистина**, башка – **посебно**, гајле – **грижа**, ептен – **сосема**, ич – **ништо**, инает – **тврдоглавост**, карши – **спроти**, муабет – **разговор**, раат – **мир**, саат – **час**, сабајле – **наутро**, цабе – **бесплатно**. Како дел од разговорната лексика може да ги сметаме и одделни дијалектни форми или други лексичко-граматички неправилни форми што имаат широка народна распространетост, како што се, на пример, формите: *кола* за *автомобил*; *џочак* за *велосипед*; *кошџа* наместо *чини*; *сукња* наместо *здолнишџе*; множинската форма *срџиња* наместо *срџа*; честицата *море*. Знаејќи дека разговорната лексика е дел од нашиот јазичен код и го следи нашиот комплетен животен развој од најмалата возраст, нормално е нејзиното присуство во нашата секојдневна комуникација, но притоа строго мора да се води сметка за нејзино разграничување од стандардниот јазик, односно точно да се знаат сферите на употреба на двата јазични кода.

Л.6. Погрешна употреба на зборот во однос на неговото лексичко значење

Л.6. Погрешна употреба на зборот во однос на неговото лексичко значење	
Корпус 2	Корпус 1
безизмено (треба да е неизмерно)	да (треба да нема збор)
vo tipot (треба да е od tipot)	за себе и своите поколенија (треба да е за себе и за своите поколенија)
вон сезона (треба да е надвор од сезона)	каде (треба да е каде што)
isklucitelno (треба да е isklucivo)	на (треба да е за)
предлогот НА треба да отсутува	на (треба да нема збор) (2)
никој (треба да е некој)	на (треба да нема збор)
posle (треба да е po) (2)	се (треба да е си)
после (треба да е по) (2)	nadadeni zadaci (треба да е dadeni zadaci)
	ogled nasituacijata (треба да е so ogled na situacijata)
	od istiot (треба да е od nego)
	по (треба да е според)
	po (треба да е spored)
	so istite (треба да е so niv)
	согласно (треба да е се согласувам)

Табела Л.6: Приказ на погрешно употребени зборови во однос на лексичкото значење

Толкување: Овој дел од лексичката анализа на исказите во двата корпуса беше насочен кон разгледување на исказите во целина, но и од аспект на содржинската информација што ја дава секој елемент на исказот. Притоа и во двата корпуса најчесто се наоѓаат неправилности во однос на употребата на одделни зборови кои за да ја пренесат вистинската информација на правилен начин во однос на лексичко-семантичкиот контекст, треба да бидат заменети со други форми или зборови. Како најкарактеристичен пример, не само во нашата анализа туку и во секојдневната јазична практика, ќе го наведеме мешањето на формите **по** и **после**. **По** е предлог со широка лепеза од значења, меѓу кои е и временското значење: *Се врати по еден месец. По цел ден се караат.*, а **после** е прилог, исто така, со повеќе значења, од кои првото е: потоа, по некое време: *После отиде до чаршија*. За да се разграничи употребата на овие две форми и за нивна правилна употреба во јазичните искази, најважно е да се знаат и контекстот и информацијата што треба да се пренесе во процесот на комуникација. Овде ќе споменеме уште една грешка од контекстуален карактер, а тоа е присуството или отсуството на предлогот **на** кога тој се наоѓа пред глаголска именка, на пример, кои се правилните форми: *давање оџказ* или *давање на оџказ*; *наоѓање излез* или *наоѓање на излез*; *читање книга* или *читање на книга*. Во овие ситуации вообичаено е да отсуствува предлогот **на** заради воспоставената директна врска меѓу глаголската именка и општата именка. Јазичната практика во многу случаи го потврдува присуството на јазичните неправилности од овој тип што се јавуваат поради мешање на формите во однос на лексичкото значење. Исто како што тоа го потврди и нашата направена анализа на дел од неформалната комуникација на социјалните мрежи, но во помал обем.

5. Заклучок

Промената на природните јазици е под влијание на различни аспекти во животот, а еден значаен од нив е примената на технологијата. Модерната технологија обезбедува мноштво услуги за социјално вмрежување, кое потоа овозможува специјален тип на комуникација, а тоа е онлајн комуникацијата. Желбата за побрза онлајн комуникација и за внесување чувства во неа низ годините доведе до создавање посебен јазик, наречен мрежен јазик, кој отстапува од правилата за стандардна комуникација. Она што е највоочливо во него е интензивната примена на акронимите, емотиконите, кратењето на зборовите, дефинирањето на сосема нови зборови и давањето нови значења на постојните зборови. Ваквите промени се забележуваат кај сите природни јазици, особено кај англискиот јазик како најзастапен во интернет-комуникацијата.

Ова истражување беше фокусирано на неформалната комуникација на македонски јазик на социјалните медиуми. Во него, јазичната писменост беше разгледана на три нивоа:

1. Правописни карактеристики – предмет на анализа беа одделни делови од македонскиот правопис што беа одбрани врз основа на честотата на нивното

погрешно пројавување во исказите од двата корпуса. Притоа, општиот заклучок е дека преовладува недоволното познавање на многу правописни правила, дефиниции и пројави на формите што се одразува негативно врз општата јазична писменост, особено кај младите луѓе.

2. Граматички карактеристики – предмет на анализа беа одделни делови од македонската граматика кои, исто така, беа одбрани врз основа на честотата на нивното погрешно пројавување во исказите. Но, во овој случај, грешките беа застапени во многу поголем број во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), што упатува на фактот дека има одредени пропусти во усвојувањето на македонската граматика во рамките на образовниот процес.

3. Лексички карактеристики – предмет на анализа беше застапената лексика во исказите од двата корпуса во однос на нејзиното потекло и сфера на употреба. Анализата покажа силно влијание од дијалектите и од туѓите јазици, односно значително присуство на дијалектни зборови, србизми, англизми, турцизми и разговорна лексика во неформалната (слободна) писмена комуникација што ја практикуваат најчесто младите луѓе (Корпус_2), но и корисниците од Корпус_1 (професори по математика).

Пројавените јазични неправилности и грешки на трите јазични нивоа што се анализирани во рамките на неформалната писмена комуникација на социјалните мрежи, за жал, многу често се среќаваат и во формалната, официјална комуникација во сите сфери на употреба на македонскиот јазик. Имајќи го предвид сето ова, свесни сме за потребата од натамошни проучувања и преземање конкретни чекори за да се надминат сите негативности во поглед на совладувањето и правилната употреба на стандардниот македонски јазик. Свесни сме за потребата од обврзувачки и институционално поддржани активности што ќе дадат реален и конкретен придонес во насока на зачувување и доследна примена на македонскиот стандарден јазик. Свесни сме дека процесите на глобализација, развојот на технологијата и новите видови на комуникација имаат сериозно влијание врз развојот и употребата на природните јазици, особено кога се работи за малите јазици каков што е македонскиот јазик.

Како автори и учесници во овој научноистражувачки проект, но и како родени говорители и сведоци на секојдневните јазични случувања, сметаме дека е повеќе од вистинско време да се преземат конкретни мерки за надминување на сите загрижувачки состојби и појави, за подобрување и унапредување на статусот и употребата на македонскиот јазик на ниво на неговата официјална употреба, онака како што е предвидено со Законот за употребата на македонскиот јазик.

Обидувајќи се да дадеме одговор на често поставуваното прашање како да се подобри и/или како да се надмине состојбата на ерозија на македонскиот стандарден јазик, ќе наведеме неколку насоки за кои сметаме дека би можеле да дадат позитивни резултати во подигнувањето на јазичната свест и во подобрувањето на општата јазична писменост кај сите корисници на македонскиот јазик:

1. Задолжителна (само)проверка на секој текст што се пушта во јавна употреба со користење на соодветни печатени книги и речници или на електронски ресурси, како што се: pravopis.mk и makedonski.gov.mk

2. Држење јазични работилници и обуки со цел да се промени јазичната свест во насока на препознавање и поправање најпрвин на сопствените, а потоа и на туѓите грешки (автокорекција и корекција), по пат на повторно учење и повторување на одделни делови од македонскиот правопис и од македонската граматика.

3. Поголема медиумска присутност преку дебатни и наменски емисии во кои централна тема ќе биде македонскиот стандарден јазик.

4. Посветување поголемо внимание и грижа во процесот на усвојување на македонскиот стандарден јазик во рамките на воспитно-образовниот процес уште од најраната предучилишна возраст со целосен континуитет и надградување во сите фази на образовните циклуси.

5. Задолжителна и стручно извршена лектура на книги, учебници, реклами, знаци и патокази, називи, електронски текстови, на сето она што е видно и слуховно достапно и може да влијае врз (не)правилното формирање на јазичната свест.

Литература

- [1] Jones, Steve. 1997. *Virtual Culture: Identity and Communication in Cybersociety*. London: SAGE Publication.
- [2] https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/25876/1/gupea_2077_25876_1.pdf, пристапено на 30.4.2021 година.
- [3] Ko, Kwang-Kyu. 1996. *Structural characteristics of computer-mediated language: A comparative analysis of Interchange discourse*. *Electronic Journal of Communication*, 6 (3).
- [4] Crystal, David. 2001, 2004, 2006. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [5] Baron, Naomi S. 2001. *Alphabetto Email: How Written Language Evolved and Where It's Heading*. London and New York: Routledge.
- [6] Pejar, T. 2014. *Prilogodba nestandardnoga hrvatskog jezika tweetova standardnom jeziku*. Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- [7] Denis, Derek & Tagliamonte, Sali. 2008. *Linguistic Ruin? Lol! Instant messaging and teen language*. *American Speech*, Vol. 83, No. 1.
- [8] Lieber, Rochelle. 2009. *Introducing Morphology*. English Department, University of New Hampshire, Cambridge University Press.
- [9] Derks, Daantje. 2007. *Exploring the missing wink: Emoticons in cyberspace*. https://www.researchgate.net/publication/254495070_Exploring_the_missing_wink_emoticons_in_cyberspace, пристапено на 20.6.2021 година.
- [10] LeBlanc, Tracy Rene. 2010. *1337 W4YZ of {dollar} p34 King: Toward a unifying pragmatic theory of virtual speech community building*. LSU Doctoral Dissertations. 4001.

- https://digitalcommons.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5000&context=gradschool_dissertations, пристапено на 10.9.2021 година.
- [11] O'Reilly, Tim. 2005. *What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*.
<http://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html>,
пристапено на 15.9.2021 година.
- [12] Šabec, Nada. 2009. *Slovene-English Netspeak: Linguistic and socio-cultural aspects*.
http://oddelki.ff.uni-mb.si/filozofija/files/Festschrift/Dunjas_festschrift/sabec.pdf,
пристапено на 1.10.2021 година.
- [13] Mezrich, Ben. 2009. *The Accidental Billionaires: The Founding of Facebook – A Tale of Sex, Money, Genius and Betrayal*. New York: Doubleday/Random House.
- [14] Kelsey, Todd. 2010. *Social Networking Spaces: From Facebook to Twitter and Everything in Between*. New York: A press.
- [15] Aftab, Parry. 1997. *The Parent's Guide to the Internet: And How to Protect Your Children in Cyberspace*. New York: McGraw-Hill.
- [16] Aftab, Parry. 1999. *The Parent's Guide to protect Your Children in Cyberspace*. New York: SC Press Inc.
- [17] Vander Veer, E. A. 2010. *Facebook: The Missing Manual*. Sebastopol, CA: O'Reilly.
- [18] Tubella, Imma. 2004. *Television, the Internet, and the Construction of Identity*. Castells, M. (ed.). *The Network Society*. Cheltenham: Edward Elgar: 385–401.
- [19] Kokovic, Dragan. 2005. *Pukotine kulture*. Drugo izmenjeno izdanje. Novi Sad: Prometej.
- [20] Bugarski, Ranko. 2005. *Jezik I kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek / Knjižara Krug.
- [21] Thurlow, Crispin. 2006. *From Statistical Panic to Moral Panic: The Metadiscursive Construction and Popular Exaggeration of New Media Language in the Print Media*. *Journal of Computer-Mediated Communication* 11. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2006.00031.x/>,
пристапено на 2.11.2021 година.
- [22] Bugarski, Ranko. 2003. *Zargon*. Beograd: Biblioteka XX vek / Knjižara Krug.

Summary

This research was focused on the informal communication in Macedonian language on social media. In it, language literacy was considered at three levels: orthographic, grammatical and lexical features.

We believe that it is more than the right time to take concrete measures to overcome all worrying situations and phenomena, to improve and advance the status and use of the Macedonian language at the level of its official use, as provided by the Law on the Use of Macedonian.

СОДРЖИНА

Мирјана Вељаноска-Томовска	
ГОВОРТ ВО СЕЛОТО РОГАЧЕВО	3
ВОВЕД	5
1. ФОНЕТИКА	8
1.1. ВОКАЛЕН СИСТЕМ	8
1.1.1. Вокални групи	9
1.1.2. Од историјата на вокализмот	9
1.2. КОНСОНАНТСКИ СИСТЕМ	13
1.2.1. Консонантски групи и нивни промени	17
1.3. ПРОЗОДИЈА	18
2. МОРФОЛОГИЈА	20
2.1. ИМЕНКИ	20
2.1.1. Граматички категории кај именките	20
2.2. ЗАМЕНКИ	24
2.2.1. Лични заменки	24
2.2.2. Лично - предметни заменки	25
2.2.3. Показни заменки	26
2.2.4. Заменски придавки	26
2.3. БРОЕВИ	27
2.4. ПРИДАВКИ	28
2.4.1. Граматички категории кај придавките	28
2.5. ПРИЛОЗИ	30
2.6. ГЛАГОЛИ	31
2.6.1. Граматички категории кај глаголите	31

2.6.1.1. Категорија време	31
2.6.1.1.1. Презент (сегашно време)	31
2.6.1.1.2. Имперфект (минато определено несвршено време)	33
2.6.1.1.3. Аорист (минато определено свршено време).....	34
2.6.1.1.4. Перфект (минато неопределено време)	36
2.6.1.1.5. Плусквамперфект (предминато време)	36
2.6.1.1.6. Перфект 2 и плусквамперфект.....	37
2.6.1.1.7. Конструкции од типот <i>сум/бев дојден</i>	37
2.6.1.1.8. Идно време	38
2.6.1.2. Категорија вид.....	38
2.6.1.3. Категорија начин	39
2.6.2. Именски форми на глаголот.....	39
2.6.2.1. Глаголска придавка.....	39
2.6.2.2. Глаголски прилог.....	40
2.6.2.3. Глаголска именка	40
2.6.2.4. Глаголска л-форма.....	40
2.7. ПРЕДЛОЗИ	41
2.8. СВРЗНИЦИ.....	42
3. СИНТАКСА.....	44
3.1. ИМЕНСКА ГРУПА (СИНТАГМА).....	44
3.1.1. Категории на именските групи	45
3.1.2. Именски групи со идентификуван референт	47
3.1.3. Именски групи со неидентификуван референт	47
3.1.4. Именски групи употребени генерично	48
3.2. РЕЧЕНИЦА	48
3.2.1. Граматички категории на конститутивниот член.....	49
3.2.1.1. Категорија вид.....	49
3.2.1.2. Категорија време	50
3.2.1.2.1. Сегашност	50
3.2.1.2.2. Минатост	51
3.2.1.2.3. Идност.....	52
3.2.1.3. Категорија начин	53
3.3. СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА.....	55
3.3.1. Приредени реченици	56
3.3.1.1. Составни реченици.....	56
3.3.1.2. Спротивни реченици.....	56

3.3.1.3. Разделни реченици	57
3.3.2. Подредени реченици.....	57
3.3.2.1. Временски реченици	57
3.3.2.2. Причински реченици.....	58
3.3.2.3. Последични реченици.....	58
3.3.2.4. Условни реченици	58
3.3.2.5. Целни реченици	59
4. ОНОМАСТИКА	60
5. ЛЕКСИКА	64
6. ЗАКЛУЧОК	66
7. ТЕКСТОВИ.....	71
8. ЛИТЕРАТУРА	76

Јасмина Јовановска, Елизабета Бандиловска

СОЦИЈАЛНИТЕ МЕДИУМИ ВО КОНТЕКСТ

НА ЈАЗИЧНАТА ПИСМЕНОСТ НА МЛАДИТЕ.....85

